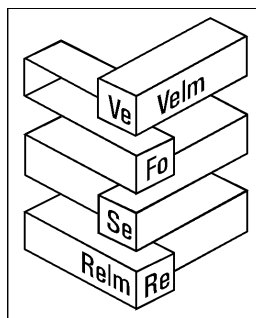

OFFICINA TEXTOLOGICA

1.

Petőfi S. János

Egy poliglott szövegtani-szövegnyelvészeti kutatóprogram

Sorozatszerkesztő: Petőfi S. János

Kossuth Egyetemi Kiadó
Debrecen, 1997

Officina Textologica

Főszerkesztő:

PETŐFI S. JÁNOS

Szerkesztőbizottság:

HOFFMANN ISTVÁN

KERTÉSZ ANDRÁS

KISS SÁNDOR

KOCSÁNY PIROSKA

PELYVÁS PÉTER

SZIKSZAINÉ NAGY IRMA

SZTANÓ LÁSZLÓ

Technikai szerkesztő:

DOBI EDIT

Borítóterv:

VARGA JÓZSEF

Ezt a kötetet lektorálta:

KLAUDY KINGA

TOLCSVAI NAGY GÁBOR

ISSN 1417–4057

ISBN 963 472 171 0

Kossuth Egyetemi Kiadó

Felelős kiadó: Cs. Nagy Ibolya

TARTALOM

Bevezetés.....	7
1. A szövegkutatás diszciplínakörnyezete. Szövegnyelvészet és szövegtan a szövegkutatásban	9
2. A szövegnyelvészet és a szövegtan kapcsolata szövegtani és szövegnyelvészeti bevezetésekben, readerekben, kongresszusi aktákban, monográfiákban és szöveggrammatikákban	16
3. A szövegalkotó tényezők szövegnyelvészeti/szövegtani elemzésének és leírásának aspektusai	24
1. Koreferenciális elemek és koreferenciarelációk	24
2. A szövegmondat-összetevők lineáris elrendezhetősége.....	38
3. A koreferencialitás és a szövegmondat-összetevők lineáris elrendezhetősége elemzésének analitikus és kreatív megközelítéséről	51
4. A nyelvi rendszernek és a nyelvi rendszer elemei használatának nyelvésze szövegnyelvészeti/szövegtani perspektívából nézve.....	53
1. A nyelvi rendszer és használata elemzésének általános szövegnyelvészeti-szövegtani aspektusai	53
2. Megjegyzések a bővítetlen egyszerű mondatok reprezentálásához	55
3. Megjegyzések a bővített egyszerű mondatok reprezentálásához	57
4. Megjegyzések az összetett mondatok reprezentálásához	58
5. A szemiotikai textológia mint szövegtani elméleti keret	60
1. A szemiotikai textológiáról, az általam elméleti keretként használt szövegtani diszciplínáról	60
2. A szöveg mint komplex jel szemiotikai textológiai fogalmáról	62
3. A szemiotikai textológiai interpretációk típusairól és az ezek végrehajtására szolgáló bázisokról	71
6. Az <i>Officina Textologica</i> sorozat tervezett felépítése	74
Bibliográfiai tájékoztató	76
<i>Officina Textologica</i> 1. A polyglot research program in textology/text linguistics	83

Bevezetés

A nyelvészeti indíttatású szövegtani kutatás a hatvanas évek elejétől egyre intenzívebbé vált. A nyelvészeti indíttatásból következően egyesek szövegnyelvészetnek kezdték nevezni ezt a kutatási ágat, mások — a grammatika szakszó különböző területeken mind jobban elburjánzó használata következtében is — szöveggrammatikának, ismét mások, — elsősorban azok, akik a kutatás teoretikus jellegét kívánták hangsúlyozni — szövegelméletnek. Ezeknek a szakkifejezéseknek megtalálhatók azután azon „ikerpárjai” is, amelyekben a szöveg összetevőt a diskurzus összetevő foglalja el.

Amíg azonban az elmélet hangsúlyozása teljesíthetetlenül ambiciózusnak hat, a nyelvészet, illetőleg grammatika szakszavak alkalmazása egy-egy elméleti keretre vonatkozóan vagy túlságosan tág értelmű, vagy túlságosan leszűkítő.

Abban a meggyőződésben, hogy a szövegek jelentésvizsgálatra is kiterjedő elemzése szükségképpen megkívánja a szigorú értelemben vett nyelvi ismeretekkel operáló nyelvészeti eszköztár kiegészítését egy — a világra vonatkozó ismeretekkel is operálni tudó — szövegtani eszköztárral, én az utóbbira vonatkozóan a szövegtan (textológia), az előbbire vonatkozóan pedig — amely a szövegtan nyelvészeti összetevőjének tekinthető — a szövegnyelvészet szakkifejezést használom. Ennek a terminológiának a használata jut kifejezésre mind e sorozat elnevezésében, mind e kötet címében is.

Az *Officina textologica* sorozatnak elsődleges funkciója az, hogy sajátos eszmecsereforumot teremtsen a szövegkutatás szövegtani-szövegnyelvészeti kérdéseivel foglalkozó (vagy azok iránt érdeklődő) kutatók számára, legyen céljuk akár egy általános szövegtan vagy általános szövegnyelvészet létrehozása, akár egy-egy adott nyelv szövegeinek (vagy azok valamely aspektusának) szövegtani-szövegnyelvészeti vizsgálata, akár valamely alkalmazási terület számára egy megfelelő szövegtani-szövegnyelvészeti eszköztár létrehozása.

Ennek az eszmecsereforumnak szándékolt sajátossága kettős:

– egyrészt poliglott kíván lenni, már csak abból a meggyőződésből kiindulva is, hogy egyetlen nyelv (szövegeinek a) szövegtani-szövegnyelvészeti tulajdonságai sem ismerhetők meg a kívánt mélységig, ha azt nem nézzük legalább egy másik nyelv szemüvegén keresztül is, hogy ne hivatkozzam a nemzetközi kommunikációban való részvétel által támasztott többnyelvűség nyilvánvaló követelményére;

– másrészt (természetesen a lehetőségek határain belül) integratív kíván lenni, amennyiben szeretné elősegíteni, hogy a különböző érdeklődésű és nyelvű kutatók a vizsgált szövegtani-szövegnyelvészeti jelenségeket közel azonos — vagy legalább explicit módon összemérhető — nézőpontból (vagy abból is) vizsgálják.

Azt hiszem, nem kell külön hangsúlyoznom, hogy itt kutatókról a legáltalánosabb értelemben beszélek, a kutató szóval szakkutatókra, bármilyen szinten tanító tanárookra, valamint egyetemi és főiskolai hallgatókra egyaránt utalva.

Ennek a — programadónak szánt — első kötetnek a felépítése a következő:

– az 1. fejezetben a szövegkutatás diszciplínakörnyezetének körvonalazására teszek kísérletet, középpontba állítva abban a szövegtan és a szövegnyelvészet viszonyát;

– a 2.-ban azt szemléltetem, hogy milyen típusú szövegtani-szövegnyelvészeti publikációk újraelemzését tartom szükségesnek a szövegtan-szövegnyelvészet tematika aspektusainak minél szélesebb körű számbavétele érdekében;

– a 3.-ban a szövegösszefüggés két alapvető hordozója — a koreferencialitás és a téma-réma szerkezet — magyar nyelvű szövegekben található lehetséges megjelenési formáival foglalkozom;

– a 4.-ben azt vizsgálom, hogy a szövegek szövegtani-szövegnyelvészeti megközelítése mit vár el a rendszernyelvéstől;

– az 5.-ben azt a szövegtani koncepciót vázolom fő vonalaiban, amelynek perspektívájából én e kutatási program témáját szemlélem; végül

– a 6.-ban az *Officina textologica* sorozat felépítésére vonatkozóan teszek néhány megjegyzést;

– a kötetet (elsősorban az ötödik fejezet tematikájának a kibővítésére szolgáló) bibliográfiai tájékoztató zárja.

Az a tény, hogy e kötet majd angol nyelven is megjelenik — a sorozat céljával összhangban — a poliglott kutatás számára kíván valamennyi érdeklődő számára közös kiindulási alapot teremteni.

1.

A szövegkutatás diszciplínakörnyezete Szövegnyelvészet és szövegtan a szövegkutatásban

1. A szövegek nyelvészeti indíttatású kutatásával foglalkozó tudományágak megnevezésére a szakirodalom sokféle elnevezést használ — lásd például: szövegtan, szövegelmélet, szövegnyelvészet, szöveggrammatika stb. — nem egyszer azonos értelemben. Én a továbbiakban a szövegnyelvészet és a szövegtan szakkifejezéseket fogom alkalmazni és pedig egymástól különböző tudományágakat jelölve velük.

Ahhoz, hogy a szövegnyelvészet és szövegtan „tudományági helyét” meghatározhassuk, a maga egészében kell szemügyre vennünk azt a diszciplínakörnyezetet, amelyben a szövegekkel foglalkozó különféle tudományágak elhelyezhetők. Ezt a diszciplínakörnyezetet az 1. ábra szemlélteti. (Az itt közölt ábrának eddigi publikációimban különféle változatai találhatók; az egyes változatok a tudományági kapcsolatokban szereplő tudományágakat minden esetben a szóban forgó publikáció célkitűzésével összhangban értelmezik szűkebben vagy tágabban.)

Az 1. ábrában felsorolt tudományágak és alkalmazási területek kapcsolattrend-szerének mélyebb megvilágításához célszerű ezt a (függőleges és vízszintes szektorokra osztott) síkbeli ábrát két hengerpalástként elképzelni, melyek közül

- az első (amelyet az ábra függőleges tengelye körül hozhatunk létre) a szövegtan társtudományai, a szövegtan és a nyelvészet szektorának páronkénti kölcsönös érintkezését mutatja,

- a második (amelyet az ábra vízszintes tengelye körül hozhatunk létre) az alkalmazási területek, a szövegtan társtudományai, szövegtan, nyelvészet és az interdiszciplináris alapozás tudományágai szektorok páronkénti kölcsönös érintkezését.

Ezekből a hengerpalástokból azután a legkülönbözőbb síkbeli ábrákat hozhatjuk létre ismét, változtatgatva a középső szektort és/vagy az 1. ábrában látható középső szektor középső oszlopát.

A diszciplínakörnyezet hengerpalástjai azt tükrözik explicit módon, hogy

<p align="center"> A SZÖVEGTAN, A SZÖVEGTAN TÁRSTUDOMÁNYAI, VALAMINT A NYELVÉSZET KUTATÁSI EREDMÉNYEINEK ALKALMAZÁSI TERÜLETEI a különféle típusú, azaz köznapi, tudományos, jogi, vallási, ideológiai, irodalmi stb. funkciójú szövegek tartományai </p>		
<p align="center"> AZ L NYELVŰ VERBÁLIS SZÖVEGEK SZÖVEGTANÁNAK TÁRS- TUDOMÁNYAI </p> <p align="center"> POÉTIKA, NARRATIVIKA, RETORIKA, STILISZTIKA </p>	<p align="center"> AZ L NYELVŰ VERBÁLIS SZÖVEGEK SZÖVEGTANA </p>	<p align="center"> AZ L VERBÁLIS NYELV NYELVÉSZETE </p> <p> Az L verbális nyelv (lexikai és prozódiai-ritmikai) rendszerének, valamint e rendszer(ek) elemei használatának nyelvészete: </p> <ul style="list-style-type: none"> a mondatömbök tana (?); az összetett mondatok tana; az egyszerű mondatok tana; szintagmatan; szótan/morfématan; fonématan. <p> Az L verbális nyelv szövegnyelvészete: </p> <ul style="list-style-type: none"> az önálló jelentésű szavak és szintagmák; a névelők; a névmások; a kötőszavak; a todalékok; az igeidők és igemódok; az egyeztetés; a szórend; a prozódia stb. szövegnyelvészete.
<hr/> <p align="center"> ÁLTALÁNOS POÉTIKA, NARRATIVIKA, RETORIKA, STILISZTIKA </p>	<hr/> <p align="center"> ÁLTALÁNOS SZÖVEGTAN </p>	<hr/> <p align="center"> A VERBÁLIS NYELVEK ÁLTALÁNOS RENDSZER- és SZÖVEGNYELVÉSZETE </p>
<p align="center"> AZ INTERDISZCIPLINÁRIS ALAPOZÁS TUDOMÁNYÁGAI filozófia, pszichológia, szociológia/antropológia, szemiotika, kommunikációelmélet, a formális metodológiák diszciplínái, az empirikus metodológiák diszciplínái, X </p>		

1. ábra

- egyfelől egy szövegtan létrehozásához szükség van mind az interdiszciplináris alapozás, mind a szövegtani társtudományok, mind a nyelvészet szektora tudományágainak a figyelembe vételére, ugyanakkor az ezekhez a szektorokhoz tartozó tudományágak mindegyike szövegtani alkalmazási terület is, amennyiben szaktudományos szövegek interpretálása feltételezi egy szövegtan felhasználását;
- másfelől az alkalmazási területeknek is szükségük van interdiszciplináris alapozásra.

Minthogy az L nyelvű verbális szövegek szövegtanának működéséhez szükség van az L verbális nyelv szövegnyelvészetére, amely a maga részéről az L verbális nyelv rendszerei és e rendszerek elemei használatának nyelvészetére épül, az L verbális nyelv szövegnyelvészete a nyelvészet nem szövegnyelvészeti szektora (végső soron a rendszermondatok grammatikájának a szektora) és a szövegtan szektora között az összekötőkapocs szerepét játsza.

A verbális szövegek és az L verbális nyelv szakkifejezéseket — melyek közül az utóbbi bármely természetes nyelvre utal — azért használok, mert hasonló tudományági környezetek létrehozhatók/létrehozandók multimediális szövegekre is, amelyekben a nyelvészet szektorának szükségképpen nem verbális nyelv(ek)et is tartalmaznia kell.

Annak következtében, hogy egy L nyelv szövegnyelvészete összekötőkapocs e nyelv (lexikai és prosódiai-ritmikai) rendszerének, valamint e rendszer(ek) elemei használatának nyelvészete és e nyelv szövegtana között, ahhoz, hogy természetét megismerhessük, elemeznünk kell mind a szövegtanhoz, mind a nyelvészet nem szövegnyelvészeti ágaihoz való viszonyát.

2. Ami a szövegnyelvészet és a szövegtan kapcsolatát illeti, ahhoz a szövegtani és (szöveg)nyelvészeti szövegvizsgálat számára létrehozott elméleti kerete(ke)t kell közelebbről szemügyre venni. Egy-egy ilyen elméleti keretre vonatkozóan a következő kérdések tekinthetők alapkérdéseknek:

- milyen szövegdefiníció érvényes az adott elméleti kereten belül?, azaz: a) csak a többmondat-nagyságrendű nyelvi tárgyak tekintendők szövegnek, vagy a szövegszerűség nem függ a t e r j e d e l e m től?; b) csak a kizárólag verbális elemekből építkező nyelvi tárgyak tekintendők szövegnek, vagy a verbális elemek mellett nem verbális (például képi) elemeket tartalmazók is?; c) a szövegszerűség teljes egészében belső tulajdonságnak tekintendő, vagy r é s z b e n belsőnek, részben külsőnek?; d) mik ennek a belső, illetőleg külső tulajdonságnak definitorikus alkotóelemei? stb.

- mi a szövegvizsgálat eszköze az adott elméleti kereten belül?, egy valamilyen módon értelmezett szövegnyelvészet, vagy a szövegnyelvészet mellett egy nem csupán nyelvészeti eszközökkel és módszerekkel operáló szövegtan is?

– ha a szövegvizsgálat eszköze csupán egy valamilyen módon értelmezett szövegnyelvészet, mi e szövegnyelvészet definíciója?

– ha az adott elméleti keretben szövegtan és szövegnyelvészet is alkalmazásra kerül, a) mi e szövegtan definíciója, b) mi a szövegnyelvészet definíciója ebben az esetben, és c) milyen munkamegosztás áll fenn e szövegtan és a vele együtt operáló szövegnyelvészet között?

Egy explicit elméleti keretben a szövegnyelvészet definíciójától (azon túl, hogy tudnunk kell, milyen szövegdefiníció képezi az alapját) — az 1. ábrát alapul véve — a következő kérdésekre várunk választ:

– tisztázott-e ennek a szövegnyelvészethez a nyelvészet nem szövegnyelvészeti ágaihoz való viszonya? (lásd az 1. ábra középső szektorának jobb oldali oszlopát); ami a szövegnyelvészet és a nyelvészet nem szövegnyelvészeti rendszer- és használatelméletét illeti, az alapkérdés az, hogy a kettő között létezik-e olyan értelmű összhang, hogy az előbbi az utóbbiban alkalmazott kategóriákra épülhet?

– mint egy adott nyelv szövegnyelvészete, alá van-e rendelve valamilyen általános szövegnyelvészeti követelményeinek?

– tisztáztak-e ennek a szövegnyelvészethez egy szövegtanhoz és/vagy azokhoz a tudományágakhoz fűződő kapcsolatai, amelyeket az 1. ábra középső szektorának bal oldali oszlopa sorol fel?

Egy explicit elméleti keretben a szövegtan definíciójától (azon túl, hogy tudnunk kell, milyen szövegdefiníció képezi az alapját) — az 1. ábrát alapul véve — a következő kérdésekre várunk választ:

– a szóban forgó szövegtan egy adott nyelvű alkalmazási terület szövegtana-e, vagy az adott nyelv szövegeinek szövegtana általában?

– mint egy adott nyelvű alkalmazási terület, vagy egy adott nyelv szövegtana, alá van-e rendelve valamilyen általános szövegtan követelményeinek?

– tisztáztak-e ennek a szövegtannak a szövegnyelvészethez, valamint azokhoz a tudományágakhoz fűződő kapcsolatai, amelyeket az 1. ábra középső szektorának bal oldali oszlopa sorol fel?

– világos-e, hogy egy interdiszciplináris alapozási keret mely tudományágai és milyen módon vesznek részt a felépítésében?

Jóllehet a fentiekben a szövegnyelvészet és a szövegtan kapcsolatát érintő kérdések közül csak a legalapvetőbbeket soroltam fel, azt hiszem, ennek alapján is képet alkothatunk a kapcsolat komplexitásáról. Ahhoz azonban, hogy a szövegtani és (ezen belül a szövegnyelvészeti) kutatás számára explicit elméleti keretet hozhassunk létre, elkerülhetetlen e kérdések megválaszolása!

3. Ami magát a szövegalkotó tényezők vizsgálatát illeti, azzal kapcsolatos alapkérdéseknek a következő kérdéseket tekinthetjük:

– az elemzés és leírás alapját a vizsgált szövegben ténylegesen adott (és adott módon elrendezett) nyelvi elemek képezik-e, vagy az adott szövegnek egy olyan kiegészített változata, amely azáltal jön létre, hogy az elemző a természetszerűleg hiányos egyes szövegegységeket (szövegmondatokat) az előző (adott esetben a következő) szövegegységekből (szövegmondatokból) nyerhető információk alapján kiegészíti?; ha ez utóbbi eset áll fenn, az adott elméleti keret nyújt-e szabályokat a kiegészítéshez, vagy az intuitív alapon megy végbe?

– az elemzés és leírás kiterjed-e valamennyi szófaj/mondatrészes szövegösszefüggés-teremtő funkciójának a vizsgálatára, vagy csak bizonyosokéra?; ha az utóbbi eset áll fenn, melyekére?; ezt az elemzést vezérlik-e szabályok, s ha igen, milyenek?

– az elemzés és leírás kiterjed-e az úgynevezett koreferenciális elemek vizsgálatára, és ha igen, hogyan?; ezt az elemzést vezérlik-e szabályok, s ha igen, milyenek?

– az elemzés és leírás kiterjed-e a szövegalkotó elemek szövegmondathatáron belüli lineáris elrendezésére, és ha igen, milyen módon?; ezt az elemzést vezérlik-e szabályok, s ha igen, milyenek?

– az elemzés és leírás kiterjed-e a szövegmondatok szövegen belüli lineáris elrendezésére, és ha igen, milyen módon?; ezt az elemzést vezérlik-e szabályok, s ha igen, milyenek?

A fentiekben felsorolt valamennyi kérdés alapvető fontosságú bármely nyelv szövegnyelvészetének explicit kidolgozása szempontjából. Ezen túl egyesek kulcsfontosságúak abban az esetben, ha a szövegnyelvészeti kutatást olyan poliglott nyelvészeti program alapján kívánjuk folytatni, amelynek célja különféle nyelvek szövegkonstitutív elemeinek az összehasonlítása, amihez nem nehéz meggyőző érveket találni.

4. Ami egy L nyelv szövegnyelvészetének e nyelv (lexikai és prozódiai-ritmikai) rendszere(i), valamint e rendszer(ek) elemei használatának nyelvészetéhez fűződő kapcsolatát illeti, erre a kapcsolatra vonatkozóan a szövegvizsgálat egy-egy elméleti keretében a nyelvészet fent említett nem szövegnyelvészeti tudományágait illetően a következő kérdések tekintendők alapkérdéseknek (az alapkérdések megfogalmazásánál az egyszerűség kedvéért itt csupán a lexikai aspektust veszem figyelembe, a prozódiai-ritmikai nem):

– mi a nyelvi rendszer és a nyelvhasználat megkülönböztetésének az alapja az adott elméleti kereten belül?, azaz: (bizonyos egyszerűsítéssel szólva) a szóban forgó elméleti keret Saussure-i, vagy Chomsky-i alapokra épül-e?

– a nyelvhasználat a 'nyelvi rendszer elemeinek használatát'-t jelenti-e, a használat szakszót szigorú értelemben véve, vagy az adott elméleti kereten belül a nyelvhasználat olyan tágon értelmezendő, hogy kiterjed úgyszólván a szövegalkotás valamennyi aspektusára?

– a nyelvi rendszer egységeinek az adott elméleti kereten belül megalkotott definíciója ezeket az egységeket 'a lineáris elrendezésük szempontjából indifferens (mélystruktúrának is nevezhető) relációk'-ként definiálja-e, vagy 'lineárisan elrendezett egységek'-ként, vagy mindkettőként?

– feltéve, hogy az adott elméleti kereten belül a mondat a nyelvi rendszer egysége, a nyelvi rendszer e keretben alkalmazott elmélete milyen stratégiát/formát definiál a bővítetlen egyszerű mondatok, a bővített egyszerű mondatok és az összetett mondatok elemzése és leírása számára?

– feltéve, hogy az adott elméleti kereten belül a mondat a nyelvi rendszer egysége, az adott elméleti kereten belül történik-e kísérlet valamilyen több mondatból álló — de még rendszerszerűnek tartható — egység definiálására?

– általában: az elemzés és leírás a nyelvi rendszer egységeinek csupán fonológiai, morfológiai és szintaktikai felépítésére terjed-e ki, vagy kiterjed a jelentés tanira (szemantikaira) is?; amennyiben az utóbbi eset áll fenn, a szemantikai aspektusok területe elhatárolódik-e a pragmatikai aspektusok területétől, s ha igen, mi módon?

5. Az előzőekben azokat a legfontosabb alapkérdéseket vázoltam röviden, amelyek megválaszolását elengedhetetlenül szükségesnek tartom ahhoz, hogy a szövegnyelvészettnek és a szövegtannak egy-egy adott szövegvizsgálati elméleti keretben elfoglalt helyét és betöltött funkcióját világosan láthassuk. Véleményem szerint csupán ezeknek az alapkérdéseknek a tisztázása vezethet el egy explicit szövegtani és szövegnyelvészeti heurisztika kidolgozásához.

Természetesen e kérdések megfogalmazása mögött meghatározott szövegtani koncepció áll, annak az általam körvonalazott (és egyes részleteiben már kidolgozott) szövegtannak a koncepciója, amelyet én szemiotikai textológiának nevezek. Soha nem állítottam, és most sem állítom, hogy ez a koncepció az elképzelhető szövegtani koncepciók legjobbika! A helyzet azonban egyszerűen az, hogy mindezidáig nem jött létre olyan konkurens koncepció, amely lehetővé tette volna (lehetővé tehetné) egy gyümölcsöző metaszintű szövegtani diskusszió megkezdését. Ennek hiányában pedig jelenleg nem látok számomra más lehetőséget, mint azt, hogy (szerénytelenség nélkül!) a saját koncepciómat tekintsem kiindulási alapnak.

Minthogy egy szövegnyelvészeti elemzés nem képes a szöveg-összefüggőséget biztosító valamennyi reláció feltárására, bármely (külön szövegnyelvészeti összetevővel operáló) szövegtannal kapcsolatban tisztázandó az a kérdés, hogy ez

a szövegtan mi módon járul hozzá ezeknek a relációknak a vizsgálatához és leírásához.

6. A következő fejezetekben elsősorban ennek az 1. fejezetnek a 2., 3., 4. és 5. pontjában foglaltakat kívánom részletesebben kifejteni és gyakorlati példákkal illusztrálni úgy, hogy ez az illusztrált kifejtés alapul szolgálhasson annak az úgy érdeklődő kollégákból, mint érdeklődő egyetemi és főiskolai hallgatókból (remélhetőleg!) létrejövő eszmecsereforumnak a számára, amely előmozdíthatja egy összehangolt poliglott szövegtani-szövegnyelvészeti program kidolgozását és realizálását. (Ezen az eszmecsereforumon természetesen nem lesz tabu az itt alapul választott szövegtani koncepció aspektusainak a megvitatása sem!)

Eddigi fejtegetéseim során nem ejtettem szót sem a (multimediális és/vagy poliglott) általános szövegtan, sem a (poliglott) szövegnyelvészet fontosságáról. Tettem ezt egyrészt abban a meggyőződésben, hogy a kommunikációs kultúra fejlődésének/változásának jelenlegi kontextusában erre nincs szükség, másrészt abban a reményben, hogy akit érdekel, publikációim között azokat az írásokat is megtalálja, amelyekben egy szövegtani megalapozású studium generale szükségessége mellett érvelek.

2.

A szövegnyelvészet és a szövegtan kapcsolata szövegtani és szövegnyelvészeti bevezetésekben, readerekben, kongresszusi aktákban, monográfiákban és szöveggrammatikákban

1. Az 1. fejezetben a szövegkutatás diszciplínakörnyezetét vázoltam, globálisan utalva mindazokra a tudományágakra és alkalmazási területekre, amelyekkel a szövegkutatás közvetlen vagy közvetett módon kapcsolatban áll. Jóllehet a diszciplínakörnyezetet mutató ábrában a szövegtan foglalja el a központi helyet, az ábra könnyen átrendezhető lenne oly módon, hogy a középső szektor középső oszlopa a (szöveg)nyelvészet oszlopa legyen.

Ez az ábra azonban semilyen információt nem szolgáltat sem a szövegtan és a szövegnyelvészet, sem a szövegtan/szövegnyelvészet és a diszciplínakörnyezet különféle tudományágai (alkalmazási területei) között fennálló (illetőleg létrehozható/létrehozandó) kapcsolatok jellegéről. Ezeknek a kapcsolatoknak a feltárásához kiindulópontként azt kell (a jelenlegi tudásszintnek megfelelően újból!) célirányosan áttekinteni, hogy mit találhatunk rájuk vonatkozóan az eddigi magyar és idegen nyelvű szakirodalomban.

A szakirodalom áttekintéséhez természetesen mindenekelőtt egy kellően informatív szisztematikus szövegtani bibliográfiára van szükség. Bár nem explicit diszciplínakörnyezetre vonatkoztatva, de ilyen tájékoztató bibliográfia összeállítására tettem kísérletet PETŐFI 1986-ban. A „kellően informativitás” természetesen megkívánja, hogy ahhoz hozzávegyünk valamennyi létező szövegtani szakbibliográfiát, illetőleg, hogy egy a kiindulás céljára összeállított alaphibliográfiát folyamatosan kiegészítsünk. (E kiegészítéshez nagy segítséget nyújtanak a szövegkutatással foglalkozó különféle nyelveken megjelenő szakfolyóiratok és sorozatok, így a *Szemiotikai szövegtan* kötetei is.)

Az alábbiakban néhány (zömmel a PETŐFI 1986-ból idézett) idegen nyelvű monografikus mű említése révén azt szeretném érzékeltetni, hogy milyen típusú publikációk felvételét tartom szükségesnek abba a bizonyos szisztematikus szövegtani bibliográfiába, valamint néhány szempontra utalva azt, hogy milyenek a szakirodalom célirányos feldolgozását. (A magyar nyelvű szakirodalomhoz lásd a *Szemiotikai szövegtan* eddigi köteteit, s különösen a 2. és 3. kötetet, amelyek a magyar szövegkutatás addigi irodalmát terjedelmes — két részből álló — írásban tekintik át.)

2. A szisztematikus szövegtani bibliográfia összeállításához a diszciplinakörnyezetet tartom megfelelő tematikus tájékozódási keretnek. Ezt a keretet alapul véve a következő típusú művek felvételére (majd feldolgozására) gondolhatunk:

a) A szövegtan – szövegnyelvészet – szöveggrammatika, illetőleg a konnexitás – kohézió – koherencia (koreferencialitás) témakörbe tartozó művek:

Szövegtan:

BEZMENOVA, N. A. (ed.), 1978,

Problemy teorii teksta (Moskva).

BIASCI, C.—J. FRITSCHÉ (eds.), 1978,

Texttheorie und Textrepräsentation. Theoretische Grundlagen der kanonischen sinn-semantischen Repräsentation von Texten (Hamburg, Buske).

BREUER, D., 1974,

Einführung in die pragmatische Texttheorie (München, Fink).

BROWN, G.—G. YULE, 1983,

Discourse Analysis (Cambridge, CUP).

COULTHARD, M., 1977,

An Introduction to Discourse Analysis (London, Longman).

van DIJK, T. A. (ed.), 1985,

Handbook of Discourse Analysis, Vol. 1-4 (London, Academic Press).

KLEIN, W. (ed.), 1977,

Methoden der Textanalyse (Heidelberg, Quelle & Meyer).

LAFONT, R.—FR. GARDES-MADRAY, 1976,

Introduction à l'analyse textuelle (Paris, Larousse).

LUNDQUIST, L., 1983,

L'analyse textuelle, Méthode, exercices (Paris, CEDIC).

PETŐFI, S. J. (ed.), 1986,

Text and Discourse Constitution. Empirical Aspects, Theoretical Approaches (Berlin—New York, W. de Gruyter).

VAN DE VELDE, R., 1984,

Prolegomena to Inferential Discourse Processing (Amsterdam, Benjamins).

VIOLI, P.—G. MANETTI, 1979,

L'Analisi del Discorso (Farigliano, L'Espresso).

WAWRZYŃIAK, Z., 1980,

Einführung in die Textwissenschaft. Probleme der Textbildung im Deutschen (Warszawa, PWN).

Szövegyelvésezet:

- de BEAUGRANDE, R.-A.—W. U. DRESSLER, 1981,
Introduction to Text Linguistics (London, Longman).
- COMBETTES, B., 1975,
Pour une linguistique textuelle (Nancy, Académie de Nancy-Metz).
- COSERIU, E., 1980,
Textlinguistik. Eine Einführung (Tübingen, Narr).
- DRESSLER, W. (ed.), 1978,
Current Trends in Textlinguistics (Berlin—New York, W. de Gruyter)
- GÜLICH, E.—W. RAIBLE, 1977,
Linguistische Textmodelle. Grundlagen und Möglichkeiten (München, Fink).
- GÜLICH, E.—W. HEGER—W. RAIBLE, 1974,
Linguistische Textanalyse. Überlegungen zur Gliederung von Texten (Hamburg, Buske).
- JELITTE, H. (ed.), 1976,
Sowjetrussische Textlinguistik I: Themen und Methoden, II: Übersetzte Originalbeiträge (Frankfurt—Bern, Lang).
- KALVERKÄMPER, H., 1981,
Orientierung zur Textlinguistik (Tübingen, Niemeyer).
- MOSER, H. et alii (eds.), 1975,
Linguistische Probleme der Textanalyse (Düsseldorf, Schwann).
- NIKOLAEVA, T. M. (ed.), 1978,
Lingvistika teksta (Moskva, Progress).
- PETÖFI, S. J. (ed.), 1979,
Text vs Sentence. Basic Questions of Text Linguistics, 2 vols. (Hamburg, Buske).
- PETÖFI, S. J. (ed.), 1981,
Text vs Sentence, Continued (Hamburg, Buske).
- SOWINSKI, B., 1983,
Textlinguistik. Eine Einführung (Stuttgart, Kohlhammer).

Szöveggrammatika:

- DANES, F.—D. VIEHWEGER (eds.), 1976,
Probleme der Textgrammatik (Berlin, Akademie Verlag).
- DANES, F.—D. VIEHWEGER (eds.), 1977,
Probleme der Textgrammatik II (Berlin, Akademie Verlag).
- van DIJK, T. A.—J. S. PETÖFI (eds.), 1977,
Grammars and Descriptions (Studies in Text Theory and Text Analysis) (Berlin—New York, W. de Gruyter).

- FERRARA, A., 1976,
Grammatica del testo: Semantica e pragmatica (Palermo, STASS).
- GIBBON, D.—H. RICHTER (eds.), 1984,
Intonation, Accent und Rhythm. Studies in Discourse Phonology
 (Berlin—New York, W. de Gruyter).
- HOEY, M., 1983,
On the Surface of Discourse (London, George Allen & Unwin).
- KOCH, W., 1971,
*Textologie des Englischen. Versuch einer einheitlichen Beschreibung
 der englischen Grammatik und englischer Texte* (München, Fink).
- MEL'CUK, I. A., 1974,
*Opyt teorii lingvisticeskix modelej "smysl $\Leftrightarrow$ tekst". Semantika,
 sintaksis* (Moskva, Nauka).
- METZELTIN, M.—H. JAKSCHE, 1983,
Textsemantik. Ein Modell zur Analyse von Texten. (Tübingen, Narr).
- MOSKAL'SKAJA, O. I., 1981,
Grammatika teksta (Moskva, Vyssaja skola).
- PETÖFI, J. S.—H. RIESER (eds.), 1973,
Studies in Text Grammar (Dordrecht, Reidel).
- RIGAU I OLIVER, G., 1981,
Gram\$tica del discours (Bellaterra, Universitat Autňnoma Barcelona).
- RONAT, M. (ed.), 1979,
*Grammaire de phrase et grammaire de discours [=Langue
 Francaise, 44].*
- SHECKER, M.—P. WUNDERLI (eds.), 1975,
Textgrammatik: Beiträge zum Problem der Textualität (Tübingen,
 Niemeyer).
- WEINRICH, H., 1976,
Textgrammatik der französischen Sprache (Stuttgart, Klett).
- WERLICH, E., 1976,
A Text Grammar of English (Heidelberg, Quelle & Meyer).

Konnexitás – kohézió – koherencia (koreferencialitás):
 (Ennek a tematikának igen kiterjedt az irodalma, itt csupán néhány önálló mo-
 nográfiát említek.)

- van DIJK, T. A., 1979,
Macro-Structures (Hillsdale, N. J., Erlbaum).
- FOSSESTOL, B., 1983,
Bindingsverket i tekster (Oslo, Universitetsforlaget).

- GARAVELLI MORTARA, B., 1979,
Il filo del discorso (Torino, G. Giappichelli).
- GÜLICH, E.—K. HEGER—W. RAIBLE, 1974,
Linguistische Textanalyse. Überlegungen zur Gliederung von Texten
 (Hamburg, Buske).
- HALLIDAY, M. A. K.—R. HASAN, 1976,
Cohesion in English (London, Longman).
- HARWEG, R., 1968,
Pronomina und Textkonstitution (München, Fink).
- JELITTE, H., 1978,
Formen der Textkohärenz im Russischen (Grossen—Linden, Hoffmann).
- LUNDQUIST, L., 1980,
La cohérence textuelle: syntaxe, sémantique, pragmatique (Kobenhavn,
 Nyt Nordisk Forlag).
- LUTZ, L., 1981,
Zum Thema "Thema". Einführung in die Thema-Rhema-Theorie
 (Hamburg, Hamburger Buchagentur).
- PRIETO, A., 1980,
Coherencia y relevancia textual (Madrid, Alhambra).
- WERTH, P., 1984,
Focus, Coherence and Emphasis (London, Croom Helm).

b) A szövegtan interdiszciplináris megalapozása témakörbe tartozó művek:

- de BEAUGRANDE, R.-A., 1980,
Text, Discourse, and Process. Toward a Multidisciplinary Science of Texts (Norwood, N. J., Ablex).
- van DIJK, T. A., 1980,
Textwissenschaft. Eine interdisziplinäre Einführung (München, dtv).
- ECO, U., 1976,
The Role of the Reader. Explorations in the Semiotics of Texts
 (Bloomington, Indiana, IUP).
- GREIMAS, A. J., 1976,
Maupassant. La sémiotique du texte: exercices pratique (Paris, Seuil).
- GROSSE, E. U., 1976,
Text und Kommunikation. Eine linguistische Einführung in die Funktion der Texte (Stuttgart etc., Kohlhammer).

- GROUPE D'ENTREVERNES, 1979,
Analyse sémiotique des textes. Introduction, Théorie, Pratique (Lyon, Presses universitaires).
- JOHNSON-LAIRD, P. N., 1983,
Mental Models. Towards a Cognitive Science of Language Inferences and Consciousness (Cambridge, CUP).
- KUMMER, W., 1975,
Grundlagen der Texttheorie. Zur handlungstheoretischen Begründung einer materialistischen Sprachwissenschaft (Reibek bei Hamburg, Rowohlt).
- LOZANO, J.—C. PEÑA-MARÍN—G. ABRIL, 1982,
Análisis del discurso. Hacia una semiótica de la interacción textual (Madrid, Ediciones Cátedra).
- METZING, D. (ed.), 1981,
Frame Conceptions and Text Understanding (Berlin—New York, W. de Gruyter).
- PETÖFI, J. S.—H. RIESER, 1974,
Probleme der modelltheoretischen Interpretation von Texten (Hamburg, Buske).
- RICKHEIT, G.—M. BOCK (eds.), 1983,
Psycholinguistic Studies in Language Processing (Berlin—New York, W. de Gruyter).
- ROLLINGER, C.-R. (ed.), 1984,
Probleme des (Text-)Verstehens. Ansätze der Künstlichen Intelligenz (Tübingen, Niemeyer).
- SCHMIDT, S. J., 1976,
Texttheorie. Probleme einer Linguistik der sprachlichen Kommunikation (München, Fink).
- SEGRE, C., 1979,
Semiotica filologica. Testo e modelli culturali (Torino, Einaudi).
- VÖLZING, P.-L., 1979,
Text und Handlung. Zur handlungstheoretischen Basis einer Textwissenschaft (Frankfurt, Lang).

c) A szövegtan társtudományai témakörbe tartozó művek:

- BARSCH, A., 1981,
Die logische Struktur linguistischer Poetiken. Vergleichende Untersuchungen auf dem Grenzgebiet zwischen Linguistik und Literaturwissenschaft (Berlin, Einhorn).

- van DIJK, T. A., 1972,
Some Aspects of Text Grammars. A Study in Theoretical Linguistics and Poetics (The Hague, Mouton).
- van GOBYN, L., 1984,
Textsorten. Ein Methodenvergleich, illustriert an einem Märchen (Brüssel, AWLSK).
- GÜLICH, E.—W. RAIBLE (eds.), 1972,
Textsorten. Differenzierungskriterien aus linguistischer Sicht (Frankfurt/M, Athenäum).
- HAUBRICHS, W. (ed.), 1976,
Erzählforschung I. Theorien, Modelle und Methoden der Narrativik. Mit einer Auswahlbibliographie zur Erzählforschung (Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht).
- MAYENOWA, M. R. (ed.), 1978,
Tekst. Jezyk. Poetyka (Wroclaw, Ossolineum).
- PLETT, H. F., 1975,
Textwissenschaft und Textanalyse. Semiotik, Linguistik, Rhetorik (Heidelberg, Quelle & Meyer).
- PLETT, H. F. (ed.), 1977,
Rhetorik. Kritische Positionen zum Stand der Forschung (München, Fink).
- SPILLNER, B., 1974,
Linguistik und Literaturwissenschaft: Stilforschung, Rhetorik, Textlinguistik (Stuttgart, Kohlhammer).

d) Az alkalmazási területek témakörbe tartozó művek:

Ezt a tematikus egységet itt csupán a címével kívánom jelezni. Mind a köznap, mind az irodalmi, mind a szaknyelvi kommunikáció körében a szövegnyelvészet és a szövegtan alkalmazására számos lehetőség kínálkozik; pontosabban talán úgy kellene mondanunk, hogy a humán kommunikáció elemzése és leírása szükségképpen feltételezi szövegnyelvészeti-szövegtani eszközök és módszerek felhasználását.

Természetesen az ebbe a témakörbe tartozó művek közül is vizsgálni kell az egyes alkalmazási területekre legjellemzőbbeket.

3. Ami a szakirodalom célirányos feldolgozását illeti, ahhoz itt csak két megjegyzést kívánok fűzni:

– ha általános jelleggel vizsgáljuk a szövegtan és/vagy a szövegnyelvészet jellemzőinek tartott tulajdonságait, illetőleg a kettő kapcsolatát az elemzésre kiválasztott művekben, szükségesnek tartom, hogy tekintettel legyünk a szövegku-

tatás vázolt diszciplináris környezetére, azaz arra, hogy ezek a művek mondanak-e a tágabb értelemben vett diszciplináris környezetre vonatkozóan (is) valamit, s ha igen, mit;

– ha egy-egy speciális kérdéssel foglalkozunk (pl. a koreferencialitással, vagy a téma-réma szerkezettel és tematikus progresszióval), szükségesnek tartom, hogy ezeknek a műveknek olyan „kérdéseket tegyünk fel”, s a vélt „válaszokat” olyan formában fogalmazzuk meg, állítsuk össze, hogy a különböző művekre vonatkozó leírások — s általuk maguk a szóban forgó művek — egymással összehathatók legyenek.

Ezeknek a (minimális) feltételeknek a kielégítését elengedhetetlennek tartom ahhoz, hogy egymással eredményes (poliglott) eszmecserét folytathassunk. Természetesen egy akármilyen minimális jellegű közös alap megteremtése maga is eszmecserét kíván. Többek között ennek fórumául is kíván szolgálni ez a sorozat.

3.

A szövegalkotó tényezők szövegnyelvészeti/szövegtani elemzésének és leírásának aspektusai

E fejezet címében a szövegnyelvészeti/szövegtani minősítés azt kívánja kifejezésre juttatni, hogy az alább bemutatott példákkal kapcsolatban további vizsgálat tárgyát kell képezze az a kérdés, hogy az ezekben a példákban szövegösszefüggés-hordozókként kezelt elemek és relációk melyike írható le szövegnyelvészeti eszközökkel, és melyiknek leírásához van szükség a szövegnyelvészeti eszközök hatókörét meghaladó szövegtani eszközökre is.

A szöveg-összefüggőség hordozói közül itt csak a két legfontosabbal foglalkozom: a koreferenciális elemekkel és a koreferenciarelációkkal, valamint a szövegalkotó elemek lineáris elrendezésével. (Példákként olyan szövegeket/szövegrészleteket idézek, amelyek részletesebb tárgyalása korábban megjelent tanulmányokban vagy könyvfejezetekben megtalálható. Az idézés során természetesen az eredeti szövegrészeket a jelen tanulmány kontextusához igazítom.)

1. Koreferenciális elemek és koreferenciarelációk

Vizsgáljuk elsőként az úgynevezett koreferenciális elemek, illetve koreferenciarelációk szövegösszefüggés-teremtő funkcióit. Mint ismeretes, koreferenciális elemeknek nevezzük azokat a nyelvi elemeket/kifejezéseket, amelyek verbális megjelenési formájukat tekintve különbözőek, de az olvasó/interpretátor meggyőződése szerint a szövegvilág ugyanazon tárgyra/tényre utalnak. Ennek alapján — értelemszerűen — koreferenciarelációknak nevezzük a koreferenciálisnak tartott elemek között fennálló relációkat.

Az idézett példákkal elsősorban azt kívánom bemutatni, hogy az egyes szövegekben belüli koreferenciarelációk milyen módokon szemléltethetők.

1.1. Első példaként lássuk Illyés Gyula „Ady örökségéről” című írása alábbi részletének egyik koreferencialáncát (a teljes elemzéshez lásd PETŐFI 1993-at a Bibliográfiai tájékoztató I/B szektorában).

A címben található *Ady* névvel koreferálónak tekinthető elemek láncát az adott szövegben viszonylag egyszerűen (csaknem kizárólag lexikai-szintaktikai megfelelések figyelembevételével) felfedhető.

A „T1: Ady” jelű reprezentációban a koreferáló elemek láncát úgy szemléltetem, hogy az eredeti szövegnek a szóban forgó koreferenciát hordozó szavait, illetőleg e szavak megfelelő szegmentumait, aláhúzással jelölöm, jelöletlen igei toldalékait pedig a „[-]” szimbólummal. (Az itt közölt szövegben — a tárgyalt koreferáló kifejezések könnyű visszakereshetősége érdekében — az egyes szövegmondatokat sorszámjelző szimbólumokkal is elláttam.)

T1: Ady

[00] Ady örökségéről (Részlet)

[01]Volt hatása. [02]Mondatfűzését, képalkotását, egyéni fordulatait, szóval mindazt, ami költészetében sajátos és eredeti, csak a nyegleség utánozta, de arra, amit ő is az elődöktől vett[-] át: költői bátorságra, az újítás és a kiállítás merészségére, erre valóban ő tanította az utána következő nemzedéket.

[03]Ez a hatás fölmérhetetlen és fölbecsülhetetlen. [04]Javarészt ennek köszönhető, hogy a háború utáni magyar költészet a legmagasabb célok felé indult (olyanok felé is, amelyekre ereje sem futotta), s másfél évtized nyomott levegője ellenére, a legmostohább szellemi és üzleti cenzúra ellenére is állja az időt, s olyan színvonalon tartja magát, amely európai szemmel nézve sem becsülhető le. [05]Az ő érdeme ez a hatás? [06]Bizonyos, neki is voltak példaképei, de vannak korok, amidőn egy örökség továbbadása is hőst kíván. [07]Ez a szellemi örökség a hagyományok üres formáival való szembeszállást éppúgy magában foglalta, mint az elnyomottak mellett való hitvallást, amely már Petőfinek is legszentebb hitvallása volt.

[08]Ezt az örökséget, amely a magyar költészet legjobbainak öröksége, amely Petőfi után már-már feledésbe ment, Ady ásta ki, tette ismét elevenné és csillogóvá. [09]Ezt hagyta, a maga zsenialitásának aranypróbájával megerősítve és hitelesítve reánk. [10]Ez az ő iskolája. [11]Nem azok tartoznak bele, akik ma is adys /adys?/ verseket írnak, hanem azok akik az ő bátorságát vállalják s a maguk nyelvén azokra a kérdésekre akarnak választ adni, amelyekre Ady a maga mélyzöngésű, hajszott, megcsukló, de mindig megrázóan mély és egyéni hangján válaszolt[-].

[12]Jöhetnek költészetére revíziók... [13]Fanatikus rajongóinak száma tán megcsappant, de igazi becsülőinek csapata növekedik majd. [14]Egy Eszmét hozott[-] ő, az élet minden területén egyformán újítani kívánó Eszmét, amely akkoriban lobbant legmagasabbra, amikor hordozója a földre bukott[-].

1.2. A tágabb értelemben vett koreferenciarelációk szemléltetéséhez rövid próza-szöveggént Áprily Lajos „Madarak a tenger felett” című művét választottam. (Az itt közölt szövegben — a tárgyalt kifejezések könnyű visszakereshetősége érdekében — az egyes szövegmondatokat sorszámjelző szimbólumokkal láttam el. E szöveg részletes elemzéséhez lásd PETŐFI 1994a-t a Bibliográfiai tájékoztató I/B szektorában).

[K00] Madarak a tenger felett

[K01]A Duna hídján, a korlátnál emberek állnak, felnőttek és gyerekek egyenesen. [K02]Nézik a folyó felett hintázó s a vízre le-leszálló sirályokat. [K03]A mi Duna-szakaszunkon is gyakran látom ezeket a víz felett lebegő korállpiros csőrű madarakat. [K04]Néha magasra felcsapnak, s a szemem elveszti őket a kékségben vagy a ködben.

[K05]De tenger felett is láttam sirályokat. [K06]Akkor már téliesre fordult az idő, sárgán világítottak a szigetek nyírfái s az Északi-tenger haragosan csapkodta gránit-partjait. [K07]Hajóm finn kikötőből indult el s a svéd archipelaguson haladt Stockholm irányában. [K08]Amerre haladtunk, gyakran felbukkant egy-egy sötét gránitsziget, rajta fenyő és nyír, fenyő és nyír. [K09]Magányos világítótorony emelkedett némelyiken, s el kellett hinnem, hogy ott ember él. [K10]Ember, aki talán lélekben is magányos, mert azzá nevelte az Északi-tenger nagy mélabúja.

[K11]Süvöltött a fedélzeten a szél, s a hullámok fenyegetően csapkodták a hajó oldalát. [K12]Már télikabát volt rajtam, s egy ideig künn maradtam a fedélzeten. [K13]„My native land — good night” — küldtem Byron szavaival a búcsúszót az eltűnt finn partok felé, pedig nem is szülőföldemtől búcsúztam. [K14]De olyan otthonos érzésem volt ott, hogy azt éreztem: ha nem otthon, itt tudnék élni, s talán boldogan. [K15]Sohasem láttam Itáliát, mindig északra húzott a vágyam...

[K16]Sirályok szegődtek a hajó nyomába, s én azokat néztem. [K17]Nagyobbak, mint a dunaiak: tengeri sirályok. [K18]Olykor egészen a fedélzetig s a kéményig emelkedtek, majd leszálltak a hullámok fölé, s a felcsapó hideg hab meg-megfürdette őket. [K19]Mintha uszálya lettek volna a hajónak, úgy kísérték. [K20]Ritmus volt a lengésükben és a lebegésükben. [K21]Néha felcsaptak a fejem fölé, bizonyosan azt várták, hogy megetessem őket. [K22]Különös kép lehettem: egyetlen fekete utas a fedélzeten, s körülöttem a vijjogó, rikácsoló, követelődző tajtékfehér sirályok. [K23]Ha nem kísérték volna, kibírhatatlanul nyomasztó lett volna az a zord és viharos tengeri komorság. [K24]Milyen jó, hogy kísérnek, milyen jó, hogy ezt rikácsolják: „A mi országunk a tenger. Sirályország...”

[K25]Csak az övék? [K26]Egyszerre panaszos, magas madárhang ütötte meg a fületem. [K27]Több is. [K28]Olyan hang volt, amilyent ősszel hallok, mikor nyírfáimra száll egy fájdalmasan síró kismadár-csapat. [K29]Csupa i, csupa i, de olyan szomorú i, hogy az ember szíve megfájdul tőle. [K30]A hajó felett szállt át a síró madárkák csapata. [K31]Álmélkodva néztem utánuk. [K32]Apró madarak a tenger felett északon? [K33]Költözőmadarak volnának? [K34]Tudom, a fecske is, a sárgarigó is, a gyurgyalag is, a fülemüle is vállalja a nagy utat, ha ösztöne megszólal. [K35]De ezek talán csak vonuló madarak. [K36]S talán a svéd szigetvilág magyarázza meg nekem, hogy miért találkozom itt velük. [K37]Szigetről szigetre vándorolnának? [K38]S azért merik vállalni az utat a haragosan hullámozó tenger felett, mert a szigetek nincsenek nagy távolságra egymástól? [K39]A sirályoknak ételmaradékot dobnak ki a tengerészek, s azok mohón, szinte verekedve falják. [K40]De ki eteti meg a tengernek ezeket az apró madarait?

[K41]Csodálatos ez a tengeri utat vállaló vakmerőség. [K42]Biztató és felemelő. [K43]Bátorító annak, akiben olyan szomorúság van, mint bennem. [K44]Mert egy drága halottat viszek magamban fel-felüvöltő hullámok között az Északi-tengeren, s néha úgy sír bennem valami, mint azok az apró drága madarak sírtak a fejem felett...

A szöveg-összefüggőséget biztosítani képes koreferáló elemek típusai közül itt csupán a következő négyet veszem figyelembe:

0. kö t ő s z a v a k (hozzájuk véve az időhatározói kötőelemeket is),
1. a z e l b e s z é l ő „é n” -re vonatkozó utalást tartalmazó elemek,
2. a m a d a r a k r a vonatkozó utalást tartalmazó elemek,
3. a D u n á r a és a t e n g e r r e vonatkozó utalást tartalmazó elemek.

Az adott szöveg egyes szövegmondatainak elemzésénél a fenti felsorolásban alkalmazott számokkal utalok az azokban előforduló elemtípusokra. (A bizonyos szövegmondatok/szövegmondattömbök alatt található szaggatott vonal bekezdéshatárt jelöl.)

K00: 2: madarak

3: a tenger

K01: 3: *a Duna (hídján)

- K02: 2: a...sirályok(at)
3: *folyó (felett), víz(re)
- K03: 0: IS
1: (a) mi (Duna-szakasz)unk(on), (lát)om
2: *eze*(et) a...csőr(ű) madarak(at)
3: *Duna-szakasz(unkon), víz (felett)
- K04: 0: néha
1: (szem)em
2: (felcsap)nak[**Subj**: sirályok], *ők*(et)[$\Rightarrow$ sirályok]

- K05: 0: DE, IS
1: (lát)tam
2: sirályok(at)
3: tenger (felett)
- K06: 0: akkor
3: a szigetek, az Északi-tenger, gránit-part(jait)
- K07: 1: (hajó)m
3: hajó(m), finn kikötő(ből), a svéd archipelagus(on)
- K08: 0: gyakran
1: (halad)tunk
3: egy-egy gránitsziget , rajta[$\Rightarrow$ gránitszigeten]
- K09: 1: (hin)nem
3: világítótorony, némelyik(en)[$\Rightarrow$ gránitsziget], ott[$\Rightarrow$ gránitsziget]
- K10: 3: az Északi-tenger (mélabúja)

- K11: 3: a fedélzet(en), a hullámok, a hajó (oldalát)
- K12: 0: már
1: (rajta)m, (marad)tam
3: a fedélzet(en)
- K13: 1: „my(?)...”, (küld)tem, (szülőföld)em(től), (búcsúz)tam
3: a(z)...finn partok

K14: 0: DE

- 1: (érzés)em, (érez)tem (tud)nék
- 3: ott[⇒ Finnország], itt[⇒ Finnország]

K15: 0: sohasem

- 1: (lát)tam, (vágy)am
- 3: észak(ra)

K16: 1: én, (néz)tem

- 2: sirályok, *azok*(at)[⇒ sirályok]
- 3: a hajó (nyomába)

K17: 2: nagyobbak[**Subj**: sirályok], dunaiak[= dunai sirályok], (tengeri) sirályok

- 3: *duna(iak), tenger(i)

K18: 0: olykor...majd

- 2: emelkedtek[**Subj**: sirályok], szálltak[**Subj**: sirályok], *ők*(et)[⇒ sirályok]
- 3: fedélzet(ig), kémény(ig), hullámok, hab

K19: 2: lettek volna[**Subj**: sirályok], kísérték[**Subj**: sirályok]

- 3: uszály(a) a hajó(nak), kísérték[**Obj**: hajót]

K20: 2: lengésük(ben)[⇒ sirályoké], lebegésük(ben)[⇒ sirályoké]

K21: 0: néha

- 1: (fej)em, (megetes)sem
- 2: felcsaptak[**Subj**: sirályok], várták[**Subj**: sirályok], *ők*(et)[⇒ sirályok]

K22: 1: (lehet)tem, utas[**Subj**: én], (körülött)em

- 2: sirályok
- 3: fedélzet(en)

K23: 1: kísérték volna[**Obj**: engem], nyomasztó lett volna[számomra]

- 2: kísérték volna[**Subj**: sirályok]
- 3: tenger(i komorság)

K24: 1: kísérnek[**Obj**: engem]

- 2: kísérnek[**Subj**: sirályok], rikácsolják[**Subj**: sirályok], a *mi* országunk[⇒ sirályoké], sirály(ország)

3: a tenger, sirályország[**Subj**: tenger]

K25: 2: *övék*[$\Rightarrow$ sirályoké]
3: *övék*[**Subj**: tenger]

K26: 0: egyszerre
1: (fűl)em(et)
2: madár(hang)

K27: 0: IS
2: több[$\Rightarrow$ madárhang]

K28: 1: (hall)ok, (nyírfá)im(ra)
2: hang, egy...(síró) kismadár csapat

K29: 1: az ember szíve[$\Rightarrow$ az enyém is]
2: i[=hang], *tőle*[$\Rightarrow$ i hang]

K30: 2: a (síró) madárcsapat
3: a hajó (felett)

K31: 1: (néz)tem
2: *utánuk*[$\Rightarrow$ madárcsapat]

K32: 2: (apró) madarak
3: a tenger (felett), észak(on)

K33: 2: költözőmadarak volnának[**Subj**: az apró madarak]

K34: 0: IS...IS...IS...IS
1: (tud)om
2: a fecske, a sárgarigó, a gyurgyalag, a fülemüle, ösztöne[$\Rightarrow$ a fecskéé,
a sárgarigóé, a gyurgyalagé, a fülemüléé]

K35: 0: DE
2: *ezek* [$\Rightarrow$ apró madarak], vonuló madarak[=**Pred**]

K36: 0: S
1: (nek)em, (találkoz)om
2: *velük*[$\Rightarrow$ apró madarak]
3: a svéd szigetvilág, itt[$\Rightarrow$ a tenger (adott helyén)]

K37: 2: vándorolnának[**Subj**: az apró madarak]
3: sziget(ről) sziget(re)

K38: 0: S
2: merik[**Subj**: az apró madarak]
3: a hullám(zó) tenger (felett), a szigetek, egymástól[⇒ a szigetek]

K39: 2: a sirályok(nak), azok[⇒ a sirályok]
3: tengerészek

K40: 0: DE
2: (a tengernek) ezek(et) az apró madarai(t)
3: a tenger(nek)

K41: 2: vakmerőség[⇒ az apró madaraké]
3: a tenger(i utat)

K42: 2: biztató és felemelő[**Subj**: vakmerőség[⇒ az apró madaraké]]

K43: 1: (ben)nem
2: bátorító[**Subj**: vakmerőség[⇒ az apró madaraké]]

K44: 0: MERT
1: (visz)ek, magam(ban), (ben)nem, (fej)em (felett)
2: azok az apró...madarak
3: hullámok (között), az Északi-tenger(en)

Ehhez az elemzéshez zárómegjegyzésként a következőket kívánom hozzáfűzni:

A szövegnyelvészet/szövegtan egyik feladata az, hogy elemezze azokat a funkciókat, amiket a különféle szófaji kategóriákhoz tartozó elemek és a különféle szintaktikai struktúrák a szöveg-összefüggőség koreferenciális jelzésében betölthetnek. Újra hangsúlyozni szeretném, hogy egy szöveg összefüggősége minden esetben több (nyelvi és nem nyelvi) tényező együtthatásának eredménye, annak létrehozásában, (lehetséges) jelzésében egy-egy tényező csupán részleges szerepet vállalhat.

Ennek értelmében az adott szöveggel kapcsolatban is vizsgálni kellene az egyes szófaji kategóriákhoz tartozó szövegelemeknek a szöveg-összefüggőséget jelezni képes lehetséges funkcióit. E funkcióelemzés elvégzését itt mellőzve, az egyes szófaji kategóriákhoz az adott szövegből csupán néhány olyan szövegelemet rendelék, amelyek közvetlen vagy közvetett funkciót töltenek be a szövegmondat-

határokon átnyúló koreferencialitás jelzésében. (A szófaji kategóriák listáját itt RÁCZ—TAKÁCS *Kis magyar nyelvtanából* idézem.)

I. 1. Az ige: *áll, lát, él, marad, tud, halad, emelkedik, kísér* stb.

II. A névszók:

1. A főnév: *Duna, ember, sirály, tenger, lebegés, komorság, vakmerőség* stb.
2. A melléknév: *korállpiros, sötét, hideg, fekete, nagy* stb.
3. A számnév: *egy-egy*.
4. A névmás: *mi, ők, egymás, ez, az, némelyik* stb.

III. Egyéb önálló szófajok:

1. A határozószó: *ott, künn, gyakran, akkor, mikor, úgy* stb.
2. Az igenév: *élni, hinni; hintázó, lebegő; elszánt; álmélkodva, verekedve* stb.
3. Az indulatszó: (az adott szövegben nem fordul elő).

IV. Nem önálló szófajok: (segédszók)

1. Az igekötő: *el, le, fel, meg, át, ki,* stb.
2. A névutó: *felett, fölé, között* stb.
3. A névelő: *a, az, egy*.
4. A kötőszó: *s, is, de, mert,* stb.
5. A módosítószók: *nem, talán,* stb.

1.3. A szövegek nagy többsége csupán annyi információt tartalmaz nyelvileg explicit formában kifejezésre juttatott módon, amennyi éppen elegendő ahhoz, hogy az adott szöveget a *nyelvre* és a *világra* vonatkozó ismereteink alapján be tudjuk fogadni (hozzá jelentést tudjunk rendelni). Ha a szövegek minden egyes esetben minden — az adott nyelvre vagy az adott világdarabra vonatkozó — összefüggést lexikailag kifejezésre juttatnának, akkor „olvashatatlanokká” válnának. Erre azért nincs szükség, mert mi, olvasók a befogadáshoz szükséges összefüggéseket — legalábbis a betű szerinti értelmezés esetében — a szövegben jelen lévő szintaktikai/szemantikai információk alapján szinte automatikusan hozzá tudjuk gondolni a befogadandó szöveghez.

A koreferenciális elemek és relációk vizsgálatához és leírásához azonban célszerű explicit módon reprezentálni az adott szövegből nyelvi vagy más természetű ismereteink alapján levezethető/kikövetkeztethető információkat is. Vizsgáljuk meg röviden ezeknek a levezethető/kikövetkeztethető információknak a természetét egy bibliai elbeszélő szöveg (szövegrészlet) kapcsán. (Az itt idézett elemzéshez lásd BENKES—PETŐFI 1996-ot.)

Mózes születése

¹Egy Lévi törzséből való férfi elment, és feleséget vett saját nemzetiségéből. ²Ez fogant, és fiút szült. Láta, hogy milyen szép, ezért három hónapon át titkolta. ³Amikor már lehetetlen volt tovább rejtegetnie, papiruszkosarat készített neki, s bekente aszfalttal meg szurokkal. Beletette a kis gyermeket, és elhelyezte a nád közé, közel a folyó partjához. ⁴A gyermek nővére a közelben maradt, hogy lássa, mi történik vele.

⁵Akkor a fáraó leánya lejött fürdeni a folyóhoz, kísérői közben a parton sétáltak. Észrevette a kosarat a nád között, s odaküldte szolgáját, hogy vegye ki. ⁶Mikor kibontotta, látta, hogy egy nyöszörgő gyermek van benne. Résztét ébredt benne iránta és így szólt: — „Egy héber gyerek.” ⁷A gyermek nővére a fáraó lányához fordult: — „Akarod, hogy elmenjek, és a héber asszonyok között dajkát keressek, aki majd szoptatja a csecsemőt?” — ⁸„Menj” — válaszolta a fáraó leánya. A leány elfutott, hogy megkeresse a kisfiú anyját. ⁹A fáraó leánya azt mondta neki: — „Vidd magaddal a kicsit, és neveld fel nekem, s megfizetek érte.” Az asszony elvitte a gyermeket és szoptatta. ¹⁰Amikor felserdült, visszaadta a fáraó leányának, aki úgy bánt vele, mint saját fiával, és a Mózes nevet adta neki, „mivel — úgymond — a vízből húztam ki.”

Egészítsük ki most ezt a szöveget olyan módon, hogy egyrészt minden toldalékban, mutatószóban, illetőleg névmásban kifejezésre jutó utalást önálló jelentésű szavakkal lexikailag is kifejezésre juttatunk, azaz: amikor például azzal az igealakokkal találkozunk, hogy *bekente*, ezt az igealakot kiegészítjük alanyát (‘ki kente be’) és tárgyát (‘mit kente be’) megnevező — előző szövegkörnyezetből már ismert — szavakkal, valamint egyértelműen megnevezzük, hogy ki az a bizonyos *ez*, hogy kire utal a *saját* stb., másrészt a szöveg egyes referáló kifejezései után „kis nagybetűs” írásmódot alkalmazva jelöljük a szövegvilág „utalt” személyét, tárgyát, helyét, tényét.

Ezeket a kiegészítéseket azért tudjuk végrehajtani, mert

– amikor elkezdünk olvasni egy szöveget, elménkben (szakkifejezéssel élve: mentális modellünkben) „megelevenedik” az olvasott történet: megjelennek annak szereplői, megjelennek a tárgyak, amelyekről abban szó van, a helyek, ahol a történet lejátsszódik stb.;

– a „megjelenítést” első alkalommal általában önálló jelentésű utaló szavak, kifejezések végzik el, később — az „újramegjelenítést” — esetleg már csak toldalékok, mutatószók, névmások, amelyeket viszont az önálló jelentésű szavakkal kapcsolatba tudunk hozni, meghatározva így utaló funkciójukat.

Olvasás (vagy hallás) közben tehát állandóan két dimenzióban mozgunk: egyrészt a szöveg dimenziójában (keresve a nem önálló jelentésű nyelvi elemek és az önálló jelentésű szavak közötti összefüggéseket), másrészt a szöveg és a mentális modell kapcsolata dimenziójában (keresve az utaló elemek és a modellbeli személyek, tárgyak, helyek közötti összefüggéseket).

A „Mózes születése” című történet fő személyei, tárgyai és helyei a következők (a „kis nagybetűs” írásmóddal írott szavak, kifejezések magukat a személyeket, tárgyakat és helyeket helyettesítik):

A LÉVI TÖRZSÉBŐL VALÓ FÉRFI,
A FELESÉG = A HÉBER DAJKA = A FIÚ ANYJA,
A FIÚ = A (KIS) GYERMEK = A CSECSEMŐ = A KICSI = MÓZES,
A FIÚ NŐVÉRE = A GYERMEK NŐVÉRE,
A FÁRAÓ LEÁNYA,
A FÁRAÓ LEÁNYÁNAK KÍSÉRŐI,
A FÁRAÓ LEÁNYÁNAK SZOLGÁLÓJA;
A KOSÁR;
A NÁD KÖZÉ,
A FOLYÓ,
A FOLYÓ PARTJA,
A KÖZELBEN.

Amelyik sorban egyenlőséggel áll, az azonosságot jelöl, például azt, hogy A FELESÉG, A HÉBER DAJKA és A FIÚ ANYJA ugyanaz a személy, amit a narrátor és a fiú nővére tud, a fáraó leánya azonban nem.

Használjuk most ezeket a „kis nagybetűs” írásmóddal írott szavakat annak jelölésére, hogy az adott szövegben található önálló jelentésű utaló szavak/kifejezések, illetőleg toldalékok, névmások stb. kire, mire utalnak a mentális modellünkben, és egészítsük ki velük adott szövegünket. (Az egyetlen kifejezést alkotó elemeket a konkatenáció jelével („^”) kapcsolom egymáshoz.)

Mózes születése
(Az „utalt” elemekkel kiegészített szöveg)

¹Egy[^]Lévi[^]törzséből[^]való[^]férfi[A LÉVI TÖRZSÉBŐL VALÓ FÉRFI] element, és (ő[A LÉVI TÖRZSÉBŐL VALÓ FÉRFI]) feleséget[A FELESÉG] vett saját[az ő[A LÉVI TÖRZSÉBŐL VALÓ FÉRFI]] nemzetségéből. ²Ez[A FELESÉG] fogant és (ő[A FELESÉG]) fiút[A FIÚ] szült. Láttá (ő[A FELESÉG]), hogy milyen szép ([A FIÚ]), ezért (ő[A FELESÉG]) három hónapon át titkolta (hogy (ő[A FELESÉG]) fiút[A FIÚ] szült). ³Amikor (őneki[A FELESÉG]-nek)

már lehetetlen volt tovább rejtegetnie ([A FIÚ]-*t*), (*ő*[A FELESÉG]) papiruszkosarat[A KOSÁR] készített neki[[A FIÚ]-nak], s (*ő*[A FELESÉG]) bekente ([A KOSÁR]-*at*) aszfalttal meg szurokkal. Beletette (*ő*[A FELESÉG]) ([A KOSÁR]-*ba*) a[^]kis[^]gyermeket[A KIS GYERMEK] és (*ő*[A FELESÉG]) elhelyezte ([A KOSÁR]-*at*) a[^]nád[^]közé[A NÁD KÖZÉ], közel a folyó[A FOLYÓ][^]partjához[A FOLYÓ PARTJA]. ⁴A[^]gyermek[^]nővére[A GYERMEK NŐVÉRE] a[^]közelben[A KÖZELBEN] maradt, hogy (*ő*[A GYERMEK NŐVÉRE]) lássa, mi történik vele[[A GYERMEK]-kel/[A KOSÁR]-ral].

⁵Akkor a[^]fáraó[^]leánya[A FÁRAÓ LEÁNYA] lejött fürdeni a[^]folyóhoz[A FOLYÓ], kísérői[A FÁRAÓ LEÁNYÁNAK KÍSÉRŐI] közben a[^]parton[A FOLYÓ PARTJA] sétáltak. Észrevette (*ő*[A FÁRAÓ LEÁNYA]) a[^]kosarat[A KOSÁR] a[^]nád[^]között[A NÁD KÖZÖTT], s (*ő*[A FÁRAÓ LEÁNYA]) odaküldte ([A NÁD KÖZÉ] [A KOSÁR]-*hoz*) szolgáját[A FÁRAÓ LEÁNYÁNAK SZOLGÁLÓJA], hogy (*ő*[A FÁRAÓ LEÁNYÁNAK SZOLGÁLÓJA]) vegye ki ([A KOSÁR]-*at*). ⁶Mikor (*ő*[A FÁRAÓ LEÁNYA]) kibontotta ([A KOSÁR]-*at*), (*ő* [A FÁRAÓ LEÁNYA]) látta, hogy egy[^]nyöszörgő[^]gyermek[A GYERMEK] van benne[[A KOSÁR]-ban]. Résztét ébredt benne[[A FÁRAÓ LEÁNYA]-ban] iránta[[A GYERMEK] *iránt*] és (*ő*[A FÁRAÓ LEÁNYA]) így szólt: — „Egy héber gyerek.” ⁷A[^]gyermek[^]nővére[A GYERMEK NŐVÉRE] a[^]fáraó[^]lányához[A FÁRAÓ LEÁNYA] fordult: — „Akarod (*te*[A FÁRAÓ LEÁNYA]), hogy (*én*[A GYERMEK NŐVÉRE]) elmenjek, és (*én*[A GYERMEK NŐVÉRE]) a héber asszonyok között dajkát[A HÉBER DAJKA] keressek, aki[A HÉBER DAJKA] majd szoptatja a csecsemőt[A CSECSEMŐ]?” — ⁸„Menj (*te*[A FIÚ NŐVÉRE])” — válaszolta (*neki*[A FIÚ NŐVÉRE]-*nek*) a[^]fáraó[^]leánya[A FÁRAÓ LEÁNYA]. A[^]leány[A FIÚ NŐVÉRE] elfutott, hogy (*ő*[A FIÚ NŐVÉRE]) megkeresse a[^]kisfiú[^]anyját[A FIÚ ANYJA]. ⁹A[^]fáraó[^]leánya[A FÁRAÓ LEÁNYA] azt mondta neki[[A HÉBER DAJKA]-nak]: — „Vidd magaddal (*te*[A HÉBER DAJKA]) a[^]kicsit[A KICSI] és neveld fel (*te*[A HÉBER DAJKA]) nekem[[A FÁRAÓ LEÁNYA]-nak] ([A KICSI]-*t*), s megfizetek érte (*azért, hogy* (*te*[A HÉBER DAJKA]) a[^]kicsit[[A KICSI]-t] *felneveled nekem*[[A FÁRAÓ LEÁNYA]-nak]).” Az[^]asszony[A HÉBER DAJKA] elvitte a[^]gyermeket[A GYERMEK] és (*ő*[A HÉBER DAJKA]) szoptatta ([A GYERMEK]-*et*). ¹⁰Amikor ([A GYERMEK]) felserdült, ([A HÉBER DAJKA]) visszaadta ([A GYERMEK]-*et*) a[^]fáraó[^]leányának[A FÁRAÓ LEÁNYA], aki[A FÁRAÓ LEÁNYA] úgy bánt vele[[A GYERMEK]-kel], mint saját (az *ő*[A FÁRAÓ LEÁNYA]) fiával, és a Mózes nevet adta (*ő*[A FÁRAÓ LEÁNYA]) neki[[A GYERMEK]-nek], „mivel — úgymond — a vízből húztam ki (*őt*[A GYERMEK]-*et*).”

Ez a kiegészített szövegváltozat — amely mind a zárójeles részek elhagyásával, mind azok figyelembe vételével olvasható — egyrészt azt mutatja, hogy az eredeti szövegből mennyi koreferenciát jelző információ hiányzik lexikális formá-

ban, másrészt azt, hogy ha a szöveg minden koreferenciát jelző információt lexicális formában tartalmazna — ami, ahogy azt ez a példa is igazolja, szükségtelen lenne —, mennyire nehézkesé válna.

A kiegészített szöveg egyértelműbbé (és egyszerűbbé is) válik, ha a szövegben említett személyeket, tárgyakat, helyeket stb. helyettesítő „kis nagybetűkkel” írott kifejezéseket úgynevezett (k o) r e f e r e n c i a i n d e x e k k e l helyettesítjük. Ilyen helyettesítés céljára szolgálhatnak például az alábbi (az „i” betűből és egy számból létrehozott) indexek:

i01 = A LÉVI TÖRZSÉBŐL VALÓ FÉRFI,
i02 = A FELESÉG = A HÉBER DAJKA = A FIÚ ANYJA,
i03 = A FIÚ = A (KIS) GYERMEK = A CSECSMŐ = A KICSI = MÓZES,
i04 = A FIÚ NŐVÉRE = A GYERMEK NŐVÉRE,
i05 = A FÁRAÓ LEÁNYA,
i06 = A FÁRAÓ LEÁNYÁNAK KÍSÉRŐI,
i07 = A FÁRAÓ LEÁNYÁNAK SZOLGÁLÓJA;
i08 = A KOSÁR;
i09 = A NÁD KÖZÉ,
i10 = A FOLYÓ,
i11 = A FOLYÓ PARTJA,
i12 = A KÖZELBEN.

Mózes születése

(/Ko/referenciaindexekkel kiegészített szöveg)

¹Egy[^]Lévi[^]törzséből[^]való[^]férfi[i01] elment, és (ő[i01]) feleséget[i02] vett saját[az ő[i01] nemzetségéből. ²Ez[i02] fogant, és (ő[i02]) fiút[i03] szült. Láttá (ő[i02]), hogy milyen szép ([i03]), ezért (ő[i02]) három hónap után titkolta (hogy (ő [i02]) fiút [i03] szült). ³Amikor (őneki[i02]) már lehetetlen volt tovább rejtegetnie ([i03]-at), (ő[i02]) papiruszkosarat[i08] készített neki[i03], s (ő[i02]) bekente ([i08]-at) aszfalttal meg szurokkal. Beletette (ő[i02]) ([i08]-ba) a[^]kis[^]gyermeket[i03] és (ő[i02]) elhelyezte ([i08]-at) a[^]nád[^]közé[i09], közel a[^]folyó[i10][^]partjához[i11]. ⁴A[^]gyermek[^]nővére[i04] a[^]közelben[i12] maradt, hogy (ő[i04]) lássa mi történik vele[[i03]/[i08]].

⁵Akkor a[^]fáraó[^]leánya[i05] lejtött fürdeni a[^]folyóhoz[i10], kísérői[i06] közben a[^]parton[i11] sétáltak. Észrevette (ő[i05]) a[^]kosarat[i08] a[^]nád[^]között[i09], s (ő[i05]) odaküldte ([i09] [i08]-hoz) szolgáját[i07], hogy (ő[i07]) vegye ki ([i08]-at). ⁶Mikor (ő[i05]) kibontotta ([i08]-at), (ő[i05]) látta, hogy egy[^]nyöszörgő[^]gyermek[i03] van benne[i08]. Részvét ébredt benne[i05] iránta[i03] és (ő[i05]) így szólt: — „Egy héber gyerek.”

⁷A[^]gyermek[^]nővére[i04] a[^]fáraó[^]lánnyához[i05] fordult: — „Akarod

(*te*[i05]), hogy (*én*[i04]) elmenjek és (*én*[i04]) a héber asszonyok között dajkát[i02] keressek, aki[i02] majd szoptatja a[^]csecsemőt[i03]?” —⁸ „Menj (*te*[i04])” — válaszolta (*neki*[i04]) a[^]fáraó[^]leánya[i05]. A[^]leány[i04] elfutott, hogy (*ő*[i04]) megkeresse a[^]kisfiú[^]anyját[i02]. ⁹A[^]fáraó[^]leánya[i05] azt mondta neki[i02]: — „Vidd magaddal (*te*[i02]) a[^]kicsit[i03], és neveld fel (*te*[i02]) nekem[i05] ([i03]-at), s megfizetek érte (*azért, hogy* (*te*[i02]) a[^]kicsit[i03] *felneveled nekem*[i05]).” Az[^]asszony[i02] elvitte a[^]gyermeket[i03] és (*ő*[i02]) szoptatta ([i03]-at). ¹⁰Amikor ([i03]) felserdült ([i02]), visszaadta ([i03]-at) a[^]fáraó[^]leányának[i05], aki[i05] úgy bánt vele[i03], mint saját (az *ő*[i05]) fiával és a Mózes nevet adta (*ő*[i05]) neki[i03], „mivel — úgymond — a vízből húztam ki (*ő*t[i03]).”

A „Mózes születése” című szöveg mindkét kiegészített változatában az adott szöveg ténylegesen jelen lévő lexikai anyagát csupán olyan információkkal egészítettem ki, amelyek hiánya a szövegből grammatikai ismeretek alapján kikövetkeztethető. Vannak a szövegben azonban olyan hiányok is, amelyek kikövetkeztetéséhez és kiegészítéséhez világgra vonatkozó ismeretek szükségesek. Ilyen kiegészítendő hiányokat tartalmazó szöveghelyeknek tekinthetők például a következők:

- a 7. versben előforduló *a fáraó leányához fordult* kifejezés ’a fáraó leányához fordult, kérdezve őt’ értelemben veendő;
- a 8. vers *menj* kifejezése ’menj, és keress dajkát a héber asszonyok között, aki majd szoptatja ezt a héber gyereket’ értelemben veendő;
- az 5. és a 6. versek tényállásait azzal a tényállással kell kiegészíteni (összekötni), hogy ’a szolgáló kivette a kosarat, és odahozta a fáraó leányához’;
- a 8. és 9. versek tényállásait azzal a tényállással kell kiegészíteni (összekötni), hogy ’a kisfiú anyja odajött a fáraó leányához’.

(Ennek a szövegnek a koreferenciális elemzéséhez lásd PETŐFI „A humán kommunikáció szemiotikai elmélete felé 2” című kötet 3.1. alfejezetét is. Megjelelés alatt.)

1.4. A fentiekben a koreferencialitás elemző megközelítésének (a koreferencialáncok szemléltetésének) háromféle módjára idéztem példákat: az elsőben egyetlen koreferencialáncot szemléltettem magában a szövegben, a másodikban négyet, a szövegtől különválasztva felsorolván a koreferencialisnak tartható elemeket, a harmadikban egyrészt speciális nevekkal, másrészt indexekkel helyettesítve valamennyi referált személyt, tárgyat, eseményt. Ezeknek a példáknak egyike sem tekinthető természetesen tényleges szövegnyelvészeti/szövegtani elemzésnek, mert belőlük a teljesség legfontosabb eleme hiányzik: annak vizsgálata, hogy a koreferencialitás felfedéséhez mikor elegendők kizárólag (szöveg)nyelvészeti módszerek és mikor kell más — azaz szövegtani! — módszereket is igénybe ven-

ni.

2. A szövegmondat-összetevők lineáris elrendezhetősége

Vizsgáljuk másodikként a szövegmondat-összetevők lineáris elrendezettségének szövegösszefüggés-teremtő funkcióit.

PETŐFI 1985-ben (lásd a Bibliográfiai tájékoztató I/B szektorában) — amelyből az alábbi második példát vettem — a jelentés következő három típusa között tesz különbséget:

a) Referenciális jelentés: azok a személyek, tárgyak, cselekmények, események, állapotok, amelyekről az egyes megnyilatkozásokban (szövegmondatokban) feltételezetten szó van.

b) Értelmi jelentés: a megnyilatkozások (szövegmondatok) egyes lexikai elemeinek jelentéséből a megnyilatkozások (szövegmondatok) szintagmatikai szerkezete és prozódiaja által létrejövő jelentés.

c) Kommunikatív jelentés: a megnyilatkozásoknak (szövegmondatoknak), illetőleg összetevőiknek lineáris elrendezettsége által létrejövő jelentés.

A koreferencialitás kérdései a szövegvilág (illetőleg annak mentális képe) vonatkozásában a referenciális jelentés körébe tartozó kérdések, magának a szövegnek (pontosabban a szöveg fizikai manifesztációjának) vonatkozásában pedig az értelmi jelentés körébe tartozók.

Egy szöveg összefüggésének és jelentésének (alkotói vagy befogadói, de mindkét esetben interpretatív) létrehozásában azonban jelentős szerepet játszik a kommunikatív jelentés is. Ennek egyik aspektusáról — a szövegmondat-összetevők lineáris elrendezettségéről — van szó az alábbi példákban. Ezzel az aspektussal kapcsolatban szokás az egyes szövegmondatokon belül téma-réma-, téma-propositum-, vagy topic-comment-relációkról, szövegmondatláncokban pedig tematikus progresszióról beszélni.

2.1. Az ebbe a témakörbe tartozó első példaként lássuk Örkény István „Halhatatlanság” című egypercese szövegmondatai összetevőinek lehetséges lineáris elrendezéseit. (Az elemzés részletes leírásához lásd PETŐFI 1984-et a Bibliográfiai tájékoztató I/B szektorában).

Halhatatlanság

[1.1.]Már nem volt fiatal, de még jól bírta magát; ismerték és félték a nádas lakói, de még azon is túl, közelben-távolban, minden négylábú lény: [1.2.]Látása nem romlott, s ha ezerméteres magasságból kiszemelte zsákmányát, úgy csapott le rá, mint egy kalapács, mely egyetlen ütéssel veri be a szöveget.

[2.1.]És így, viruló korában, ereje teljében, két lassú szárnycsapás között egyszer csak megállt a szíve. [2.2.]De nem mertek előbújni sem a nyulak, sem az ürgék, sem a környező falvak baromfiai, mert ő ott lebegett ezer méter magasban, kiterjesztett szárnyával, fenyegető mozdulatlanságban túlélve a halált még két vagy három percig, míg el nem állt a szél.

A szövegmondatok összetevőinek lehetséges lineáris elrendezései például a következő összetevőkre bontás alapján vizsgálhatók (az egyes blokkok első — kurzívval szedett — sorai az eredeti elrendezést mutatják):

1.1a

Már nem volt fiatal,
Már fiatal nem volt,
Fiatal már nem volt,
Fiatal nem volt már,
Nem volt fiatal már,
Nem volt már fiatal,

1.1b

de még jól bírta magát;
de még magát jól bírta;
de jól bírta még magát;
de magát jól bírta még;
de jól bírta magát még;
de magát még jól bírta;

1.1c

ismerték és félték a nádas lakói,
ismerték a nádas lakói és félték,
a nádas lakói ismerték és félték,

1.1d

de még azon is túl,
de azon túl is még,

1.1e

közelben távolban, minden négylábú lény:
minden négylábú lény, közelben távolban:

$$1.1.: 6 \times 6 \times 3 \times 2 \times 2 = \mathbf{432}$$

1.2a

Látása nem romlott,
Nem romlott látása,

1.2b

s ha ezerméteres magasságból kiszemelte zsákmányát,
s ha ezerméteres magasságból zsákmányát kiszemelte,
s ha zsákmányát ezerméteres magasságból kiszemelte,
s ha zsákmányát kiszemelte ezerméteres magasságból,
s ha kiszemelte ezerméteres magasságból zsákmányát,
s ha kiszemelte zsákmányát ezerméteres magasságból,
s ezerméteres magasságból ha kiszemelte zsákmányát,
s ezerméteres magasságból ha zsákmányát kiszemelte,
s zsákmányát ha ezerméteres magasságból kiszemelte,
s zsákmányát ezerméteres magasságból ha kiszemelte,

1.2c

úgy csapott le rá, mint egy kalapács, mely egyetlen ütéssel veri be a szöget.
úgy csapott rá le, mint egy kalapács, mely egyetlen ütéssel veri be a szöget.
úgy csapott le rá, mint egy kalapács, mely a szöget egyetlen ütéssel veri be.
úgy csapott rá le, mint egy kalapács, mely a szöget egyetlen ütéssel veri be.
rá úgy csapott le, mint egy kalapács, mely egyetlen ütéssel veri be a szöget.
rá úgy csapott le, mint egy kalapács, mely a szöget egyetlen ütéssel veri be.
mint egy kalapács, mely egyetlen ütéssel veri be a szöget, úgy csapott le rá.
mint egy kalapács, mely egyetlen ütéssel veri be a szöget, úgy csapott rá le.
mint egy kalapács, mely a szöget egyetlen ütéssel veri be, úgy csapott le rá.
mint egy kalapács, mely a szöget egyetlen ütéssel veri be, úgy csapott rá le.
mint egy kalapács, mely egyetlen ütéssel veri be a szöget, rá úgy csapott le.
mint egy kalapács, mely a szöget egyetlen ütéssel veri be, rá úgy csapott le.

$$1.2.: 2 \times 10 \times 12 = \mathbf{240}$$

2.1.

És így, viruló korában, ereje teljében, két lassú szárnycsapás között egyszer csak megállt a szíve.

És így, viruló korában, ereje teljében, két lassú szárnycsapás között egyszer csak a szíve megállt.

És így, viruló korában, ereje teljében, két lassú szárnycsapás között a szíve egyszer csak megállt.

És így, viruló korában, ereje teljében, egyszer csak két lassú szárnycsapás között megállt a szíve.

És így, viruló korában, ereje teljében, egyszer csak két lassú szárnycsapás között a szíve megállt.

És így, viruló korában, ereje teljében, egyszer csak megállt két lassú szárnycsapás között a szíve.

És így, viruló korában, ereje teljében, egyszer csak megállt a szíve két lassú szárnycsapás között.

És így, viruló korában, ereje teljében, a szíve egyszer csak két lassú szárnycsapás között megállt.

És így, viruló korában, ereje teljében, a szíve egyszer csak megállt két lassú szárnycsapás között.

És két lassú szárnycsapás között így, viruló korában, ereje teljében, egyszer csak megállt a szíve.

És két lassú szárnycsapás között így, viruló korában, ereje teljében, egyszer csak a szíve megállt.

És két lassú szárnycsapás között így, viruló korában, ereje teljében, a szíve egyszer csak megállt.

És egyszer csak így, viruló korában, ereje teljében, két lassú szárnycsapás között megállt a szíve.

És egyszer csak így, viruló korában, ereje teljében, két lassú szárnycsapás között a szíve megállt.

És egyszer csak így, viruló korában, ereje teljében, a szíve két lassú szárnycsapás között megállt.

És egyszer csak így, viruló korában, ereje teljében, a szíve megállt két lassú szárnycsapás között.

És egyszer csak így, viruló korában, ereje teljében, megállt két lassú szárnycsapás között a szíve.

És egyszer csak így, viruló korában, ereje teljében, megállt a szíve két lassú szárnycsapás között.

És egyszer csak két lassú szárnycsapás között így, viruló korában, ereje teljében, megállt a szíve.

És egyszer csak így, viruló korában, ereje teljében, két lassú szárnycsapás között a szíve megállt.

És két lassú szárnycsapás között egyszer csak így, viruló korában, ereje teljében, megállt a szíve.

És két lassú szárnycsapás között így, viruló korában, ereje teljében, egyszer csak a szíve megállt.

2.1.: 22

2.2a

De nem mertek előbújni sem a nyulak, sem az ürgék, sem a környező falvak baromfiai,

De nem mertek előbújni sem az ürgék, sem a nyulak, sem a környező falvak baromfiai,

De nem mertek előbújni sem a környező falvak baromfiai, sem a nyulak, sem az ürgék,

De nem mertek előbújni sem a környező falvak baromfiai, sem az ürgék, sem a nyulak,

De nem mertek sem a nyulak előbújni, sem az ürgék, sem a környező falvak baromfiai,

De nem mertek sem az ürgék előbújni, sem a nyulak, sem a környező falvak baromfiai,

De nem mertek sem a környező falvak baromfiai előbújni, sem a nyulak, sem az ürgék,

De nem mertek sem a környező falvak baromfiai előbújni, sem az ürgék, sem a nyulak,

De nem mertek sem a nyulak, sem az ürgék előbújni, sem a környező falvak baromfiai,

De nem mertek sem az ürgék, sem a nyulak előbújni, sem a környező falvak baromfiai,

De nem mertek sem a nyulak, sem az ürgék, sem a környező falvak baromfiai előbújni,

De nem mertek sem az ürgék, sem a nyulak, sem a környező falvak baromfiai előbújni,

De nem mertek sem a környező falvak baromfiai, sem a nyulak, sem az ürgék előbújni,

De nem mertek sem a környező falvak baromfiai, sem az ürgék, sem a nyulak előbújni,

De előbújni sem a nyulak, sem az ürgék, sem a környező falvak baromfiai nem mertek,

De előbújni sem az ürgék, sem a nyulak, sem a környező falvak baromfiai nem mertek,

De előbújni sem a környező falvak baromfiai, sem a nyulak, sem az ürgék nem mertek,

De előbújni sem a környező falvak baromfiai, sem az ürgék, sem a nyulak nem mertek,

De előbújni sem a nyulak, sem az ürgék nem mertek, sem a környező falvak baromfiai,

De előbújni sem az ürgék, sem a nyulak nem mertek, sem a környező falvak baromfiai,

De előbújni sem a nyulak nem mertek, sem az ürgék, sem a környező falvak baromfiai,

De előbújni sem az ürgék nem mertek, sem a nyulak, sem a környező falvak baromfiai,

De előbújni sem a környező falvak baromfiai nem mertek, sem a nyulak, sem az ürgék,

De előbújni sem a környező falvak baromfiai nem mertek, sem az ürgék, sem a nyulak,

De előbújni nem mertek sem a nyulak, sem az ürgék, sem a környező falvak baromfiai,

De előbújni nem mertek sem az ürgék, sem a nyulak, sem a környező falvak baromfiai,

De előbújni nem mertek sem a környező falvak baromfiai, sem a nyulak, sem az ürgék,

De előbújni nem mertek sem a környező falvak baromfiai, sem az ürgék, sem a nyulak,

De sem a nyulak, sem az ürgék, sem a környező falvak baromfiai nem mertek előbújni,

De sem az ürgék, sem a nyulak, sem a környező falvak baromfiai nem mertek előbújni,

De sem a környező falvak baromfiai, sem a nyulak, sem az ürgék nem mertek előbújni,

De sem a környező falvak baromfiai, sem az ürgék, sem a nyulak nem mertek előbújni,

2.2b

*mert ő ott lebegett ezer méter magasban, kiterjesztett szárnyával,
mert ő ott lebegett kiterjesztett szárnyával, ezer méter magasban,
mert ő ezer méter magasban ott lebegett, kiterjesztett szárnyával,
mert ő ezer méter magasban, kiterjesztett szárnyával ott lebegett,
mert ő kiterjesztett szárnyával ott lebegett, ezer méter magasban,
mert ő kiterjesztett szárnyával, ezer méter magasban ott lebegett,
mert ott lebegett ő ezer méter magasban, kiterjesztett szárnyával,*

mert ott lebegett ő kiterjesztett szárnyával, ezer méter magasban,
 mert ott lebegett ezer méter magasban ő, kiterjesztett szárnyával,
 mert ott lebegett ezer méter magasban, kiterjesztett szárnyával ő,
 mert ott lebegett kiterjesztett szárnyával ő, ezer méter magasban,
 mert ott lebegett kiterjesztett szárnyával, ezer méter magasban ő,
 mert ezer méter magasban ő ott lebegett, kiterjesztett szárnyával,
 mert ezer méter magasban ő kiterjesztett szárnyával ott lebegett,
 mert ezer méter magasban ott lebegett ő, kiterjesztett szárnyával,
 mert ezer méter magasban ott lebegett, kiterjesztett szárnyával ő,
 mert ezer méter magasban, kiterjesztett szárnyával ő ott lebegett,
 mert ezer méter magasban, kiterjesztett szárnyával ott lebegett ő,
 mert kiterjesztett szárnyával ő ott lebegett, ezer méter magasban,
 mert kiterjesztett szárnyával ő ezer méter magasban ott lebegett,
 mert kiterjesztett szárnyával ott lebegett ő, ezer méter magasban,
 mert kiterjesztett szárnyával ott lebegett, ezer méter magasban ő,
 mert kiterjesztett szárnyával, ezer méter magasban ő ott lebegett,
 mert kiterjesztett szárnyával, ő ott lebegett ezer méter magasban,

2.2c

fenyegető mozdulatlanságban túlélve a halált még két vagy három percig,
 fenyegető mozdulatlanságban túlélve még két vagy három percig a halált,
 fenyegető mozdulatlanságban a halált túlélve még két vagy három percig,
 fenyegető mozdulatlanságban a halált még két vagy három percig túlélve,
 fenyegető mozdulatlanságban még két vagy három percig túlélve a halált,
 fenyegető mozdulatlanságban még két vagy három percig a halált túlélve,
 túlélve fenyegető mozdulatlanságban a halált még két vagy három percig,
 túlélve fenyegető mozdulatlanságban még két vagy három percig a halált,
 túlélve a halált fenyegető mozdulatlanságban még két vagy három percig,
 túlélve a halált még két vagy három percig fenyegető mozdulatlanságban,
 túlélve még két vagy három percig fenyegető mozdulatlanságban a halált,
 túlélve még két vagy három percig a halált fenyegető mozdulatlanságban,
 a halált fenyegető mozdulatlanságban túlélve még két vagy három percig,
 a halált fenyegető mozdulatlanságban még két vagy három percig túlélve,
 a halált még két vagy három percig fenyegető mozdulatlanságban túlélve,
 a halált még két vagy három percig túlélve fenyegető mozdulatlanságban,
 a halált túlélve még két vagy három percig fenyegető mozdulatlanságban,
 a halált túlélve fenyegető mozdulatlanságban még két vagy három percig,
 még két vagy három percig fenyegető mozdulatlanságban túlélve a halált,
 még két vagy három percig fenyegető mozdulatlanságban a halált túlélve,
 még két vagy három percig túlélve fenyegető mozdulatlanságban a halált,
 még két vagy három percig túlélve a halált fenyegető mozdulatlanságban,

még két vagy három percig a halált fenyegető mozdulatlanságban túlélve,
még két vagy három percig a halált túlélve fenyegető mozdulatlanságban,

2.2d

míg el nem állt a szél.

míg a szél el nem állt.

a szél míg el nem állt.

$$2.2.: 32 \times 24 \times 24 \times 3 = \mathbf{55\ 296}$$

A „Halhatatlanság” szövegmondatainak és ezek elemi összetevőinek lineáris átrendezésénél csak olyan variánsokat vettem figyelembe, amelyeket intuitíve, minden latolgatás nélkül ténylegesen lehetséges variánsoknak tartok, s azt hiszem, azoknak tartaná bárki más is.

A variánsok száma így is hihetetlenül nagy:

- az első bekezdés
  - első szövegmondata esetében: **432,**
  - második szövegmondata esetében: **240;**
- a második bekezdés
  - első szövegmondata esetében: **22,**
  - második szövegmondata esetében: **55 296.**

A variánsok száma az egyes bekezdésekre vonatkozóan ennek alapján a következő:

- az első bekezdés variánsainak a száma: $432 \times 240 = \mathbf{103\ 680},$
- a második bekezdés variánsainak a száma: $22 \times 55\ 296 = \mathbf{1\ 216\ 512}.$

Minthogy a két bekezdés nem cserélhető fel egymással, a teljes szöveg variánsainak a száma — a fenti számadatokra támaszkodva — több mint **1 26 millió**! Ezt a számot itt nem kívánom kommentálni. Hogy a különféle elrendezési lehetőségeket hogy lehet (hogyan kell!) a szövegmondat-összetevők sorrendjének elemzése során figyelembe venni, további kutatás tárgyát kell képezze.

2.2. A második példával — Kosztolányi „Akarsz-e játszani” című verse parciális elemzésével — azt kívánom érzékeltetni, hogy egy költeményben hányféleképpen és hogyan rendezhetők át az egyes sorok elemei a rímzavak változatlanul hagyása mellett. Nem sorolok fel itt sem valamennyi kombinatorikusan (és a grammatikai jólformáltság szemponjából) lehetséges variánst, csupán azokat, amelyek intuitíve ritmikailag elfogadható sorként állhatnának a vers valamely kommunikatív változatában. Az elfogadhatósággal kapcsolatban csupán a következőket kívánom megjegyezni: Versolvasói tapasztalatunk arra ösztönöz, hogy ha egy versben egy,

a többitől valamilyen szempontból eltérő sort találunk, megpróbáljunk annak — feltételezésünk szerint magától a költőtől szándékolt — funkciót tulajdonítani. Ezt nem szabad szem előtt tévesztenünk, ha megpróbálunk az alábbi lista alapján az adott vershez kommunikatív variánsokat létrehozni. (A részletes elemzéshez lásd PETŐFI 1985-öt a Bibliográfiai tájékoztató I/B szektorában).

Akarsz-e játszani?

(Az elemzett költemény kommunikatív — poetikai — sorvariánsainak listája)

1. *A játszótársam, mondd, akarsz-e lenni,*
Mondd, a játszótársam, akarsz-e lenni,
Mondd, akarsz-e a játszótársam lenni,
Akarsz-e, mondd, a játszótársam lenni,
2. *Akarsz-e mindig, mindig játszani,*
Mindig, akarsz-e mindig játszani,
Mindig, mindig akarsz-e játszani,
3. *Akarsz-e együtt a sötétbe menni,*
Együtt akarsz-e a sötétbe menni,
Együtt a sötétbe akarsz-e menni,
A sötétbe együtt akarsz-e menni,
4. *Gyerekszívvél fontosnak látszani,*
Fontosnak gyerekszívvél látszani,
5. *Nagykomolyan az asztalfőre ülni,*
Az asztalfőre nagykomolyan ülni,
6. *Borból, vízből mértékkal tölteni,*
Mértékkal borból, vízből tölteni,
Vízből, borból mértékkal tölteni,
Mértékkal vízből, borból tölteni,
7. *Gyöngyöt dobálni, semminek örülni,*
Dobálni gyöngyöt, semminek örülni,
8. *Sóhajtvá rossz ruhákat öltetni?*
Rossz ruhákat sóhajtvá öltetni?
9. *Akarsz-e játszani mindent, mi élet,*
Akarsz-e mindent játszani, mi élet,

[3 072]

Játszani akarsz-e mindent, mi élet,
Játszani mindent akarsz-e, mi élet,
Mindent akarsz-e játszani, mi élet,
Mindent játszani akarsz-e, mi élet,

10. *Havas telet és hosszú-hosszú őst,*

11. *Lehet-e némán téát inni véled,
Lehet-e téát némán inni véled,
Lehet-e inni téát némán véled,
Lehet-e inni némán téát véled,
Némán téát lehet-e inni véled,
Némán téát inni lehet-e véled,
Téát némán lehet-e inni véled,
Téát némán inni lehet-e véled,
Inni némán lehet-e téát véled,
Inni téát lehet-e némán véled,*

12. *Rubin-téát és sárga páragózt?* [60]

13. *Akarsz-e teljes, tiszta szívvel élni,
Teljes, tiszta szívvel akarsz-e élni,*

14. *Hallgatni hosszan, néha-néha félni,
Hosszan hallgatni, néha-néha félni,*

15. *Hogy a körúton járkal a november,*

16. *Ez utcaseprő, szegény, beteg ember,*

17. *Ki fűtyürész az ablakunk alatt?* [4]

18. *Akarsz játszani kígyót, madarat,
Játszani akarsz kígyót, madarat,*

19. *Hosszú utazást, vonatot, hajót,
Vonatot, hosszú utazást, hajót,*

20.	<i>Karácsonyt, álmot, mindenféle jót?</i> Álmot, karácsonyt, mindenféle jót?	[8]
21.	<i>Akarsz játszani boldog szeretőt,</i> Játszani akarsz boldog szeretőt,	
22.	<i>Színlelni sírást, cifra temetőt?</i> Sírást színlelni, cifra temetőt?	[4]
23.	<i>Akarsz-e élni, élni mindörökkön,</i> Élni, akarsz-e élni mindörökkön, Élni, élni akarsz-e mindörökkön,	
24.	<i>Játékban élni, amely valóra vált?</i> Élni játékban, amely valóra vált?	[6]
25.	<i>Virágok közt feküdni lenn a földön,</i> Feküdni virágok közt lenn a földön,	
26.	<i>S akarsz, akarsz-e játszani halált?</i>	[2]

Ha az egyes tömbökhöz rendelt számokat (amelyek a szóban forgó tömbhöz tartozó variánsok számát jelölik) összeszorozzuk, azt kapjuk, hogy e lista alapján az elemzett vershez $3 \cdot 072 \cdot x \cdot 60 \cdot x \cdot 4 \cdot x \cdot 8 \cdot x \cdot 4 \cdot x \cdot 6 \cdot x \cdot 2$, azaz $283 \cdot 115 \cdot 520$ kommunikatív variánst lehet alkotni. Ez a szám azonban a lehetséges kommunikatív variánsoknak még nem a végleges száma. Ennek megállapításához először vizsgálni kellene, hogy a fentiekben felsoroltakon kívül vannak-e más elfogadható sorvariánsok is, valamint valamennyi permutációs sorvariáns valamennyi (az adott kontextusban elfogadható) prozódiai variánsát is figyelembe kellene venni.

A kommunikatív variánsoknak az elemzése — ha ez az elemzés az egész szövegre kiterjedően egyáltalán értelmesen elvégezhető — nemcsak a kommunikatív jelentés, hanem a ritmikai szerkezet és a stílus elemzése szempontjából is releváns.

2.3. Idézni kívánok végül egy olyan elemzést, amelyben egy olasz versmondathoz, valamint e versmondathoz — összetevőit tekintve — szintaktikailag-szemantikailag szöveghű angol és magyar fordításának lehetséges kommunikatív sorvariánsait hasonlítottam össze. (Lásd PETŐFI 1994b-t a Bibliográfiai tájékoztató I/B szektorában).

A szóban forgó versmondat Giacomo Leopardi „L’Infinito” című költeménye első szövegmondatának első önálló összetevője. Mind az olasz („o”) szöveget, mind négy angol („a”) fordítását, a „L’Infinito nel mondo 2” (Centro Nazionale di Studi Leopardiani in Recanati, Recanati, 1988) alapján idézem, kurziválva azokban a vizsgálandó versmondatot; a szóban forgó sor szöveghű magyar („m”) fordítása nem műfordításból származik.

o: „*Sempre caro mi fu quest’ermo colle,*
E questa siepe, che da tante parte
De l’ultimo orizzonte il guardo esclude.”

a/1: „*This lonely hill to me was ever dear,*
This hedge, which shuts from view so large a part
Of the remote horizon. [As I sit.]”

a/2: „*Always dear to me was this lonely hill* and this hedge that from
so great a space of the horizon shuts off my sight. [...]”

a/3: „*Dear to me always was this lonely hill,*
And this hedge that excludes so large a part
Of the ultimate horizon from my view.”

a/4: „*This lonely hill was always dear to me,*
And this hedgerow, that hides so large a part
Of the far sky-line from my view. [Sitting and gazing.]”

m: mindig kedves volt nekem e magányos domb

Az említett kötetben összesen kilenc angol fordítás található. Azért választottam ezek közül a fenti négyet, mert azokban az elemzendő versmondat lexikai anyaga megegyezik, s ezáltal jó alkalmat nyújtanak az összetevők sorrendjének vizsgálatára. A többi öt angol fordításban a szóban forgó versmondat angol megfelelője a következő:

„Dear ever to my heart that lonely hill / Hath been”;
„This hidden knoll has been always dear to me”;
„This lonely hill has always been so dear / To me”;
„They were always friends, this hill where no one comes”;
„I ALWAYS loved this solitary hill”.

A 2. táblázatban a szóban forgó versmondat összetevőinek valamennyi matematikailag lehetséges permutációját felsorolom, megjelölve, hogy azok melyike tekinthető szisztemikusnak (az adott nyelv rendszerében megengedettnek) az olasz

és a magyar nyelvben, valamint, hogy melyike fordul elő a négy angol fordításban.

1 o m a	2 o m a	3 o m a	4 o m a	5 o m a
01 + + + mknve	01 + + kmnve	01 + nmkve	01 vmkne	01 + + emknv
02 + mknev	02 + kmnev	02 + nmkev	02 vmken	02 + + emkvn
03 + mkven	03 kmven	03 nmvek	03 vmnek	03 + + emnvk
04 + + mkvne	04 + kmvne	04 nmvke	04 vmnke	04 emnkv
05 + + mkenv	05 + + kmenv	05 nmekv	05 nmekv	05 emvkn
06 + mkevn	06 + + kmevn	06 + nmevk	06 vmenk	06 + emvnk
07 mnkve	07 + knmve	07 knmve	07 vkmne	07 + + ekmnv
08 + mnkev	08 + knmev	08 + nkmve	08 vkmen	08 + ekmvn
09 + + mnvke	09 + + knvme	09 + nkvmv	09 vknme	09 eknmv
10 + + mnvek	10 + knvem	10 + nkvmv	10 vknem	10 + + eknvm
11 mnekv	11 knemv	11 nkemv	11 vkemn	11 + ekvmn
12 + mnevk	12 + knevm	12 + nkevm	12 vkenm	12 + ekvnm
13 mvkne	13 + kvmne	13 + + nvmeke	13 + vnmke	13 + enmkv
14 mvken	14 + kvmen	14 + + nvmeke	14 + vnmeke	14 enmvk
15 + mvnke	15 + + kvnme	15 + + nvkme	15 + vnkme	15 enkmv
16 + mvnek	16 + + kvnem	16 + + nvkem	16 + vnkem	16 + enkvnm
17 mvekn	17 + kvemn	17 + + nvemk	17 + vnemk	17 + + + envmk
18 mvenk	18 + kvenm	18 + + nvekm	18 + vnekm	18 + + envkm
19 + + meknv	19 + + kemnv	19 + nemkv	19 vemkn	19 + + evmkn
20 + mekvn	20 + kemvn	20 nemvk	20 vemnk	20 + evmnk
21 menkv	21 kenmv	21 nekmv	21 vekmn	21 + evkmn
22 + + menvk	22 + + kenvm	22 + nekvm	22 veknm	22 + evknm
23 + mevkn	23 + kevmn	23 + nevkm	23 venmk	23 + + evnmk
24 + + mevnk	24 + + kevnkm	24 + nevkm	24 venkm	24 + evnkm

2. táblázat

A permutációk megalkotásánál a magyar változat összetevőinek első betűit használtam fel; ezek az összetevők a következő olasz, illetőleg angol nyelvű összetevőknek felelnek meg:

m:	<i>mindig</i>	<i>sempre</i>	<i>always/ever</i>
k:	<i>kedves</i>	<i>caro</i>	<i>dear</i>
n:	<i>nekem</i>	<i>mi</i>	<i>to me</i>
v:	<i>volt</i>	<i>fu</i>	<i>was</i>

e: *e magányos domb*   *quest'ermo colle*   *this lonely hill*

Az informátorok véleménye szerint szisztemikusnak tekinthető magyar („m”) és olasz („o”) sorrendeket, illetőleg a kontextuálisan adott angol („a”) sorrendet a megfelelő oszlopban a permutáció elé helyezett „+” szimbólum jelöli.

2.4. A fentiekben a szövegmondatok összetevői kombinatorikusan és ténylegesen lehetséges sorrendjeinek parciális elemző megközelítésére és szemléltetésére idéztem példákat. Ezekre a példákra vonatkozóan is áll, hogy egyikük sem tekinthető tényleges szövegnyelvészeti/szövegtani elemzésnek, mert belőlük az elemzés legfontosabb eleme hiányzik: annak vizsgálata, hogy az adott sorrend ko-, illetőleg kontextuális jellegének felfedéséhez mikor elegendők kizárólag (szöveg)nyelvészeti módszerek és mikor kell más — azaz szövegtani! — módszereket is igénybe venni.

3. A koreferencialitás és a szövegmondat-összetevők lineáris elrendezhetősége elemzésének analitikus és kreatív megközelítéséről

A szövegvizsgálat során az adott szöveg elemzésének analitikus és kreatív megközelítése között teszünk különbséget:

- analitikus megközelítésről akkor beszélünk, amikor az elemzendő szövegre az elemzés során valamely elméleti keret (valamely elemzési módszer) kategóriarendszerét közvetlenül alkalmazzuk;
- kreatívról pedig akkor, ha az analitikus elemzés bevezetésekként először vagy az elemzendő szövegnek előzőleg más által manipulált változatán, vagy az eredeti megformáltságában rendelkezésünkre álló elemzendő szöveg magán végzünk el bizonyos átalakításokat annak felfedése érdekében, hogy abban mi változik, ha megformáltságát valamely szempontból megváltoztatjuk.

3.1. A koreferencialitás analitikus megközelítésénél a vizsgálatnak a következő szempontokra kell kiterjednie:

- a nyelvre és a világra (pontosabban az adott szövegben feltételezhetően kifejezésre jutó világfragmentumra) vonatkozó milyen ismeretek milyen kombinációjára van szükség az egyes esetekben a koreferencialitás felfedésére?
- egy-egy adott koreferencialánc szövegben adott elemeit fel lehetne-e egymással cserélni, s ha igen, melyeket és miért?
- egy-egy adott koreferencialánc szövegben adott elemeit lehetne-e más (a szövegben nem adott) elemekkel helyettesíteni, s ha igen, melyeket milyenekkel és miért?

Az összetevők szisztemikusan lehetséges (az adott nyelv rendszerében megengedett) sorrendjeinek és kontextuális (egy-egy adott szövegben ténylegesen adott) sorrendjének analitikus megközelítésénél a következőket kell vizsgálnunk:

- melyek a lehetséges szisztemikus elrendezések, és azokhoz milyen prozódia rendelhető?
- a szisztemikus elrendezések halmazán belül definiálhatók-e ekvivalenciaosztályok, s ha igen, milyen alapon?
- a ko- és/vagy kontextuális elrendezések halmazán belül definiálhatók-e ekvivalenciaosztályok, s ha igen, milyen alapon?
- hogyan reprezentálható egy ko- és kontextuálisan adott elrendezés és összetevői lehetséges szisztemikus elrendezéseinek a kapcsolata?
- milyen ko- és/vagy kontextusban melyik szisztemikus elrendezés fogadható el?
- hogyan reprezentálható/reprezentálandó egy adott nyelvű adott ko- és kontextuális elrendezés és különféle nyelvű fordításainak a kapcsolata?

3.2. Ami a koreferencialitás és a szövegmondat-összetevők sorrendje elemzésének kreatív megközelítését illeti, arra vonatkozóan itt csupán a következő bibliográfiai tájékoztatással kívánok szolgálni:

A koreferencialitás elemzésének kreatív megközelítésére itt figyelembe veendő kreatív gyakorlatokat eddig még nem végeztünk.

A szövegmondat-összetevők sorrendje elemzésének

- manipulált szövegváltozatokból kiinduló kreatív megközelítésére gyakorlatleírások találhatók többek között PETŐFI—BENKES 1992-ben, PETŐFI—BÁCSI—BENKES—VASS 1993-ban, valamint PETŐFI—BÁCSI—BÉKÉSI—BENKES—VASS 1994-ben;
- az eredeti szövegből kiinduló kreatív megközelítésére gyakorlatleírások találhatók többek között BENKES—PETŐFI 1996-ban.

4.

A nyelvi rendszernek és a nyelvi rendszer elemei használatának nyelvészete szövegnyelvészeti/szövegtani perspektívából nézve

1. A nyelvi rendszer és használata elemzésének általános szövegnyelvészeti-szövegtani aspektusai

Ahhoz, hogy a szövegnyelvészet/szövegtan és a rendszer-nyelvészet a szöveginterpretáció során egymással összehangolva tudjon „működni”, a rendszernyelvészetnek ki kell tudni elégítenie a szövegnyelvészet/szövegtan által vele szemben támasztott követelményeket. Hivatkozva a 3. fejezetben röviden bemutatott példákra, én e követelmények közül a következőket tartom alapvetőeknek:

A mondatok rendszernyelvésze — a saját eszközeivel, vagy a szövegnyelvészet/szövegtan eszközeit is felhasználva — lehetővé kell tegye

a) a hiányos szövegmondatok teljes szövegmondatokká való kiegészíthetőségét és olyanokként való reprezentálhatóságát; ennek a követelménynek a teljesülése többek között elengedhetetlen a szövegmondatok között fennálló konnexitás, kohézió, koherencia, valamint a koreferenciarelációk explicit reprezentálhatósága számára;

b) a ténylegesen adott (hiányos) szövegmondatok levezethetőségét a szövegmondat-összetevők lineáris elrendezésével szemben indifferens (teljes) szövegmondat-reprezentációkból; ennek a követelménynek a teljesülése többek között elengedhetetlen a szövegmondat-összetevők lehetséges lineáris elrendezéseinek explicit figyelembe vétele számára.

Az „a)”-val jelzett követelmény szemléltetéséhez lássuk a 3. fejezet 1.3. szövegének első három szövegmondatát. (A magukban álló számkódokkal ellátott szövegmondatok az eredetiek — a hiányosak! —, a „&” jelet tartalmazó számkóddal ellátott szövegmondatok a — kurzív részekkel — kiegészítettek.)

[1.] Egy Lévi törzséből való férfi elment, és feleséget vett saját nemzetségéből.

[1&] Egy Lévi törzséből való férfi elment, és *ő, a Lévi törzséből való férfi* feleséget vett saját (*az ő, a Lévi törzséből való férfi*) nemzetségéből.

[2.1.] Ez fogant és fiút szült.

[2.1&] Ez *a feleség* fogant, és *ez a feleség* fiút szült.

[2.2.] Láta, hogy milyen szép, ezért három hónapon át titkolta.

[2.2&] *Ez a feleség látta, hogy milyen szép a fiú, akit szült, ezért ez a feleség három hónapon át titkolta, hogy ő, a feleség fiút szült.*

Kommentár:

Az [1.] szövegmondat második tagmondatának kiegészítése szövegmondathatáron belüli szintaktikai megfontolások alapján hajtható végre.

Azt, hogy a [2.1.] szövegmondat *Ez* összetevője az [1.] szövegmondat *feleség* összetevőjével koreferens (más kifejezéssel élve: hogy a [2.1.] szövegmondat *Ez* összetevőjének az [1.] szövegmondat *feleség* összetevője az antecedense), nem utolsósorban azért tudhatjuk, mert az *Ez* összetevő jelöltjére vonatkozó állítmányok a *fogant és fiút szült*. Nem lenne ugyanis nehéz olyan [2.1'], illetőleg [2.1''] szövegmondatokat alkotni, amelyekben az *Ez* összetevő az [1.] szövegmondatnak az *Egy Lévi törzséből való férfi*, illetőleg a *nemzetségéből* összetevőjével lenne koreferens; azaz a szövegmondathatáron átnyúló szintaktikai megfontolások önmagukban nem elégségesek.

Azt, hogy a [2.2.] szövegmondat *látta és titkolta* állítmányának implicit alanya a [2.1.] szövegmondat *Ez*, (illetőleg ennek közvetítésével az [1.] szövegmondat *feleséget*) összetevőjével koreferens, talán még kizárólag (szövegmondathatáron átnyúló) szintaktikai megfontolás alapján megállapíthatjuk. Annak megállapítása azonban, hogy a *milyen szép* állítmány implicit alanya a *fiú (akit szült)* már valamivel komplexebb, és még komplexebb a *titkolta* állítmány implicit tárgyának explicitté tétele, amelynek során azt is el kell döntenünk, hogy ez a tárgy a [2.1.] szövegmondatnak a *fiút*, vagy a *fiút szült* kifejezésével kell-e koreferens legyen.

A kiegészített szövegmondatok ezzel szemben mind a konnexitást és kohéziót, mind a koreferenciát világos(abb)an mutatják. A koreferencialitás reprezentációja természetesen csupán akkor válik egészen világossá (egyértelművé), ha koreferenciaindexeket alkalmazunk! (Lásd a szóban forgó szöveg koreferenciaindexekkel kiegészített változatát a 3. fejezetben.)

Van azonban a kohézió (és a parciális koreferencialitásnak) egy dominánsan tezaurosztikus lexikai oldala is. Ezzel találkozunk például a 3. fejezet 1.2. szövegének „3”-mal jelzett koreferencialáncában. E lánc olyan elemeire gondolok itt, mint például: *tenger, kikötő, világítótorony, hajó, fedélzet*.

Ezeknek az elemeknek a „rokonságát” csak egy tezaurosztikus elrendezést is tartalmazó lexikon (egy sajátos struktúrával rendelkező szótár) segítségével tudjuk explicitté tenni, és csak az e lexikon által megengedett határig.

A „b)”-vel jelzett követelmény kielégítése szükségességének belátásához itt nem kívánok külön példákat hozni, ehhez elegendő a 3. fejezet 2. alfejezetében tárgyalt bármely szövegre gondolnunk.

A fentiekben az „a”-val és a „b”-vel jelzett két követelmény a szövegmondatok reprezentációjára vonatkozóan más megfogalmazásban többek között a következőket jelenti:

Ezekben a reprezentációkban megkülönböztetendők

- a (kiegészített) szövegmondatok összetevőinek — az egyes esetekben teljesen adott szövegmondatösszetevő-sorrendekre tekintettel nem lévő — szövegmondathatárokon belüli grammatikai relációit jelző elemek;
- a szövegmondat-határokon belüli lexikai elemek, valamint a szövegmondat-határokon belüli és az azokon túlmutató koreferenciarelációkat egyaránt jelző elemek, végül
- az egyes esetekben teljesen adott grammatikai (morfológiai) formáknak és a szövegmondatösszetevő-sorrendeknek a grammatikai relációkat mutató reprezentációkból való levezetéséhez szükséges információk.

A következőkben az ezeket a követelményeket kielégíteni szándékozó (a mély és a felszíni struktúrák megkülönböztetésére emlékeztető) reprezentációk létrehozásának egyik lehetséges módjára vonatkozóan kívánok néhány megjegyzést tenni.

2. Megjegyzések a bővítetlen egyszerű mondatok reprezentálásához

Vizsgáljuk itt bővítetlen egyszerű mondatként a fenti példa „[2.1.]”-gyel jelzett szövegmondatának első tagmondatát:

– kiegészítetlen változatban:	[2.1/1.]	Ez fogant.
– kiegészített változatban:	[2.1/1&]	Ez <i>a feleség</i> fogant.

Ahogy fentebb már utaltam rá, a koreferenciarelációk egyértelmű reprezentálásához célszerű úgynevezett koreferenciaindexeket alkalmazni. Használjuk itt ugyanazokat az indexeket, amelyekkel a 3. fejezetben a szóban forgó szöveg tárgyalásakor már találkoztunk. Ezek közül az indexek közül a választott példa tárgyalásához a következő kettőre van szükségünk:

i01 = A LÉVI TÖRZSÉBŐL VALÓ FÉRFI,

i02 = A FELESÉG,

(pontosabban: A LÉVI TÖRZSÉBŐL VALÓ FÉRFI FELESÉGE),

(a koreferenciarelációk szempontjából egész pontosan: i01 FELESÉGE).

A [2.1/1.]-nek lineáris sorrendet megtartó, koreferenciaindexet használó, de azt nem értelmező, valamint explicit módon a grammatikai relációkat sem mutató reprezentációja:

i02 fogant.

A [2.1/1.]-nek a — szóban forgó szövegmondatban ténylegesen adott lineáris elrendezésére tekintettel nem lévő — grammatikai relációkat mutató, valamint koreferenciaindex(ek)et használó és azokat értelmező (bár még nem teljes és még jól formálnak sem tekinthető) reprezentációja ezzel szemben a következő lehet:

[fogant]{r ₁ : i02},		
ahol	i02-re áll, hogy	[feleség(e)]{r ₂ : i02, r ₃ : i01},
és az	i01-re áll, hogy	[*Lévi-törzséből-való-férfi]{r ₄ : i01}.

Ezekben a reprezentációkban „[]” zárójelben a predikátumok találhatók, „{}” zárójelben pedig e predikátumok argumentumai.

A *fogant* az adott esetben egyargumentumú predikátum (vki fogant), a nem jól formált **Lévi-törzséből-való-férfi* úgyszintén (vki Lévi-törzséből-való-férfi), a *feleség(e)* ezekkel szemben kétargumentumú (vki felesége vkinek).

Valamennyi argumentum két összetevőből áll: a koreferenciaindexből és egy „r_i”-vel jelölt úgynevezett szerepindikátorból, amely a koreferenciaindexszel jelölt individuumnak (személynek, tárgynak, helynek, eseménynek) a szóban forgó predikátum+argumentum(ai) struktúrában betöltött szemantikai funkcióját mutatja.

Azért hangsúlyoztam, hogy ez a reprezentáció jelen formájában (még) se nem jól formált, se nem teljes, mert többek között

- a benne található predikátum+argumentuma(i) struktúrákban nem minden predikátum jól formált, és a szerepindikátorok csupán rájuk utaló változókkal vannak jelezve, maguk a tényleges szerepindikátorok nincsenek megadva;

- ezek a struktúrák csupán relációkat jelző úgynevezett *propozíció-magok*, ahhoz, hogy *propozíciókká* váljanak minimálisan az szükséges, hogy őket *tényállás-reprezentációkká* kiegészítő idő- és hely-paraméterekkel lássuk el;

- nem jut bennük kifejezésre, hogy — *propozíciókká* válva — a *tapasztalt*, a *feltételezett*, a *hitt* stb. világ melyikének *tényállás-reprezentációjává* lesznek, és hogy kinek a világa ez a világ;

- nem jut bennük kifejezésre, hogy mint *tényállás-reprezentációk* a *puszta* kifejezésre juttatás, az állítás vagy a közlés modalitásával rendeltetnek-e a szóban forgó világhoz, s végül

- nincsenek egy (alkotói és/vagy befogadói) *kommunikációs* *situáció* *ba* ágyazva.

A *rendszer* nyelvészeti olyan reprezentációk megalkotását kell lehetővé tegye, amelybe ezek az információk adott szövegek interpretálásakor beépíthetők.

Természetesen ezek az én szövegtani koncepciómban szükségesnek tartott reprezentáció-struktúrák, valamint jólformáltsági és teljességi kritériumok, amelyeket más rendszerben más struktúrák, más kritériumok válhatnak fel.

A szövegnyelvészeti/szövegtani követelmények viszont igen nagy valószínűséggel minden rendszerben ugyanazok maradnak.

(A reprezentáció e fejezetben tárgyalt aspektusaihoz részletesebben lásd a koncepciómat bemutató PETŐFI 1996a 4. fejezetét, amelyben a reprezentációs nyelvek szövegtani kérdéseit részletesebben tárgyalom.)

3. Megjegyzések a bővített egyszerű mondatok reprezentálásához

A bővített egyszerű mondatok reprezentálása néhány kérdésének tárgyalásához lássuk a fenti szövegpélda „[1.]”-gyel jelzett szövegmondatának első tagmondatát.

[1/1.] Egy Lévi törzséből való férfi elment.

Ez a tagmondat a koreferenciaindex alkalmazásával (első megközelítésben) a következő módon reprezentálható:

[element]{r₁: i01},
ahol [i01]-re áll, hogy [férfi]{r₂: i01},
[való]{r₃: i01, r₄: *Lévi törzse}.

A fentiekben felsorolt okok következtében természetesen ez a reprezentáció sem jól formált. Itt a *Lévi törzse* argumentum tekinthető egyfajta bővítésnek, amelyet egy jól formált reprezentációban úgyszintén koreferenciaindexszel kell helyettesíteni.

Ami az *element* predikátumot illeti, elképzelhető, hogy azt a szöveg elemzésének megkönnyítése érdekében — mint esetleg valamennyi több argumentummal is szerepelni képes predikátumot — az alkalmazott rendszernyelvészeti eszköztár szótárában definiált maximálisan lehetséges számú argumentummal kellene reprezentálni, akkor is, ha az adott szövegmondatban ténylegesen nem fordul elő mindegyik. Ha itt csak a két (lehetséges) helyhatározói bővítményre utaló argumentumot vennénk figyelembe, a reprezentáció a következő lenne:

[element]{r₁: i01, r₅: x, r₆: y},
ahol r₅ a 'vhonnan', r₆ a 'vhová' argumentumszerepet jelzi x és y pedig magukat a helyeket. Az x és y (amennyiben az adott szövegmondatban jelezve van) egy jól formált reprezentációban természetesen szintén koreferenciaindexszel reprezentálандók.

A rendszernyelvészeti eszköztár nyilván lehetővé kell tegye az [1/1.] tagmondatnak a predikátum+argumentuma(i) struktúrából való levezethetőségét. (Az

ilyen levezetésekhez szükséges információk, valamint más jellegű bővítmények reprezentációjának tárgyalásához lásd PETŐFI 1996a 4. fejezetét.)

4. Megjegyzések az összetett mondatok reprezentálásához

Az összetett mondatok reprezentálása megkívánja a kötőszók (az úgynevezett konnektívok) predikátum+argumentuma(i)nak struktúraként való reprezentálását.

A kötőszók ilyen jellegű kezelésével — valamint a fentiekben már alkalmazott koreferenciaindexek és az „i03” [= (A) FIÚ] index alkalmazásával — a [2.1.] szövegmondat például a következő módon reprezentálható:

[ÉS]{ r_a : P_1 , r_b : P_2 },
 ahol P_1 azt a proposíciót jelzi, amelynek magja:
 [fogant]{ r_1 : i02},
     ahol i02-re áll, hogy [feleség(e)]{ r_2 : i02, r_3 : i01},
     és az i01-re áll, hogy [*Lévi-törzséből-való-férfi]{ r_4 : i01};

 P_2 pedig azt a proposíciót jelzi, amelynek magja:
 [szült]{ r_5 : i02, r_6 : i03},
     ahol i02-re áll, hogy [feleség(e)]{ r_2 : i02, r_3 : i01},
     és az i03-re áll, hogy [fiú]{ r_5 : i03}.

* * *

A reprezentációkhoz fűzött megjegyzések befejezéseként a következőket szeretném hangsúlyozni:

Az itt — mint a lehetséges reprezentációrendszerek egyikeként — bemutatott reprezentációk alapstruktúrája minden esetben a predikátum+argumentuma(i) struktúra, s mint ilyen viszonylag könnyen kezelhető; az, hogy az ezekben alkalmazott predikátumok lexikai szempontból mi módon kezelendők, az argumentum-szerep-indikátorok milyen rendszerével célszerű dolgozni, valamint, hogy belőlük az adott szövegben ténylegesen előforduló formák (ide értve a névelők adott használatát is) és lineáris elrendezés milyen (a reprezentációkhoz rendelt) információk alapján és mi módon vezethetők le a legcélszerűbben, az adott elméleti keretben pontosan meghatározandó.

Akár az itt bemutatott, akár más reprezentáció-rendszernek a fő funkciója valószínűleg a szövegek szövegnyelvészeti/szövegtani szemléletének kialakítása, és e szemléletnek — nem pedig magának a rendszernek — egy-egy teljes szövegre való alkalmazása; az utóbbi célszerűsége ugyanis már közepes

terjedelmű szöveg esetében is megkérdőjelezhető. (A szemlélet kialakítása azonban véleményem szerint megkívánja az oktatásban jelenleg többnyire alkalmazott mondatelemzési módszerek gyökeres megváltoztatását!)

Hogy ennek a szemléletnek csupán egyetlen vonására utaljak újra, a koreferenciaindexek alkalmazásának szükségességét és hasznosságát kívánom ismételten hangsúlyozni: ezen indexek alkalmazásának előnye, hogy explicit alapot teremt a szöveg-összefüggőség tárgyalásához és szemléltetéséhez, akár az indexek jelöltjeire, akár e jelölteknek a különféle szöveghelyeken különféle nyelvi formában történő megnevezéseire gondolunk. A koreferenciaindexek alkalmazása viszont nyilvánvalóan maga után vonja a mondatreprezentációk sajátos strukturálását!

5.

A szemiotikai textológia mint szövegtani elméleti keret

Minthogy a szövegnyelvészeti összekötőkapocs az adott nyelv nyelvészetének nem szövegnyelvészeti ágai és a/egy szövegtan között, e program keretében szükséges a szövegtan felépítésének kérdéseivel is foglalkozni. A korábban már említett okok következtében itt saját — szemiotikai textológiának nevezett — szövegtani koncepcióm kívánom röviden vázolni.

Ez a fejezet PETŐFI 1996a (lásd a Bibliográfiai rájékoztató I/A szektorát) első három fejezetének radikálisan lerövidített (és kis mértékben javított) változata. A lerövidítés abban áll, hogy az eredeti szövegből elhagytam mind a szemléltető példákat, mind a lábjegyzeteket, mind a bibliográfiai utalásokat; a kis mértékű javítás pedig minimális terminológiai változtatásokban.

Az alábbiakban a következő három témát érintem: 1) az általam elméleti keretként használt szövegtani diszciplína jellemző tulajdonságai, 2) az ennek a diszciplínának a keretében explicált szövegfogalom és 3) interpretációfogalom.

(Ennek a tematikának a tárgyalása a lerövidítés alapjául szolgáló szöveg mellett PETŐFI 1994 3.1. alfejezetében is megtalálható, lásd a Bibliográfiai tájékoztató ugyanazon szektorát.)

1. A szemiotikai textológiáról, az általam elméleti keretként használt szövegtani diszciplínáról

A szövegtani kutatás jellegét — mint minden más kutatását — tárgyának, céljának és módszerének együttese határozza meg. Az én törekvésem egy olyan szövegtan (kommunikátumtan?) létrehozása,

- amely intuitíve szövegnek minősíthető (nem szükségképpen csak lexikai verbális elemekből álló) kommunikátumokat tekint kutatásának tárgyának, szűkebb értelemben véve azt, hogy mi módon lehet ezekhez a kommunikátumokhoz felépítés- és jelentésleírás(oka)t hozzárendelni;

- amelynek célja elsősorban elméleti, azaz a kommunikátumok felépítésére és jelentésére vonatkozó ismeretek optimális megismerése és rendszerbe foglalása, ami közvetve természetesen nagy mértékben kell, hogy növelje e szövegtan gyakorlati alkalmazhatóságát is; és

- amely módszerében nemcsak nyelvészeti ismeretekre támaszkodik (mert

tárgyát és célját tekintve nem támaszkodhat csak arra!), hanem egyrészt más jelrendszerekre (nem verbális médiumokra), másrészt általában a világra vonatkozó ismeretekre is, de módszere alapelveinek a maximális mértékű explicit-ségre törekvést tartja.

Ezt a szövegtant (kommunikátumtant) szemiotikai textológiának neveztem el.

Az elnevezés textológia összetevőjének használatával azoknak a félrevezető következtetéseknek a létrejöttét (létrehozását) szeretném megakadályozni, amikre a szövegkutatással foglalkozó diszciplínák többi megjelölése — szöveggrammatika, szövegtan, szövegnyelvészet, vagy szövegelmélet — lehetőséget ad.

Az elnevezés szemiotikai összetevőjének pedig azt a funkciót szántam, hogy találó következtetéseket sugalljon. Ilyen találó következtetésnek tekintendő mindenekelőtt a következő három:

- a kommunikátumokat ez a diszciplína sajátos jelölő-jelölt-struktúrával rendelkező komplex jeleknek tekinti;
- a kommunikátumok felépítésében ez a diszciplína verbális és nem verbális (pl. képi-illusztratív vagy zenei) jelrendszerekhez tartozó elemek jelenlétét egyaránt megengedi;
- a kommunikátumokat ez a diszciplína mind szintaktikai (általános értelemben véve formai) felépítésük, mind szemantikai (intenzionális és extenzionális értelmű jelentéstani) felépítésük, mind pragmatikai felépítésük (adott vagy feltételezett kommunikációs-szituációbeli használatuk) szempontjából elemezni kívánja.

A szemiotikai textológia alaptulajdonságai röviden a következőkben foglalhatók össze:

A különféle kommunikációs-szituációkban létrehozott és befogadott — általa komplex jelekként kezelt — uni- és multimediális kommunikátumok (különös tekintettel a szövegnek nevezett multimediális, de dominánsan verbális kommunikátumok) interpretálása céljára szolgáló diszciplína.

Mint ilyen

- a lehetséges kommunikációs-szituációk, a lehetséges (uni- és multimediális) jelrendszerek, valamint a lehetséges uni- és multimediális kommunikátumok tipológiájára támaszkodik, de sem valamely médiumhoz (sem valamely természetes nyelvhez), sem valamely kommunikátumtípushoz nem kötött;
- a kommunikátumokat nem egyszer s mindenkorra statikusan adott objektumokként, hanem fizikai megjelenési formájuk (fizikai manifesztációjuk) és e megjelenési forma (manifesztáció) mindenkor befogadói (interpretátorai) interakciójának eredményeként kezeli;

- sajátos komplexjel-összetevőket megkülönböztető kommunikátum-modellel operál;
- a kommunikátumok felépítésére vonatkozóan sajátos organizációformákat értelmez, amelyek között a kompozicionális organizáció (mind szintjeit, mind e szintek egységeit tekintve) centrális helyet foglal el;
- különféle kommunikátummegközelítés-módok és interpretációtípusok között tesz különbséget; a kommunikátummegközelítés-módok között jelentős szerepet szán a kreatív megközelítéseknek, az interpretációtípusok között centrális jelentőséget tulajdonít az értelmező interpretációnak;
- a kommunikátumok létrehozása és interpretálása folyamán a kommunikátorok által felhasznált bázisok (tudás-, hipotézis-, preferencia- és diszpozíciórendszerek) létrehozásának különféle lehetőségeivel számol;
- a bázisok és az interpretációk (mint végeredmények) explicit bemutatása számára különféle reprezentációs nyelvek (rendszerek) alkalmazását tartja szükségesnek;
- a fentiekben felsorolt tulajdonságaiból következően interdiszciplína.

A továbbiakban a fenti jellemzők közül mindenekelőtt a komplex jelnek tekintett szöveg fogalmával, valamint az interpretációtípusokkal kívánok foglalkozni.

2. A szöveg mint komplex jel szemiotikai textológiai fogalmáról

A szövegfogalommal kapcsolatban először e fogalom általános jellegű leírását kívánom nyújtani, majd ezután részletesen tárgyalni a szemiotikai textológia keretében értelmezett komplex jel felépítésének jellemzőit.

2.1. A szemiotikai textológiai szövegfogalomról általában

A szemiotikai textológia keretében használt — a különösebb megszorításokat nem implikáló kommunikátum értelménél szűkebb értelmű — szöveg szakszó olyan multimediális, de dominánsan verbális kommunikátumra utal, amely egy tényleges vagy feltételezett kommunikációs-szituációban egy tényleges vagy feltételezett funkció betöltésére alkalmasnak minősíthető, s mint ilyen, összefüggőnek és teljesnek (valamiképpen lezárt egésznek) tartható.

Ez a meghatározás (explicit vagy implicit módon) azt juttatja kifejezésre, hogy a szemiotikai textológia

- nem csupán a kizárólag lexikai verbális elemekből felépülő unimediális kommunikátumok szövegtanaként lett megalkotva (ha ugyan akár csak arra a szerepre gondolva is, amit például a prozódia a nem hangos olvasás esetében is játszik, egyáltalán állíthatjuk, hogy vannak ilyen kommunikátumok);

- nem követeli meg, hogy egy verbális kommunikátum, vagy egy dominánsan verbális kommunikátum verbális összetevője egyetlen természetes nyelv elemeiből épüljön fel; és végül

- a textualitást nem kezeli kommunikátumok belső (inherens) tulajdonságaként, hanem eldöntésében jelentős (ha nem is kizárólagos) szerepet szán a tényleges vagy feltételezett kommunikációs-szituációkban részt vevő kommunikátoroknak.

A szemiotikai textológia továbbá a multimediális, de dominánsan verbális kommunikátumokat olyan (jelölőből, jelöltből és az e kettő között értelmezhető jelölés-viszony(ok)ból álló) komplex jeleként kezeli, amelyeknek csupán a fizikai megjelenési formája (fizikai manifesztációja [= vehikuluma]) tekinthető valamennyi kommunikátor számára közel egyformán adotttnak. A vehikulumokhoz hozzárendelt felépítés- és jelentésleírások jellege attól függően változik, hogy melyik alkotó vagy befogadó, melyik kommunikációs-szituációban, milyen elméletet (vagy implicit tudás- és feltételezésrendszert) használ a hozzárendelés végrehajtásakor.

Más szóval ez azt jelenti, hogy a szemiotikai textológia keretében használt szöveg szakszó két (interpretatív úton meghatározandó/létrehozandó) entitás — egy jelölő és egy jelölt — viszonyára utal, és nem egy (statikus) objektumra.

2.2. A komplex jel szemiotikai textológiai fogalmáról

A szemiotikai textológia a komplex jelekre vonatkozóan mind a kommunikációs-szituációk típusaitól, mind a jelrendszerek típusaitól független felépítés (szaknyelvi terminológiával élve: *architektonika*), azaz: 1) *összetevők*, 2) *organizációtípusok*, valamint 3) *kompozicionális szintek és egységek* definiálására törekszik. Ezek — kizárólag verbális elemekből felépülő szövegekre vonatkoztatott — alábbi bemutatásához az 1. ábrában látható (itt elsősorban a kizárólag verbális elemekből felépülő szövegekre értelmezett) szemiotikai textológiai jelmodellt fogom felhasználni.

2.2.1. A komplex jelek összetevőiről

Az eddigi szemiotikai textológiai kutatások eredményeinek figyelembevételével a komplex jelek következő kontextuális összetevőit célszerű megkülönböztetni (lásd az 1. ábra középső szektorát):

Ve:

A komplex jel fizikai manifesztációja (vehikulum).

Velm:

A vehikulumhoz rendelhető mentális kép (vehikulum-imágó).

A vehikulum-imágó szerepe azért jelentős, mert amellett, hogy sok esetben csupán ez áll rendelkezésünkre (lásd például az előszóban elhangzó kommunikátumokat), minden esetben ez képezi interpretációnk közvetlen tárgyát! A vehikulum-imágóban célszerű megkülönböztetni a következő összetevőket:

- a vizuálisan percipált vehikulum (globális) analóg mentális képét [= Ψ_v];
- a vizuálisan percipált vehikulum (globális) analóg mentális képéhez (belső „hangos” olvasás útján) rendelt akusztikus/auditív vehikulum (globális) analóg mentális képét [= Ψ_a];
- az analóg mentális kép konceptuális fizikai-szemiotikai arculatát (figura [= $\underline{cFO}$]); valamint
- az analóg mentális kép konceptuális nyelvi-szemiotikai arculatát (notáció [= $\underline{cN\Box}$]).

Fc:

A vehikulumhoz (a vehikulum-imágó konceptuális összetevőinek — a figurának és a notációnak — a közvetítésével) rendelhető kontextuális formai felépítés (kontextuális formáció [= $FO + N\Box$]).

Sc:

A vehikulumhoz (a hozzárendelt vehikulum-imágó, illetőleg az ahhoz rendelt formáció összetevőinek a közvetítésével) rendelhető kontextuális szemantikai felépítés (kontextuális sensus [= $F\bullet + N\blacksquare$]).

Ami a figurá(k)hoz rendelhető kontextuális sensust [= $F\bullet$] illeti

- a vizuális figurához rendelhető kontextuális sensus csak ritka esetben játszik meghatározó szerepet (szerepe például a képversek esetében nyilvánvaló);

- az akusztikus figurához rendelhető kontextuális sensus minden esetben meghatározó a notációhoz rendelhető kontextuális sensusra vonatkozóan.

A notációhoz rendelhető kontextuális sensusnak [=N■] célszerű megkülönböztetni egy fogalmi és teljes egészében verbalizálható összetevőjét (dictum [=D]), egy fogalmi és teljes egészében nem verbalizálható összetevőjét (apperceptum [=A]), valamint egy fogalmilag teljes egészében kifejezésre nem juttatható nem fogalmi összetevőjét (evocatum [=E]).

A kontextuális sensushoz sorolható továbbá (mintegy az előbbi két sensus-összetevőre épülő szuperstrukturális összetevőként) egy (a relatum-imágó szubvilág-struktúrájára utaló) úgynevezett szubvilágérzékeny sensusösszetevő [=R⊗].

ReIm:

A formációra és a sensusra vonatkozóan adott módon interpretált vehikulumhoz (illetőleg vehikulum-imágóhoz) rendelhető világfragmentum mentális képe (relátum-imágó).

A relátum-imágóban célszerű megkülönböztetni a következő összetevőket:

- a relátum (globális) analóg mentális képét [= **R**];
- az analóg mentális képhez (a figurához rendelt kontextuálissensus-összetevővel kongruens módon) hozzárendelhető vehikulumspecifikus konceptuális fizikai-szemiotikai arculatot [= **cF●**];
- az analóg mentális képhez (a notációhoz rendelt kontextuálissensus-összetevővel kongruens módon) hozzárendelhető konceptuális nyelvi-szemiotikai arculatot [= **cN■**].

Re:

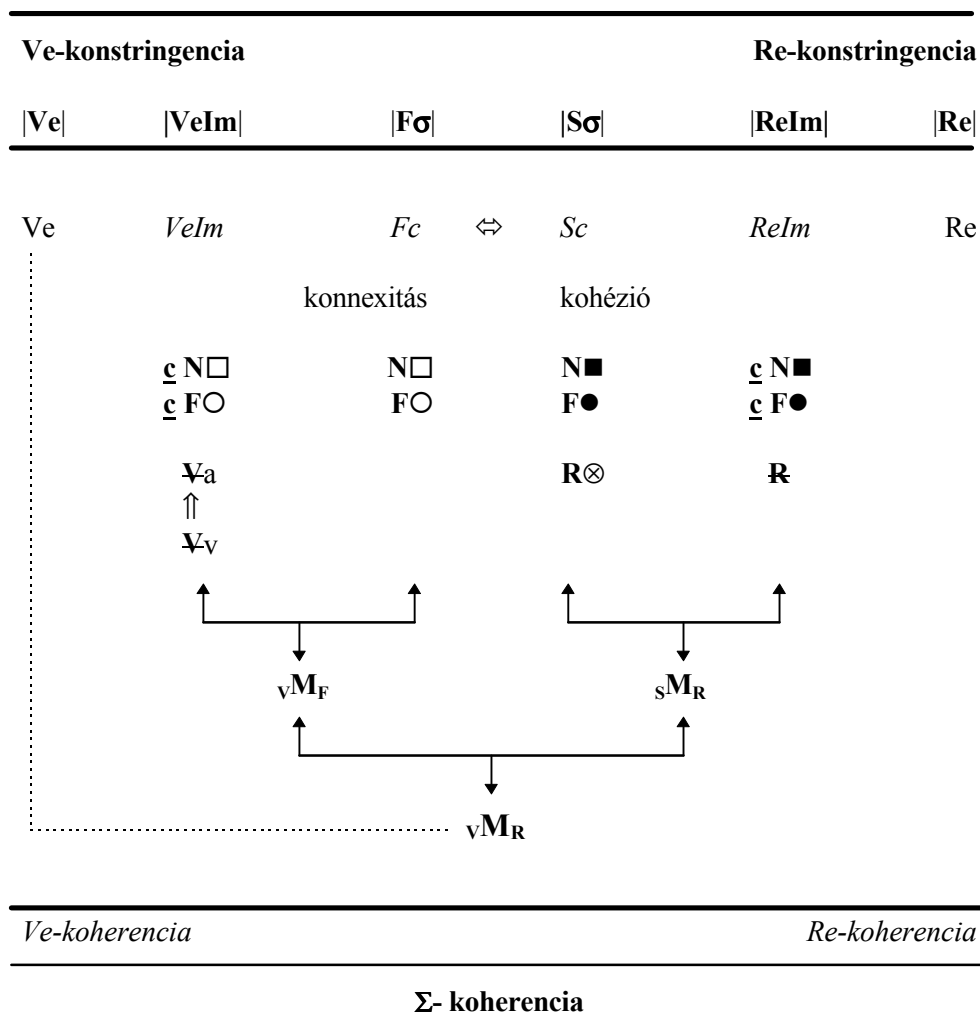
Az adott módon interpretált vehikulumhoz (illetőleg vehikulum-imágóhoz) rendelhető (a relátum-imágóval egybehangzó) világfragmentum (relátum).

A komplex jelek

- **Significans** komponensének a {(Ve), VeIm, Fc} kettőst (vagy hármaszt),
- **Significatum** komponensének az {Sc, ReIm (Re)} kettőst (vagy hármaszt) nevezhetjük.

A VeIm és Fc ugyanúgy egyetlen (Janus-arcú) entitás egymást kölcsönösen meghatározó két oldala (lásd az 1. ábrában a „V” és „F” szubszkriptumokkal ellátott „M” szimbólummal jelölt modellt), mint az Sc és ReIm (lásd ugyanabban az

ábrában az „S” és „R” szubszkriptumokkal ellátott „M” szimbólummal jelölt modellt).

Egy komplex jel szemiotikai felépítésének összetevői

1. ábra

A lehetséges Significans-Significatum-viszonyokra a „ $\Sigma\{Ss, Sm\}$ ” szimbólummal utalhatunk. A Σ olvasata ’folyamat’-ként jelölés (Significatio), ’a folyamat eredménye’-ként komplex jel (Signum).

A *Significatio*(k)nak (illetőleg a *Signum*(ok)nak) a létrehozásában az a modell játszik szerepet, amire az 1. ábrában az „V” és „R” szubszkriptumokkal ellátott „M” szimbólum utal.

Szövegjelentésnek én kezdettől fogva az összetevőknek a fentiekben *Significatum*nak nevezett együttesét tekintettem.

A komplex jelekkel kapcsolatban, az adott vagy feltételezett kommunikációs-situációban létrehozott (kontextuális) összetevőik mellett, foglalkozni kell az ezekhez az összetevőkhöz hozzárendelhetőnek tartható konvencionálisan elfogadott (rendszerszerű) lehetséges összetevőkkel is.

A fenti összetevő-explikációk megfogalmazásakor kizárólag a kontextuálisan adott összetevőkkel foglalkoztam, és azokat egy adott vehikulumból kiinduló interpretációnak megfelelő strukturális-logikai sorrendben tárgyaltam. Ez a sorrend nem jelenti azt, hogy ezeket az összetevőket egy interpretáció során procedurálisan így kell létrehozni (sőt még azt sem, hogy egyáltalán lehet ilyen sorrendben létrehozni).

A konvencionálisan elfogadott (azaz többé-kevésbé rendszerszerűnek tekinthető) összetevő-együttesekre az 1. ábrában a függőleges vonalak közé zárt, kövéren szedett betűszimbólumok utalnak. Abból a szempontból azonban, hogy melyek a konvencionálisan elfogadott formák, az összetevők egymástól eltérő módon viselkednek: egyfelől a formációra és a sensusra vonatkozóan egyszerűbb konvencionálisan elfogadott formákról beszélni, mint a vehikulumokra vagy a relátumokra vonatkozóan, másfelől a formációra vonatkozóan egyszerűbb, mint a sensusra vonatkozóan, végül egy kisebb terjedelmű komplex jel formációjára vonatkozóan könnyebb megállapítani, hogy melyek annak a konvencionálisan elfogadott lehetséges formái, mint egy nagyobb terjedelműre vonatkozóan.

A komplex jelekkel kapcsolatban szükséges továbbá azok (összetevő-specifikus) összefüggőségéről és teljességéről beszélni. A kommunikátumfogalom és a szövegfogalom meghatározásának egyik eleme ugyanis az volt, hogy a kommunikátumok és a szövegek valamiképpen összefüggő és teljes egészet alkotnak, illetőleg ezzel a tulajdonsággal rendelkezőknek tarthatók.

A komplex jelekként kezelt szövegek összefüggőségével kapcsolatban a szemiotikai textológia az egyes összetevőkre vonatkozóan külön szakszavakat használ: a formáció összefüggőségének megjelölésére a *konnexitást*, a sensusééra a *kohéziót*, a vehikulumééra (valamint a vehikulum-imágójáéra), illetőleg a relátumééra (valamint a relátum-imágójáéra) pedig a (Ve-, illetőleg az Re-) *konstringencia* szakszót.

Szemiotikai textológiai szempontból egy szöveg akkor minősül

– Ve-koherensnek, ha vehikulumához hozzárendelhető egy összefüggőnek (azaz konstringensnek) tartható vehikulum-imágó;

- Re-koherensnek, ha relátumához hozzárendelhető egy összefüggőnek (azaz konstringesnek) tartható relátum-ímagó;
- Σ -koherensnek, ha mind Ve-, mind Re-koherens, attól függetlenül, hogy magának a vehikulumnak a formációja konnexnek és/vagy sensusa kohezívnek minősíthető-e, vagy sem.

A komplex jelek összefüggésének elemzése mellett fontos az úgynevezett teljességük (lezárt egész voltak) elemzése is.

Mindkét fogalom használatának az alapját az a konvencionális tudás, illetőleg meggyőződés képezi, amit a szövegvehikulumokkal való foglalkozás (alkotás és befogadás) során sajátítunk el.

2.2.2. A komplex jelek organizációtípusairól

Az organizációtípusokkal kapcsolatban a szemiotikai textológia a következő organizációpárok között tesz különbséget:

a) Manifesztált vs kiegészített: egy komplex jel vehikulumában ténylegesen adott elemeknek a szervezettsége vs az adott elemekre épülő különféle következtetések alapján létrehozott kiegészített komplex jel vehikulumának elemi- nek a szervezettsége.

Ha egy vehikulum valamely kiegészített változatának organizációját kívánjuk vizsgálni, akkor természetesen először ezt a kiegészített változatot létre kell hoznunk. Egy kiegészített változat általában a következő műveletek végrehajtásának eredményeként jön létre:

- a szövegmondatok kiegészítése olyan elemekkel, amelyekre az adott szövegmondatokban grammatikai utalóelem nem található;
- a szövegmondatok (illetőleg a kiegészítések) kiegészítése olyan elemekkel, amelyekre az adott szövegmondatokban (illetőleg kiegészítésekben) grammatikai utalóelem található;
- a szövegmondatok kiegészítése a vehikulum bizonyos makroegységeire utaló metanyelvi szimbólumokkal.

A kiegészítés végrehajtásának általános szabálya röviden a következőképp fogalmazható meg: Egy adott vehikulumot úgy kell ellátni kiegészítő elemekkel, hogy annak valamennyi szövegmondata (valamint azoknak valamennyi mondatnagyságrendű összetevője) grammatikailag (azaz mind szintaktikailag, mind szemantikailag!) explicit módon teljessé váljon, ugyanakkor az eredeti vehikulum egyetlen eleme se változzon meg.

b) Referenciális (illetőleg denotatív) vs predikatív: egy komplex jel vehikuluma azon elemeinek a szervezetsége, amelyek feltételezetten egy relátum vagy egy relátum-imágó entitásaira, és/vagy ezek fogalmára utalnak vs azoknak az elemeknek a szervezetsége, amelyek az előbbiekkal az adott komplex jel vehikulumban különféle (feltételezett) predikációkat (más szakszóval élve: proposíciókat) hoznak létre.

A referenciális szervezetséggel kapcsolatban a szakirodalom általában koreferencialitásról (koreferenciális szervezetségről) beszél.

c) Kompozicionális vs texturális: egy komplex jel vehikulumának elemei között feltételezett hierarchikus relációk szervezetsége vs az ezek között az elemek (illetőleg tetszőleges nagyságrendű hierarchiák) között feltételezett hasonlósági vagy azonossági relációk (ismétlődések) szervezetsége.

Ezek az organizációpárok egyrészt nem függetlenek egymástól, másrészt nem vonatkoztathatók egy komplex jel valamennyi összetevőjére, vagy ha igen, nem azonos módon. Ezzel a kérdéssel itt nem kívánok részletesebben foglalkozni, csupán a függőséggel kapcsolatban jegyzem meg a következőket: az első két organizációpár elemeiből létrehozható valamennyi lehetséges domináns kombináció (azaz: manifestált-konfigurációs, manifestált-relációs, kiegészített-konfigurációs és kiegészített-relációs), és valamennyire vonatkozóan értelmezhetjük a második két organizációpár elemei által megnevezett organizációkat.

2.2.3. A komplex jelek kompozicionális organizációjának szintjeiről és egységeiről

Az organizációtípusok között kitüntetett szerepet játszik a kompozicionális organizáció, mert a komplex jelek felépítettségének alapját képező (jelrendszertípustól független) szintek és egységek erre vonatkoztatva kerülnek bevezetésre. Ezekkel a szintekkel (és egységeikkel) kapcsolatban itt csupán a következő megkülönböztetésekre kívánok rámutatni:

a) Makroszint:

- elemi egysége az elsőfokú makroegység (például írott/nyomtatott szövegekben a szerző által mondatzáró írásjelekként értelmezett írásjelekkel elkülönített szövegmondatok; hogy milyen írásjelek milyen körülmények között tekintendők szövegmondatzáróknak egy adott interpretáció során, az minden esetben pontosan definiálandó);

- komplex egységei az elsőfokú makroegységekből, illetőleg az ezek tömbjeiből feltételezetten létrejövő tömbök, azaz a másod-, harmad-, n-edfokú makroegységek (például a szövegmondatokból feltételezetten

létrejövő szintaktikai, szemantikai (nyomdatechnikai?) elemi tömbök, valamint az ezekből különböző lépcsőkben feltételezetten létrejövő nagyobb egységek).

b) Mezoszint (középszint):

- elemi egysége az elsőfokú mezoegység (például írott/nyomtatott szövegekben a szóalakok);

- komplex egységei az elsőfokú mezoegységekből, illetőleg az ezek tömbjeiből létrejövő tömbök, azaz a másod-, harmad-, n-edfokú mezoegységek (például a szóalakokból létrejövő szintagmák, valamint az ezekből létrejövő tagmondatok, illetőleg tagmondattömbök, az elsőfokú makroegység szintjét közvetlenül megelőző szintig).

c) Mikroszint:

- elemi egysége az elsőfokú mikroegység (szövegekre vonatkozóan például egyrészt a szóalakokban egymástól elkülöníthető tömorfémák, képzők és toldalékmorfémák a magyar nyelvben, másrészt a hangok/betűk);

- komplex egységei az elsőfokú mikroegységekből létrejövő másod-, harmad-, n-edfokú mikroegységek (szövegekre vonatkozóan például egyrészt a szóalakokban fellelhető különféle komplexitású tömorféma+suffixumai konfigurációk a magyar nyelvben, másrészt a szótagok és szótagkombinációk; mindkettő az elsőfokú mezoegység szintjét közvetlenül megelőző szintig).

d) Szubmikroszint (mikroszint alatti szint):

- elemi egysége az elsőfokú szubmikroegység (szövegekre vonatkozóan például a fonológiai megkülönböztető jegyek);

- komplex egységei az elsőfokú szubmikroegységekből létrejövő szubmikroegység-konfigurációk (szövegekre vonatkozóan például a fonológiai megkülönböztető jegyeknek egy adott nyelv hangjaiként realizált konfigurációi).

Ezekkel a szintekkel, illetőleg egységeikkel kapcsolatban is különbséget kell tenni rendszerszerű és kontextuális értelmezésük között.

A rendszerszerű értelmezés esetében egyrészt azt kell vizsgálni, hogy az adott jelrendszerben mi felel meg az absztrakt elnevezésű szinteknek és egységeknek, másrészt pedig azt, hogy az adott rendszerben mi tekinthető a legmagasabb fokú egységnek (például, hogy a magyar nyelv rendszerében lehet-e rendszerszerű másod- és/vagy harmadfokú makroegységeket/mondattömböket definiálni, és ha igen, hogyan). Ennek a vizsgálatnak az eredménye teheti egyértelművé a szigorú értelemben vett nyelvészet autonóm területének a határait, illetőleg jelölheti ki annak helyét a szemiotikai textológia szövegnyelvészeti komponensén belül.

A kontextuális értelmezés esetében mindenkor az adott teljes, dominánsan verbális kommunikátumot jelöli a szöveg szakszó, függetlenül attól, hogy annak milyen szintű rendszerszerű egység feleltethető meg (illetőleg, hogy megfeleltethető-e neki rendszerszerű egység egyáltalán). Azaz a szövegfogalom a rendszerszerű szintek és egységek szempontjából nézve funkcionális és nem egyszer s mindenkorra meghatározott. Ennek következtében hasonló a helyzet a szövegek bizonyos szintű kompozícióegységeinek a fogalmával is.

3. A szemiotikai textológiai interpretációk típusairól és az ezek végrehajtására szolgáló bázisokról

A dominánsan verbális szövegek fizikai megjelenési formája (vehikuluma) és a befogadók (interpretátorok) azokkal való interakciójának egyértelmű elemezhetősége (vezérelhetősége) érdekében definiálni kell a kommunikátumok megközelítéseinek lehetséges módjait és az interpretációk lehetséges típusait. Én itt csak az interpretációtípusokkal kívánok foglalkozni, érintve röviden az interpretációk végrehajtása során felhasználásra kerülő úgynevezett bázisok létrehozásának a lehetőségeit is.

3.1. A szemiotikai textológiai interpretációk típusairól

Az analitikus kommunikátum-megközelítésnek, más szóval az interpretációnak a típusaival kapcsolatban a szemiotikai textológia a következő interpretációpárokat különbözteti meg:

a) Természetes vs elméleti: úgynevezett természetes befogadói szituációban létrehozott (intuitív, nem egy interpretációelmélet által előírt utasítás algoritmikus lépéseit követő) interpretáció vs egy interpretációelmélet utasításait követő.

b) Értelmező (explikatív) vs értékelő (evaluatív): egy vehikulumhoz valamennyi komplexjel-összetevőt (vagy azok közül csak valamelyeket) hozzárendelő interpretáció vs a hozzárendelt összetevőket valamilyen (stilisztikai, poétikai, szociális, morális, ideológiai, vallási stb.) normarendszerre vonatkozóan minősítő.

c) Elsőfokú vs másodfokú: egy adott vehikulumhoz közvetlen (be-tű szerinti értelemben vett) komplexjel-összetevőket hozzárendelő (vagy ezeket az összetevőket értékelő) interpretáció vs közvetett (szimbolikus értelemben vett) komplexjel-összetevőket hozzárendelő (vagy ezeket az összetevőket értékelő).

d) Leíró (deszkriptív) vs érvelő (argumentatív): az értelmezést, értékelést csupán bemutató interpretáció vs a bemutatott értelmezést, értékelést megokoló.

e) Strukturális vs procedurális: csupán az interpretációfolyamat eredményét bemutató interpretáció vs magát az interpretációfolyamatot (is) bemutató.

E párok között egyértelmű sorrendi relációk állnak fenn. Ezekkel itt nem kívánok foglalkozni, annak kiemelését azonban szükségesnek tartom, hogy az interpretációk között kitüntetett helyet foglal el az elméleti elsőfokú leíró strukturális értelmező interpretáció.

3.2. A szemiotikai textológia keretében használt interpretációbázisokról

A különféle interpretációfolyamatok eredményeinek egyértelmű bemutatathatósága (leírhatósága) érdekében explicit módon kell reprezentálni tudni az ezekben a folyamatokban szerepet játszó interpretációbázisok (tudás-/meggyőződés-, hipotézis-, preferencia- és predispozíció-rendszerek) valamennyi típusát. Itt csupán e bázisok megválasztásának, illetőleg létrehozásának lehetőségeit érintem röviden.

Egy interpretációfolyamat végrehajtásánál alkalmazott bázis megválasztására, illetőleg létrehozására vonatkozóan a következő lehetőségek állnak fenn:

- az interpretátor megpróbálja az interpretálandó szövegre vonatkozóan (filológiai és/vagy más szaktudományos szempontból) adekvátnak tartható bázist a szakirodalom alapján megtalálni, vagy létrehozni/rekonstruálni;
- az interpretátor megpróbálja az egy adott befogadóra vagy befogadócsoportra jellemzőnek tartható bázist a szakirodalom (vagy más források) alapján megtalálni, vagy létrehozni/rekonstruálni;
- az interpretátor megpróbálja empirikusan meghatározni azt a bázist, amivel az a csoport rendelkezik, amelyekre jellemző módon szeretné interpretációját végrehajtani (a kommunikátumelemzést elkészítő kreatív megközelítések többek között ennek az empirikus meghatározásnak a céljára is szolgálnak);
- az interpretátor azt a bázist választja interpretációja létrehozásához, amivel az adott kommunikációs-situációban mint sajátjával rendelkezik.

A bázisok explicit reprezentálása mind a négy esetben azt a célt szolgálja, hogy azok interszubjektív módon hozzáférhetővé váljanak.

***

Ismételten hangsúlyozni kívánom, hogy itt a szemiotikai textológiának csupán legjellemzőbb jegyeit volt szándékom bemutatni. „Működése” csak szöveginterpretációk létrehozásában való alkalmazása útján lenne bemutatható, ami a jelen kötetnek nem célja.

6.

Az Officina Textologica sorozat tervezett felépítése

Az *Officina Textologica* sorozat célkitűzése — ahogy a Bevezetésben is olvasható — az, hogy sajátos eszmecserefórumot teremtsen a szövegkutatás kérdéseivel foglalkozó (vagy azok iránt érdeklődő) kutatók számára, legyen céljuk akár egy általános szövegtan vagy általános szövegnyelvészet létrehozása, akár egy-egy adott nyelv szövegeinek (vagy azok valamely aspektusának) vizsgálata, akár valamely alkalmazási terület számára egy megfelelő textológiai eszköztár létrehozása.

Ennek az eszmecserefórumnak szándékolt sajátossága kettős:

- egyrészt poliglott kíván lenni, már csak abból a meggyőződésből kiindulva is, hogy egyetlen nyelv (szövegeinek a) tulajdonságai sem ismerhetők meg a kívánt mélységig, ha azt nem nézzük legalább egy másik nyelv szemüvegén keresztül is, hogy ne hivatkozzam a nemzetközi kommunikációban való részvétel által támasztott többnyelvűség nyilvánvaló követelményére;
- másrészt — természetesen a lehetőségek határain belül — integratív kíván lenni, amennyiben szeretné elősegíteni, hogy a különböző érdeklődésű és nyelvű kutatók a vizsgált jelenségeket közel azonos — vagy legalább explicit módon összemérhető — nézőpontból (vagy abból is) vizsgálják.

Ennek a célnak az elérése érdekében a sorozatban a következő főbb tematikus csoportokba sorolható (magyar és idegen nyelvű) írásokat/köteteket szeretnénk megjelentetni:

A: írások/kötetek, amelyek a jelen kötetben körvonalazott programmal folytatnak általános szintű eszmecserét, fűznek ahhoz megjegyzéseket, fogalmaznak meg alternatív elképzeléseket;

B: írások/kötetek, amelyek a szövegnyelvészet és a szövegtan szövegkutatásban betöltendő funkcióját és egymáshoz való viszonyát tárgyalják (lásd e kötet 1. fejezetének 1. és 2. pontját, valamint 5. fejezetét);

C: írások/kötetek, amelyek a magyar és idegen nyelvű szövegnyelvészeti/szövegtani publikációk — lehetőség szerint közös szempontú — analízisét nyújtják, valamint szövegnyelvészeti/szövegtani bibliográfiákat tartalmaznak (lásd e kötet 1. fejezetének 2. pontját, valamint 2. fejezetét);

D: írások/kötetek, amelyek magyar, illetőleg idegen nyelvű szövegek összefüggőségét vizsgálják, keresve a szöveg-összefüggőség szemléltetésének, valamint az összefüggéseket értelmező/megokoló szövegnyelvészeti/szövegtani argu-

mentálásnak legcélszerűbb módszerét (lásd e kötet 1. fejezetének 3. pontját, valamint 3. fejezetét);

E: írások/kötetek, amelyek a (szöveg)mondat-reprezentációk szövegnyelvészeti/szövegtani szempontból célszerű felépítésével foglalkoznak, ezek létrehozása számára reprezentációs nyelveket javasolnak (lásd e kötet 1. fejezetének 4. pontját, valamint 4. fejezetét).

Kutatásstratégiai szempontból valószínűleg kritikai áttekintéseket tartalmazó, valamint a szövegösszefüggőség vizsgálatával foglalkozó írások publikálása és megvitatása az elsődleges feladat.

Valamennyi írást/kötetet természetesen válaszíráсок/válaszkötetek követhetnek, fiktív kerekasztallá alakítva ezáltal ezt a publikációs fórumot.

A fenti felsorolásban alkalmazott nagybetűket egyúttal olyan tematikus csoportok kódjainak tekintjük, amelyeket az e tematikus csoportokba srolható kötetek 'tematikus hovatartozásának kódjai'-ként is felhasználunk.

Bibliográfiai tájékoztató

E Bibliográfiai tájékoztató **I/A** része az 1990 óta egyedül vagy másokkal együtt írt/szerkesztett magyar nyelvű könyvek (önálló — vagy annak tervezett — kiadványok) bibliográfiai adatait tartalmazza; **I/B** része azokét a tanulmányokét, amelyeket ebben a kiadványban idézek; **II.** része a koncepciómat érintő diszkusziókét, elemzéseket, interjúkét; **III.** része az általam írt magyar nyelvű visszatekintéseket.

Valamennyi írásom bibliográfiája 1990-ig PETŐFI 1991-ben, 1990-től PETŐFI 1997-ben található meg. (E kiadványok adatait lásd a Bibliográfiai tájékoztató I/A részében.)

I/A

PETŐFI S. JÁNOS,

1990 *Szöveg, szövegtan, műelemzés. Textológiai tanulmányok.* szerk. E. BENKES ZSUZSA. Budapest, Országos Pedagógiai Intézet.

1991 *A humán kommunikáció szemiotikai elmélete felé. Szövegnyelvészet – Szemiotikai Textológia. / Towards a Semiotic Theory of the Human Communication. Text Linguistics – Semiotic Textology.* Szeged, Gold Press. (Kétnyelvű kiadás.)

PETŐFI S. JÁNOS—BENKES ZSUZSA,

1992 *Elkallódni megkerülni. Versek kreatív megközelítése szövegtani keretben.* Veszprém, Országos Továbbképző, Taneszközfelkészítő és Értékesítő Vállalat.

BENKES ZSUZSA—PETŐFI S. JÁNOS,

1993 *A vers és próza kreatív-produktív megközelítéséhez. Alapfeladat-típusok.* Budapest, Országos Köznevelési Szolgálat Iroda.

PETŐFI S. JÁNOS—BÁCSI JÁNOS—BENKES ZSUZSA—VASS LÁSZLÓ,

1993 *Szövegtan és verselemzés.* Budapest, Pedagógus Szakmai Megújítása Projekt Programiroda.

PETŐFI S. JÁNOS,

1994 *A jelentés értelmezéséről és vizsgálatáról. A mondatszemiotikától a*

szövegsemiotikáig (Tanulmányok). Párizs—Bécs—Budapest, Magyar Műhely.

PETŐFI S. JÁNOS—BÁCSI JÁNOS—BÉKÉSI IMRE—BENKES ZSUZSA—VASS LÁSZLÓ,

1994 *Szövegtan és prózaelemzés. A rövidpróza kreatív-produktív megközelítéséhez.* Budapest, Trezor Kiadó.

BENKES ZSUZSA—NAGY L. JÁNOS—PETŐFI S. JÁNOS,

1996 *Szövegtani kaleidoszkóp 1. Antológia.* Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.

BENKES ZSUZSA—PETŐFI S. JÁNOS,

1996 *Szövegtani kaleidoszkóp 2. Bevezetés a szövegformáltság elemzésébe.* Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.

PETŐFI S. JÁNOS,

1996a *Az explicités biztosításának feltételei és lehetőségei természetes nyelvi szövegek interpretációjában. A szemiotikai textológiai értelmező interpretáció néhány aspektusa.* Budapest, A MTA Nyelvtudományi Intézete.

1996b *Több mediális összetevővel rendelkező irodalmi szövegek elemzése.* szerk. BENKES ZSUZSA [= *Multimédia (1)*] Budapest, OKSzi.

1996c *Kultúrák metszéspontján. Nyelvjátékérzékeny szövegkompetencia mint a köznap, a tudományos, az irodalmi, a művészi stb. kommunikáció eredményességének feltétele: MNY. XXXIV,* szerk. SEBESTYÉN ÁRPÁD. Debrecen, KLTE Kiadó, 3-20.

1997 *A humán kommunikáció szemiotikai elmélete felé 2. Szemiotikai-textológia – kreatív szöveg megközelítés – multimedialitás.* Szeged, JGYTF Kiadó. (Megjelenés alatt.)

PETŐFI S. JÁNOS—BENKES ZSUZSA,

1997 *Beszélgetés a szövegtanról és a szövegtan oktatásáról.* (Az *Iskolakultúra* című folyóirat számára készülő 12 részre tervezett írás.)

Bevezetés & 1. A szövegfogalom értelmezése: *Iskolakultúra.* 1997/4, pp. 32-44.

2. A szövegtani kutatás diszciplináris környezete – szövegtanok – a szöveg-

tanok alkalmazási területei: *Iskolakultúra*. 1997/5, pp. 63-71.

3. Az általános szemiotikai szövegtan interdiszciplináris megalapozása (I): *Iskolakultúra*. 1997/6-7, pp. 31-39.

4. Az általános szemiotikai szövegtan interdiszciplináris megalapozása (II): *Iskolakultúra*. 1997/8.

BENKES ZSUZSA—PETŐFI S. JÁNOS,

1997 *A kreatív szöveg megközelítés aspektusai. Módszertani segédkönyv.*
Szeged, JGyTF Kiadó. (Előkészületben.)

PETŐFI S. JÁNOS—BÉKÉSI IMRE (szerk.),

Szemiotikai szövegtan, Szeged, JGyTF Kiadó.

1. *A szövegtani kutatás néhány alapkérdése*. 1990;

2. *A magyar szövegtan irodalmából (I)*. 1991;

3. *A magyar szövegtan irodalmából (II)*. 1991;

4. *A verbális szövegek megközelítésének aspektusaihoz (I)*. 1992.

PETŐFI S. JÁNOS—BÉKÉSI IMRE—VASS LÁSZLÓ (szerk.),

Szemiotikai szövegtan, Szeged, JGyTF Kiadó.

5. *Szövegtani kutatás: témák, eredmények, feladatok*. 1992;

6. *A verbális szövegek megközelítésének aspektusaihoz (II)*. 1993;

7. *A multimediális kommunikátumok szemiotikai textológiai megközelítéséhez*. 1994;

8. *A verbális szövegek megközelítésének aspektusaihoz (III)*. 1995;

9. *A szemiotikai szövegtani kutatás diszciplináris környezetéhez (I)*. 1996;

10. *A szemiotikai szövegtani kutatás diszciplináris környezetéhez (II)*. 1997 (Megjelenés alatt.);

11. *A szemiotikai szövegtani kutatás diszciplináris környezetéhez (III)*. 1997 (Előkészületben.).

I/B

PETŐFI S. JÁNOS,

1984 Szövegkompozíció makro- és mikroszinten. Metodológiai megjegyzések a kompozíció kohezív szerkezetének elemzéséhez: *Híd (Novi Sad)*, június, 856-873.

- 1985 Szövegszerkezet és jelentés. Kosztolányi „Akarsz-e játszani?” című versének elemzése: *Híd (Novi Sad)*, október, 1313-1329.
- 1986 Report: European research in semiotic textology. A historical thematic, and bibliographical guide: *Folia Linguistica XX*, 545-571. (Ennek az áttekintésnek német változatához lásd: Untersuchungen zur semiotischen Textologie in Europa. Eine historische, thematische und bibliographische Übersicht: *Finlance. The Finnish Journal of Language Learning and Language Teaching IV*, 1985, 1-30; olasz változatához lásd: La ricerca sulla testologia semiotica in Europa. Una guida storica, tematica e bibliografica: *Studi Italiani di Linguistica Teorica ed Applicata XIV*, 1985, 371-400.)
- 1993 A koreferencia elemzéséhez. Illyés Gyula: Ady örökségéről. Részlet: *Egyetemi Fonetikai Füzetek* 8. szerk. BOLLA KÁLMÁN. Budapest, ELTE Fonetikai Tanszék, 143-149.
- 1994a A szöveg-összefüggőségre utaló nyelvi elemek vizsgálatához: *MNy.* 90/1:19-30.
- 1994b Some aspects of the syntactic and semantic text-composition: The topic-comment structure of initial text sentences from a semiotic textological point of view: *The Syntax of Sentence and Text*, edited by Světlá Cmejrková and František Šticha. Amsterdam—Philadelphie, John Benjamins Publishing Company, 165-178.

II.

E. BENKES ZSUZSA—HORVÁTH TAMÁS,

- 1990 Beszélgetés Petőfi S. Jánossal: PETŐFI S. JÁNOS, *Szöveg, szövegtan, műelemzés. Textológiai tanulmányok*. szerk. E. BENKES ZSUZSA. Budapest, Országos Pedagógiai Intézet, 200-214.

BÉKÉSI IMRE—CSÚRI KÁROLY—NAGY L. JÁNOS—PETŐFI S. JÁNOS,

- 1990 Diskusszió: Szövegtan, interpretáció, interdiszciplinaritás: *Szemiotikai szövegtan I. A szövegtani kutatás néhány alapkérdése*. [= *Acta Acad. Paed. Szegediensis, Ser. Ling.-Litt.-Aest.*] szerk. PETŐFI S. JÁNOS és BÉKÉSI IMRE. Szeged, 57-83.

PETŐFI S. JÁNOS,

- 1990 Az irodalmi művek elemzésétől a multimediális kommunikáció szemiotikai elmélete felé. 25 év textológiai kutatás: visszatekintés, kitekintés: *Szemiotikai szövegtan 1. A szövegtani kutatás néhány alapkérdése.* [= *Acta Acad. Paed. Szegediensis, Ser. Ling.-Litt.-Aest.*] szerk. PETŐFI S. JÁNOS és BÉKÉSI IMRE. Szeged, 127-133.

MÁTÉ JAKAB,

- 1993 Petőfi S. János általános nyelvészeti és szövegtani tevékenysége: *Régi és új peregrináció. Magyarok külföldön, külföldiek Magyarországon.* (A III. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszuson — Szegeden, 1991. augusztus 12. és 16. között — elhangzott előadások.) szerk. BÉKÉSI IMRE, JANKOVICS JÓZSEF, KÓSA LÁSZLÓ és NYERGES JUDIT. Budapest—Szeged, Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság – Scriptum Kft., 1349-1359.

PETŐFI S. JÁNOS,

- 1993 Megjegyzések a szemiotikai szövegtan általam kidolgozott koncepciójához: *Régi és új peregrináció. Magyarok külföldön, külföldiek Magyarországon.* (A III. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszuson — Szegeden, 1991. augusztus 12. és 16. között — elhangzott előadások.) szerk. BÉKÉSI IMRE, JANKOVICS JÓZSEF, KÓSA LÁSZLÓ és NYERGES JUDIT. Budapest—Szeged, Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság – Scriptum Kft., 1406-1408.

TAVASZI HAJNAL,

- 1994 Petőfi S. János, Jelentést rendelni a szöveghez. Beszélgetés a szövegtan professzorával: *Korunk.* 3. évf. V/1, január, 21-24.

PETŐFI S. JÁNOS—BÉKÉSI IMRE—VASS LÁSZLÓ (szerk.),

- 1995 Diskusszió: A szövegtani kutatás néhány aktuális kérdése 2. A szemiotikai textológia felépítésének és alkalmazásának néhány aspektusa: *Szemiotikai szövegtan 8. A verbális szövegek szemiotikai megközelítésének aspektusaihoz (III).* Szeged, JGyTF Kiadó, 1995, 189-236. (Bencze Lóránt, Berszán István, Bókay Antal, Máté Jakab, Palotásné Nagy Éva, Raisz Rózsa, Szabó Zoltán és Wacha Imre kérdéseire válaszolnak Benkes Zsuzsa, Petőfi S. János és Vass László.)

III.

A.

PETŐFI S. JÁNOS,

- 1991 Szövegnyelvészetről és textológiáról egyes szám első személyben: *A nyelvészetről egyes szám első személyben.* szerk. SZ. BAKRÓ-NAGY MARIANNE és KONTRA MIKLÓS. Budapest, A MTA Nyelvtudományi Intézete, 213-223.
- 1993 A szemiotikai szövegtan mint határtudomány. Szövegtani kutatás magyar nyelvi és szociokulturális háttérrel: *Régi és új peregrináció. Magyarok külföldön, külföldiek Magyarországon.* (A III. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszuson — Szegeden, 1991. augusztus 12. és 16. között — elhangzott előadások.) szerk. BÉKÉSI IMRE, JANKOVICS JÓZSEF, KÓSA LÁSZLÓ és NYERGES JUDIT. Budapest—Szeged, Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság – Scriptum Kft., 1203-1218.

B.

PETŐFI S. JÁNOS,

- 1991 Utam a szemiotikai szövegtanhoz: 1. 1961-1966. A matematikai-nyelvészeti orientáció időszaka: *Könyv Papp Ferencnek.* szerk. HUNYADI LÁSZLÓ et alii. Debrecen, KLTE, 385-392.
- 1993 Utam a szemiotikai szövegtanhoz: 2. 1967-1969: A nyelvi műalkotások egy nyelvészeti megalapozottságú strukturális interpretációelméletének körvonalazása felé: *Szemiotikai Szövegtan 6. A verbális szövegek szemiotikai megközelítésének aspektusaihoz (II).* szerk. PETŐFI S. JÁNOS, BÉKÉSI IMRE és VASS LÁSZLÓ. Szeged, JGyTF Kiadó, 205-218.
- 1995 Utam a szemiotikai szövegtanhoz: 3. 1970-1971. Egy nyelvészeti megalapozású kotextuális szövegelmélet koncepciójának felvázolása: *Szemiotikai szövegtan 8. A verbális szövegek szemiotikai megközelítésének aspektusaihoz (III).* szerk. PETŐFI S. JÁNOS, BÉKÉSI IMRE és VASS LÁSZLÓ. Szeged, JGyTF Kiadó, 237-248.

- 1996 Utam a szemiotikai szövegtanhoz: 4. 1972-1973. A kotextuális szövegelmélet tulajdonságai vizsgálatának időszaka (I): *Szemiotikai szövegtan 9. A szemiotikai szövegtani kutatás diszciplináris környezetéhez (I)*. szerk. PETŐFI S. JÁNOS, BÉKÉSI IMRE és VASS LÁSZLÓ. Szeged, JGYTF Kiadó, 265-272.
- 1997 Utam a szemiotikai szövegtanhoz: 5. 1974-1975. A kontextuális szövegelmélet tulajdonságai vizsgálatának időszaka (II): *Szemiotikai szövegtan 10. A szemiotikai szövegtani kutatás diszciplináris környezetéhez (II)*. szerk. PETŐFI S. JÁNOS, BÉKÉSI IMRE és VASS LÁSZLÓ. Szeged, JGYTF Kiadó. (Megjelenés alatt.)
- ***
- 1994 Utam a szemiotikai szövegtanhoz. 12. 1988-1989. A multimediális irányultság kezdeti időszaka. 13. 1990-1991. A szemiotikai textológia koncepciójának végleges kialakítása felé: *Szemiotikai szövegtan 7. A multimediális kommunikátumok szemiotikai textológiai megközelítéséhez*. szerk. PETŐFI S. JÁNOS, BÉKÉSI IMRE és VASS LÁSZLÓ. Szeged, JGYTF Kiadó, 157-174.

Officina Textologica 1.

A polyglot research program in textology/text linguistics

The main function of the series *Officina Textologica* is to create a polyglot and (if possible) integrative forum for scholars working on or interested in problems of textology/text linguistics. The topics dealt with in this first volume, which is meant to be programmatic, are as follows:

1. The disciplinary environment of text study

Text linguistics and textology in text study

The central concern of this chapter is the definition of the relationship between textology and text linguistics as well as of their place within the discipline and environment of text study. The author outlines this environment, globally referring to the fields of research that text study is or can be related to. He also summarizes the most important questions (relating to textology, text linguistics, their definitions, the study of text-creating factors, the given theoretical framework, etc.) that must be answered before an explicit heuristics of textology and text linguistics can be developed.

2. The relation of text linguistics and textology in introductions to textology and text linguistics, readers, congress proceedings, monographs and text grammars

Since the creation of a common theoretical background is essential in fruitful interaction, it is necessary to enumerate those publications in textology/text linguistics which need to be reinterpreted in order to broaden the possible scopes of textology/text linguistics. The author finds it a task of primary importance to compile a bibliography surveying such publications, to which the disciplinary environment appears to provide the most suitable framework. With this in mind, he supplies a (thematically arranged) systematic bibliography that reveals which types of publications he considers important to include.

3. Aspects of the text linguistic/textological analysis and description of text-creating factors

This chapter discusses the two most important factors in establishing textual cohesion: coreferential elements and coreference relationships on the one hand, and the linear organization of text-creating elements on the other. Three possible approaches to analyzing coreferentiality are exemplified: analysis of a single

coreference chain within the text; demonstration of several coreference chains in isolation from the text, enumerating the elements regarded as coreferential; and the demonstration of textual coreference by substitution of all referred factors with special names and indices. Examples are given of the partial analysis of the combinatorially possible vs. actually acceptable linear orders of text sentence components. This is done without discussing the question of when the tools of text linguistics alone are sufficient for the analysis and when one has to resort to methods applied in textology. The chapter also outlines the analytical and creative approach to the analysis of coreferentiality and the possible linear arrangements of text sentence components.

4. System linguistics and the linguistics of the use of elements of the language system from a text linguistic/textological perspective

The textological/text linguistic analysis of texts makes demands on the linguistics of system sentences. This chapter summarizes the procedures that system linguistics should accommodate to permit the representation of connectedness, cohesion and coherence between text sentences, of coreference relationships, and the explicit analysis of possible linear orders of text-sentence constituents. Examples are given of the possible ways of representing nuclear and non-nuclear simple, and complex sentences. The author emphasizes the importance and usefulness of coreference indices and the fact that the application of these requires a special structuring of sentence representations.

5. Semiotic textology as a theoretical framework for text linguistics

This chapter discusses the basic principles of what the author calls *semiotic textology*: the theoretical framework that he proposes to use as a vantage point for this research program. He outlines the basic properties of the discipline (scope, objectives, methods) that justify the use of the term. Semiotic textology regards text as a complex sign, with regard to which the primary task is the definition of (system-invariant) structure: components, types of organization, levels and units of compositionality. To facilitate the analysis of predominantly verbal texts, possible types of interpretations are also defined, dwelling on interpretation bases used in semiotic textology and the possibilities of selecting or creating them.

6. Proposed structure of the series *Officina Textologica*

To attain the objective of the series, i.e. to create a special forum (or fictive round table) for scholars working on and interested in the problems of text study,

the series plans to invite papers on specially selected issues and to publish thematic volumes. This chapter contains the list of these main thematic groups.

The volume ends with a select bibliography that contains the bibliographic data of the publications written, co-authored or edited by the author in Hungarian.

The English version of this volume is now in preparation.

Az Officina Textologica kötetei:

Szerkesztő: PETŐFI S. JÁNOS

Megjelent:

1. Egy poliglott szövegnyelvészeti-szövegtani kutatóprogram. szerk. PETŐFI S. JÁNOS. Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 1997. (Magyar nyelven.)

Előkészületben:

1. Egy poliglott szövegnyelvészeti-szövegtani kutatóprogram. szerk. PETŐFI S. JÁNOS. Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó. (Angol nyelven.)

2. A koreferenciarelációk elemzésének lehetséges megközelítései. szerk. PETŐFI S. JÁNOS. Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó.

3. Szövegmondat-összetevők lehetséges lineáris elrendezéseinek elemzéséhez. szerk. SZISZAINÉ NAGY IRMA. Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó.

4. A koreferenciarelációk összehasonlító elemzéséhez. szerk. KISS SÁNDOR. Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó.

Levelezési cím:

Kossuth Lajos Tudományegyetem, Francia Tanszék

Kiss Sándor

4010 Debrecen, Pf. 47.

Tel.: (52) 316-666/2138

E-mail: kisss@tigris.klte.hu

Kossuth Lajos Tudományegyetem, Magyar Nyelvtudományi Tanszék

Dobi Edit

4010 Debrecen, Pf. 54.

Tel.: (52) 316-666/2193

Fax: 52/412-336

E-mail: dobie@tigris.klte.hu

METALINGUISTICA

Herausgegeben von/edited by
ANDRÁS KERTÉSZ

Die Reihe *Metalinguistica* ist ein Forum für Untersuchungen, die theoretische, methodologische und philosophische Probleme der linguistischen Forschung thematisieren.

The series *Metalinguistica* is a forum for studies focussing on theoretical, methodological and philosophical problems of linguistic inquiry.

1. ANDRÁS KERTÉSZ (Hrsg.): Sprache als Kognition – Sprache als Interaktion. Studien zum Grammatik-Pragmatik-Verhältnis. 1995. 280 S., zahlr. Darst. ISBN 3-631-47705-8. DM 89,-.
2. TIBOR LACZKÓ: The Syntax of Hungarian Noun Phrases. A Lexical-Functional Approach. 1995. 207 pp., num. tab. and graph. ISBN 3-631-47791-0. DM 65,-.
3. PÉTER PELYVÁS: Subjectivity in English. Generative Grammar Versus the Cognitive Theory of Epistemic Grounding. 1996. 208 pp., num. tab. and graph. ISBN 3-631-49534-X. DM 65,-.
4. ANDRÁS KERTÉSZ (Hrsg.): Metalinguistik im Wandel. Die „kognitive Wende“ in Wissenschaftstheorie und Linguistik. 1997. 232 S., 1. Abb., 2 Graf. ISBN 3-631-30635-0. DM 69,-.
5. GÁBOR ALBERTI: Argument Selection. 1997. 208 pp., num. tab. and graph. DM 69,- (in press).
6. ZSUZSANNA IVÁNYI: Wortsuchprozesse. Eine gesprächsanalytische Untersuchung und ihre wissenschaftsmethodologischen Konsequenzen. 1998. 250 S., DM 69,- (im Druck).

PETER LANG

Frankfurt am Main—Berlin—Bern—New York—Paris—Wien

Anschrift der Redaktion:

Lajos-Kossuth-Universität

Institut für Germanistik, Lehrstuhl für germanistische Linguistik

Pf. 47., H-4010 Debrecen, Ungarn

Tel.: (36)(52)316-666;

Fax: (36)(52)412-336

E-mail: akerteszt@tigris.klte.hu

SZEMIOTIKAI SZÖVEGTAN

Szerkesztők: PETŐFI S. JÁNOS—BÉKÉSI IMRE

Tanulmányok, recenziók, bibliográfiák és repertóriumok a dominánsan verbális humán kommunikáció kutatása köréből.

1. *A szövegtani kutatás néhány alapkérdése.* 1990;
2. *A magyar szövegkutatás irodalmából (I).* 1991;
3. *A magyar szövegkutatás irodalmából (II).* 1991;
4. *A verbális szövegek megőzelítésének aspektusaihoz (I).* 1992.

Szerkesztők: PETŐFI S. JÁNOS—BÉKÉSI IMRE—VASS LÁSZLÓ

5. *Szövegtani kutatás: témák, eredmények, feladatok.* 1992;
6. *A verbális szövegek megőzelítésének aspektusaihoz (II).* 1993;
7. *A multimediális kommunikátumok szemiotikai textológiai megőzelítéséhez.* 1994;
8. *A verbális szövegek megőzelítésének aspektusaihoz (III).* 1995;
9. *A szemiotikai szövegtani kutatás diszciplináris környezetéhez (I).* 1996;
10. *A szemiotikai szövegtani kutatás diszciplináris környezetéhez (II).* 1997 (Megjelenés alatt.);
11. *A szemiotikai szövegtani kutatás diszciplináris környezetéhez (III).* 1997 (Előkészületben.).

Szeged, JGYTF Kiadó

Levelezési cím:

Juhász Gyula Tanárképző Főiskola, Magyar Nyelvészeti Tanszék
Vass László
Szeged, Boldogasszony sgt. 6.
Tel.: (62) 454-000

RESERACH IN TEXT THEORY
UNTERSUCHUNGEN ZUR TEXTTHEORIE

Walter de Gruyter Co. Berlin—New York

Editor: JÁNOS S. PETŐFI, Macerata, Italy

A sorozat célja az, hogy lehetőséget adjon olyan monográfiák, konferenciaakták és tanulmánykötetek megjelenésére, amelyek általános szövegelméleti kérdésekkel, illetőleg különböző típusú szövegek elemzésével, interpretálásának kérdéseivel foglalkoznak. A sorozat vitafórumot kíván teremteni mindazoknak, akik szövegkutatással foglalkoznak, függetlenül attól, hogy milyen diszciplínák képviselői.

1. TEUN A. VAN DIJK and JÁNOS S. PETŐFI (eds.):
Grammars and Descriptions (Studies in Text Theory and Text Analysis), 1977.
2. WOLFGANG U. DRESSLER (ed.):
Current Trends in Text Linguistics, 1977.
3. WOLFGANG BURGHARDT and KLAUS HÖLKER (eds.):
Text Processing — Textverarbeitung (Papers in Text Analysis and Textdescription — Beiträge zur Textanalyse und Textverarbeitung), 1979.
4. JÁNOS S. PETŐFI (ed.):
Text and Discourse Constitution (Empirical Aspects, Theoretical Approaches), 1987.
5. DIETER METZING (ed.):
Frame Conceptions and Text Understanding, 1979.
6. HANS-JÜRGEN EIKMEYER and HANNES RIESER (eds.):
Words, Worlds and Contexts (New Approaches in Word Semantics), 1981.
7. GERT RICKHEIT and MICHAEL BOCK (eds.):
Psycholinguistic Studies in Language Processing, 1983.
8. DAFYDD GIBBON and HELMUT RICHTER (eds.):
Intonation, Accent and Rhythm (Studies in Discourse Phonology), 1984.

9. THOMAS T. BALLMER (ed.):
Linguistic Dynamics (Discourse, Procedures and Evolution), 1985.
10. TEUN A. VAN DIJK (ed.):
Discourse and Communication (New Approaches to the Analysis of Mass Media Discourse and Communication), 1985.
11. LÁSZLÓ HALÁSZ (ed.):
Literary Discourse (Aspects of Cognitive and Social Psychological Approaches), 1987.
12. W. HEYDRICH, F. NEUBAUER, J. S. PETŐFI, E. SÖZER (eds.):
Connexity and Coherence (Analysis of Text and Discourse), 1989.
13. DIETRICH MEUTSCH and REINHOLD VIEHOFF (eds.):
Comprehension of Literary Discourse (Results and Problems of Interdisciplinary Approaches), 1989.
14. STURE ALLÉN (ed.):
Possible Worlds in Humanities, Arts and Sciences (Proceedings of Nobel Symposium 65), 1989.
15. HEINRICH F. PLETT (ed.):
Intertextuality, 1991.
16. HARTMUT SCHRÖDER (ed.):
Subject-oriented Texts (Languages for Special Purposes and Text Theory), 1991.
17. ANTONIO GARCÍA-BERRIO:
A Theory of the Literary Text, 1992.
18. ROGER G. VAN DE VELDE:
Text and Thinking
On Some Role of Thinking in Text Interpretation, 1992.
19. RACHEL FORDYCE and CARLA MARELLO (eds.):
Semiotics and Linguistics Alice's Worlds, 1994.

20. JÁNOS S. PETŐFI and TERRY OLIVI (eds.):
Approaches to Poetry
Some Aspects of Textuality, Intertextuality and Intermediality, 1994.
21. UTA M. QUASTHOFF (ed.):
Aspekts of Oral Communication, 1995.
22. GERT RICKHEIT and CRISTOPHER HABEL (eds.):
Focus and Coherence in Discourse Processing, 1995.

Information:

Petőfi Sándor János
Università Degli Studi di Macerata, Facoltà di Lettere e Filosofia
Dipartimento di Filosofia e Scienze Umane
Via Garibaldi 20.
I - 62100 Macerata
Tel.: 39/733/258-306
Fax: 39/733/235-339
E-mail: petofi@mercurio.it

***A Kossuth Lajos Tudományegyetem
kiadványaiból:***

STUDIES IN LINGUISTICS

is the journal of the Department of English Linguistics, Lajos Kossuth University, Debrecen, Hungary. It was begun in 1991, as a supplement to *Hungarian Studies in English*, more recently *The Hungarian Journal of English and American Studies (HJEAS)*, the journal of the Institute of English and American Studies, now specializing in literature.

Studies in Linguistics has always considered it to be its major task to provide a forum for the research work going on in the department that publishes it. The major contributors are the lecturers working there and researchers from Hungary and abroad who are associated with it. Its Board of Editors includes JÓZSEF ANDOR, BÉLA HOLLÓSY, LÁSZLÓ KOMLÓSI, BÉLA KORPONAY, ZOLTÁN KÖVECSÉS, TIBOR LACZKÓ, PÉTER PELYVÁS and GÜNTER RADDEN.

We believe that a university department can do its job best if it tries to cover all areas relevant to the discipline in research as well as in teaching. This is felt to be especially relevant in linguistics, a discipline in which, after the relative homogeneity of the past two or three decades, diversity is becoming apparent again, with fewer and fewer linguists believing firmly that they have the answer to everything.

Studies in Linguistics publishes papers on experimental phonetics, morphology, lexicology, (computational) lexicography, Case grammar, the theory of government and binding, lexical-functional grammar, semantics, cognitive grammar, pragmatics and corpus linguistics.

Contents of our forthcoming issue:

KEN TURNER: *Semantics ... Is A Perfectly Respectable Linguistic Activity*; OLGA CAMPBELL: *Face-Work - Through The Eyes Of Psychologists*; ALISTAIR WOOD: *The Role Of The Communicator In Relevance Theory: A Question Of Balance*; ILDIKÓ NAGY: *Instruments As Agents*; JUDIT KISS-GULYÁS: *Directions In Researching The L2 Acquisition Of Relative Clauses 1: The Case Of Linguistic Theory-Motivated Research*; PÉTER PELYVÁS: *Cognitive Predicates and Epistemic Grounding*; BÉLA KORPONAY: *The English Equivalents Of Hungarian Frequentative Verbs*; TIBOR LACZKÓ: *Variations On The Theme Of Thematic Roles*; SÁNDOR ROT: *Irish English and Problems of the Macrostructure of Irish Culture*; ATTILA CSERÉP: *The Compositionality of Idioms*; BÉLA HOLLÓSY: *Text and String Handling for Lexicographic Purposes in FoxPro*;

Review: Túl a Kecegárdán (Beyond the Castle Garden). An American Hungarian Dictionary of the Calumet Region. Reviewed by J. CSAPÓ.

Megjelent kötetek:

Studies in Linguistics I. (A Supplement to Hungarian Studies in English). *Korponay, Béla—Pelyvás Péter* (szerk.). Debrecen, KLTE, 1991. 88 lap.

Studies in Linguistics II. (A Supplement to Hungarian Studies in English). *Hollósy, Béla—Korponay, Béla—Laczkó Tibor* (szerk.). Debrecen, KLTE, 1993. 99 lap.

Studies in Linguistics III. (A Supplement to the Hungarian Journal of English and American Studies). *Korponay, Béla—Pelyvás Péter* (szerk.). Debrecen, KLTE, 1994. 171 lap.

Előkészületben:

Studies in Linguistics IV. (A Supplement to the Hungarian Journal of English and American Studies). *Korponay, Béla—Pelyvás Péter* (szerk.). Debrecen, KLTE, 180 lap

For further information, please contact:

Department of English Linguistics, Lajos Kossuth University

H - 4010 Debrecen, Pf. 73.

Phone: (36) 52 316-666/2192

e-mail: pelyvas@pmail.arts.klte.hu

MAGYAR NYELVJÁRÁSOK

A Magyar Nyelvtudományi Tanszék évkönyve

Szerkesztő: SEBESTYÉN ÁRPÁD

Magyar Nyelvjárások I. Szerk. BÁRCZI GÉZA. Debrecen, 1951. (271 lap)

Magyar Nyelvjárások II. Szerk. KÁLMÁN BÉLA. Budapest, 1953. (189 lap)

Magyar Nyelvjárások III. Szerk. KÁLMÁN BÉLA (D. BARTHA KATALIN, PAPP ISTVÁN). Budapest, 1956. (223 lap)

Magyar Nyelvjárások IV. Szerk. KÁLMÁN BÉLA (D. BARTHA KATALIN, PAPP ISTVÁN). Budapest, 1957. (208 lap)

Magyar Nyelvjárások V. Szerk. KÁLMÁN BÉLA (D. BARTHA KATALIN, PAPP ISTVÁN). Budapest, 1959. (199 lap)

Magyar Nyelvjárások VI. Szerk. KÁLMÁN BÉLA (D. BARTHA KATALIN, PAPP ISTVÁN). Budapest, 1960. (161 lap)

Magyar Nyelvjárások VII. Szerk. KÁLMÁN BÉLA (PAPP ISTVÁN). Budapest, 1961. (191 lap)

Magyar Nyelvjárások VIII. Szerk. KÁLMÁN BÉLA (PAPP ISTVÁN). Budapest, 1962. (184 lap)

Magyar Nyelvjárások IX. Szerk. KÁLMÁN BÉLA. Budapest, 1963. (196 lap)

Magyar Nyelvjárások X. Szerk. KÁLMÁN BÉLA. Budapest, 1964. (171 lap)

Magyar Nyelvjárások XI. Szerk. KÁLMÁN BÉLA. Debrecen, 1965. (195 lap)

Magyar Nyelvjárások XII. Szerk. KÁLMÁN BÉLA (SEBESTYÉN ÁRPÁD). Debrecen, 1966. (211 lap)

Magyar Nyelvjárások XIII. Szerk. KÁLMÁN BÉLA (SEBESTYÉN ÁRPÁD). Debrecen, 1967. (191 lap)

Magyar Nyelvjárások XIV. Szerk. KÁLMÁN BÉLA (SEBESTYÉN ÁRPÁD). Debrecen, 1968. (137 lap)

Magyar Nyelvjárások XV. Szerk. KÁLMÁN BÉLA (PAPP ISTVÁN, SEBESTYÉN ÁRPÁD). Debrecen, 1969. (160 lap)

Magyar Nyelvjárások XVI. Szerk. KÁLMÁN BÉLA (PAPP ISTVÁN, SEBESTYÉN ÁRPÁD). Debrecen, 1970. (153 lap)

Magyar Nyelvjárások XVII. Szerk. KÁLMÁN BÉLA (SEBESTYÉN ÁRPÁD). Debrecen, 1971. (183 lap)

Magyar Nyelvjárások XVIII. Szerk. KÁLMÁN BÉLA (PAPP ISTVÁN, SEBESTYÉN ÁRPÁD). Debrecen, 1972. (183 lap)

Magyar Nyelvjárások XIX. Szerk. KÁLMÁN BÉLA (SEBESTYÉN ÁRPÁD). Debrecen, 1973. (164 lap)

Magyar Nyelvjárások XX. Szerk. KÁLMÁN BÉLA (SEBESTYÉN ÁRPÁD). Debrecen, 1974. (173 lap)

Magyar Nyelvjárások XXI. Szerk. KÁLMÁN BÉLA (SEBESTYÉN ÁRPÁD). Debrecen, 1975. (189 lap)

Magyar Nyelvjárások XXII. Szerk. KÁLMÁN BÉLA (SEBESTYÉN ÁRPÁD). Debrecen, 1979. (174 lap)

Magyar Nyelvjárások XXIII. Szerk. KÁLMÁN BÉLA (SEBESTYÉN ÁRPÁD). Debrecen, 1980. (211 lap)

Magyar Nyelvjárások XXIV. Szerk. KÁLMÁN BÉLA (SEBESTYÉN ÁRPÁD). Debrecen, 1982. (175 lap)

Magyar Nyelvjárások XXV. Szerk. SEBESTYÉN ÁRPÁD. Debrecen, 1983. (209 lap)

Magyar Nyelvjárások XXVI-XXVII. Szerk. KÁLMÁN BÉLA (SEBESTYÉN ÁRPÁD). Debrecen, 1984-1985. (296 lap)

Magyar Nyelvjárások XXVIII-XXIX. Szerk. SEBESTYÉN ÁRPÁD. Debrecen, 1990. (216 lap)

Magyar Nyelvjárások XXX. Szerk. SEBESTYÉN ÁRPÁD. Debrecen, 1992. (209 lap)

Magyar Nyelvjárások XXXI. Szerk. SEBESTYÉN ÁRPÁD. Debrecen, 1993. (197 lap)

Magyar Nyelvjárások XXXII. Szerk. SEBESTYÉN ÁRPÁD. Debrecen, 1995. (217 lap)

Magyar Nyelvjárások XXXIII. Szerk. SEBESTYÉN ÁRPÁD. Debrecen, 1996. (228 lap)

Magyar Nyelvjárások XXXIV. Szerk. SEBESTYÉN ÁRPÁD. Debrecen, 1997. (263 lap)

Szerkesztőség címe, információk:

Kossuth Lajos Tudományegyetem, Magyar Nyelvtudományi Tanszék
4010 Debrecen, Pf. 54.

Tel.: (52) 316-666/2522

E-mail: bakaduma@tigris.klte.hu

SPRACHTHEORIE UND GERMANISTISCHE LINGUISTIK

Herausgegeben von: ANDRÁS KERTÉSZ

Zielsetzung: *Sprachtheorie und germanistische Linguistik* ist eine in unregelmäßiger Folge erscheinende Schriftreihe für Arbeitspapiere, die am Lehrstuhl für germanistische Linguistik der Lajos-Kossuth-Universität Debrecen angefertigt oder präsentiert wurden. Sie setzt sich zum Ziel, Forschungen zur germanistischen Linguistik zu fördern, die auf sprachtheoretisch reflektierte Weise betrieben werden und mit Grundlagenproblemen der theoretischen Linguistik verbunden sind. Die Urheberrechte bleiben bei den Autoren.

Referatenorgane: *Sprachtheorie und germanistische Linguistik* wird in den folgenden Referatenorganen oder Datenbanken angeführt oder referiert: *Bibliographie Linguistischer Literatur* (Frankfurt: Klostermann), *Germanistik* (Tübingen: Niemeyer), *International Bibliography of Periodical Literature* (Osnabrück: Zeller), *Linguistics and Language Behavior Abstracts* (San Diego: Sociological Abstracts), *MLA Directory of Periodicals* (New York: MLA), *MLA Bibliography* (New York: MLA).

Bezugsmöglichkeiten: *Sprachtheorie und germanistische Linguistik* wird im internationalen Tauschverfahren angeboten. Anfragen sind an die Redaktion zu richten.

Lajos Kossuth Universitätsverlag

Anschrift der Redaktion:

Lajos Kossuth Universität

Institut für Germanistik, Lehrstuhl für germanistische Linguistik

Pf. 47., H-4010 Debrecen, Ungarn

Tel.: (36)(52)316-666; Fax: (36)(52)412-336

E-mail: akerteszt@tigris.klte.hu

AZ *ITALIANISTICA DEBRECENIENSIS*

monográfiasorozatában megjelent kötetek:

Sorozatszerkesztő: MADARÁSZ IMRE

Megjelent kötetek:

1. MADARÁSZ IMRE: Az Alpokon innen és túl... A francia forradalom hatása az olasz irodalomra. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest, 1995.
2. BITSKEY ISTVÁN: Hungáriából Rómába. A római Collegium Germanicum Hungaricum és a magyarországi barokk művelődés. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest, 1996.
3. JÁSZAI MAGDA: A kereszténység védőbástyája — olasz szemmel. Az olasz kortárs írók a XV-XVIII. századi Magyarországról. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest, 1996.

Levelezési cím:

Madarász Imre

Kossuth Lajos Tudományegyetem, Olasz Tanszék

4028 Debrecen, Simonyi u. 14.

Tel.: (52) 315-700, 412-424

STUDIA ROMANICA de DEBRECEN

Publication annuelle du Département de Français
de l'Université Lajos-Kossuth de Debrecen

Titres parus

Series Litteraria (sous la direction de T. GORILOVICS)

1. T. GORILOVICS, Recherches sur les origines et les sources de la pensée de Roger Martin du Gard, 1962.
2. P. LAKITS, *La Châtelaine de Vegri* et l'évolution de la nouvelle courtoise, 1966.
3. T. KARDOS, Studi e ricerche umanistiche italo-ungheresi, 1967.
4. P. EGRI, Survie et réinterprétation de la forme proustienne: Proust – Déry – Semprun, 1969.
5. A. SZABÓ, L'accueil critique de la Paul Valéry en Hongrie, 1978.
6. T. GORILOVICS, *La Légende de Victor Hugo* de Paul Lafargue, 1979.
7. K. HALÁSZ, Structures narratives chez Chrétien en Hongrie, 1978.
8. F. SKUTTA, Aspects de la narration dans les romans de Marguerite Duras, 1981.
9. Roger Martin du Gard, 1983.
10. Jean-Richard Bloch, 1984.
11. Analyses de romans, 1985.
12. Figures et images de la condotion humaine dans la littérature française du dix-neuvième siècle, 1986.
13. G. TEGYEY, Analyse structurale du récit chez Colette, 1988.
14. T. GORILOVICS, Correspondance (1921-1939) de Jean-Richard Bloch et André Monglond, 1989.
15. L. SZAKÁCS, Le sens de l'espace dans *La Fortune des Rougon* d'Emile Zola, 1990.
16. A. SZABÓ, Le personnage sandien, Constantes et variations, 1991.
17. K. HALÁSZ, Images d'auteur dans le roman médiéval (XIIe-XIIIe siècles), 1992.
18. Retrouver Jean-Richard Bloch, 1994.
19. G. TEGYEY, L'inscription du personnage dans les romans de Rachilde et de Marguerite Audoux, 1995.

Bibliothèque Française N° 1.

Le chantier de George Sand * George Sand et l'étranger. Actes du Xe Colloque International George Sand, 1993.

Series Linguistica (sous la direction de S. Kiss)

1. L. GÁLDI, Esquisse d'une histoire de la versification roumaine, 1964.
2. S. KISS, Les transformations de la structure syllabique en latin tardif, 1972.
3. Etudes contrastives sur le français et le hongrois, 1974.
4. S. KISS, Tendances évolutives de la syntaxe verbale en latin tardif, 1982.
5. S. KISS—F. SKUTTA, Analyse grammaticale – analyse narrative, 1987.

Rédaction:

Kossuth Lajos Tudományegyetem, Francia Tanszék

4010 Debrecen, Pf. 47.

Tel.: (52) 316-666/2138

E-mail: kisss@tigris.klte.hu